



**Den tweeden boeck van architecturen Sebastiani Serlii,
tracteerende van perspectiven, dat is, het insien deur
t'vercorten**

<https://hdl.handle.net/1874/194844>



Den tweeden Boeck
van Architecturen Sebastiani
Serlii/ tracteerende van Per-
spectiven/ dat is/ het in-
sien deur t' ver-
corten.

Overgheset uyt de Italiaensche in
Nederduytsche sprake, door Peter Coeke van
Aelst, doen tertijt Schilder der
K. Majestejt.



Men vindt te coopt' Amsterdam
by Cornelis Claez. opt Water/
int Schrijfboeck.

Anno 1606.

Dat tweede boeck.

Dat tweede Capittel.

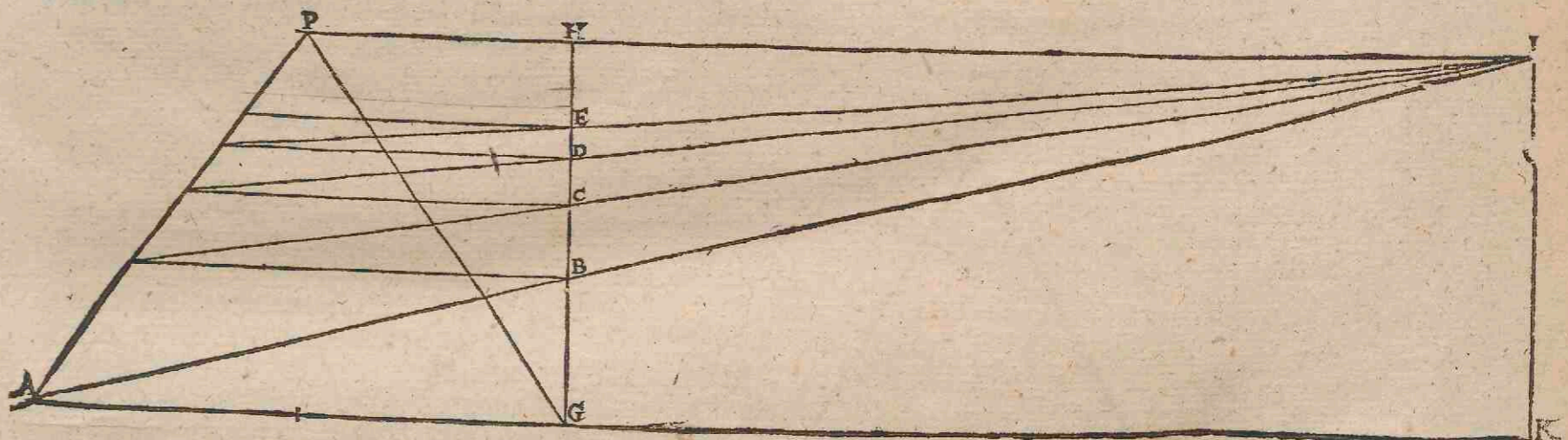
Een tractaet van Perspectiven, aengaende den superficiesien.

Hoewel dat die subtiliteit van perspectiven seer difficult ende moeyelijck is om in schijf te setten, ende aldermeest de rooyzen oft gelyke dingen, welke wten gront opgetrocken worden; want 't is een conste die men niet so wel deure figuren oft schijfren begrijpen en can, als deur een onderoplinge die onderlinge gesichte dies met temm' midts dat 't in den eersten boeck getraceert heb van Geometrien/sonder dewelcke dat de perspective niet en ware/soo sal ick arbedden deur den cooyzen wech dat my mogelijck zyn sal hier in desen tweede boeck den Architect so veel daer af ontdekken dat hy hem daer mede sal connen behelpen in zyn werken. Icen wil my niet bekommern in filosofieren oft disputeren wat perspective is, of waer wt datse hare oorspronc neemt/ mits dat die alderdieplinnichste Euclides subtillich metter speculation daer af tracteert. Maer om aende Practica te comen ende tegeene dat de Architect behoefte zo salmen weten dat perspective is 't gene dat Vitruvius Scenographie noemt te weten/ her opstaende ende die syden van eenige edificien/ oft oock van eenige superficiesien oft rooyzen. Wees perspective dan hanght principelijck in drie linnen/ d'eerste linie is die bale beneden/ daer alle dingen haer beginsel wt nemen/ die tweede linie is dewelcke naden punct gaet/ die sommitige 't gesicht/ andere oorsont noemen/ maer oorsont is zynen rechten naem/ want den oorsont is alomme daer hem ons ghesicht epndet/ die derde/ is die linie vander distantien/ dewelcke behoort alijts te staen vander selver hoochden dat den oorsont is/ maer verre oft bp/ nas de gelegentheyte/ ghelijck wy dat tot zynder plaatsen verhalen ende wyfen sullen. Welc oorsont van verstaet hem ter hoochden van onser ooggen te staen/ ghelijck oft de Architect tegen eenen plaatsen muer eenighe merselvie betoonen wilde/ nemende zyn beginsel op den gronde daer de voeten vande aensieners staen souden/ in sulcken geval sate reden zyn dat den oorsont so hooge sy als ons ooge/ ende die distantie om dat werck te sien/ sal inde bequaemste plaeste geset worden die daer ontrent is/ ghelijck oft dat in een sale oft ander ramer ware/ so sal die distantie aenden inganc genomen worden/ ende ist in oft epnden eenen hof oft galerie/ soo sal die d'ist' e alijts aend' inganc vander selver plaats in geset word. Iet ist in een strate tegē eenen muer of huys/ zo salmen die distantie op d'ander syde teghen over setten/ maer oft in sulcken ghevalle de strate seer nauwe ware/ so salt goet zyn dat men een wijder distantie pmaginere/ op dat die vercoytinghen niet te wjet oft onplaisant en comen/ want hoe dat die distantie langer oft wijder is/ hoe dat het werck bevallijcker ende meer sal schynen te verbeeren. Maer wilt men werck bij oft ses voeten hooge (vanden gront daermen op staet) beginnen/ so souc wel reden zyn dat den oorsont gelyc onser ooggen soude/ ghelijck gelept is/ maer midts datmen d' afstand merselvie gene geot' te en soude/ waer deur dat het bot'cke (indif mē seer hooch werck wilde) onbevallijc der oogge comen soude/ so salmen in sulcken accident wel moghen doyl'of nemen om den oorsont wat hoger te sette/ ter discretien van eenen verstandigen werckman: maer nochtans niet ghelijck sommighe licentseule ende onverstandighe/ die ergens ter hoochden van vertich oft heertich voeten/ eenighe histoie oft ander dinc met hupfingen maken daer 't gesicht oock also hooge staet welck onredelijck is. Ende in sulcken dolinge en zyn de verstandighe wercklieden noyt gevallen/ want daerse eenige dingen hoven ons gesichte gemact hebben/ daer en herfimen geenen gront gesien van dien seluen wercke/ want de grote const van perspective heeft inden toom gehouden. Ende daeromme ghelijck vozen gelept is/ dat de perspective den Architect seer nootlijck is/ so en sal die perspectif geen werken maken sonder architecture/ noch de Architect sonder perspective. Dat die waer is blijc byden Architecten van onse tyden/ inden welcken dat de goede Architecture heeft beginnen te bloeyen. Want Spanant een verwecker der welsghelijcker architecturen/ en was hy niet eerst een schilder/ ende seer verstandich inde perspective/ eer hy hem totten boutwen schijfde. Die geluckalighe Raphael Durbin en was hy niet d' aldervermaerste schilder/ ende welgetruceert in perspectiven/ eer hy van architecturen wjache. Die alder voorsichtichste Balchazar Peruzzi van Sienen was oock een schilder ende in perspectiven also geleert/ dat hy willende ondersoeken sommighe maten van colommen ende anders antycke dingen/ om die in perspectif setten/ creech te sulcke behagen inde proportien ende mat/ dat hy hem gheelijck totter architecturen begat/ inde welke dat hy also toenam/ dat nauwelijc zyns ghelicken en was. De verstandighe Jeronymus Genga en was hy ooc niet een excellent schilder ende alderbarent in perspectiven/ ghelijck de schone Scenen betuycht hebben/ dewelcke hy maecte ter helickten van zynen Heer Francisco Maria Hertoge van Urbijn/ onder wiens schaduwe dat hy een d' alderbeste Architect geworden is/ Julius Romanus een waerachtich discipel vanden geluckaligen Raphael Durbin/ is deur de perspective ende schilberie een d' alderbeste architect geworden. Om dan tot mynen propooste te keren/ so segge ick/ dat mē behoort meerlijc ende voorsichtich te zyn in dese conste/ inde welke dat ick aen clepne dingen eerst beginnen sal/ ende allencxkens voorsbarende hooger climmen/ tot dat ick u na myn vermogen te bouen gelept ende tgehele inhouden getweten ende geleert sal hebben.

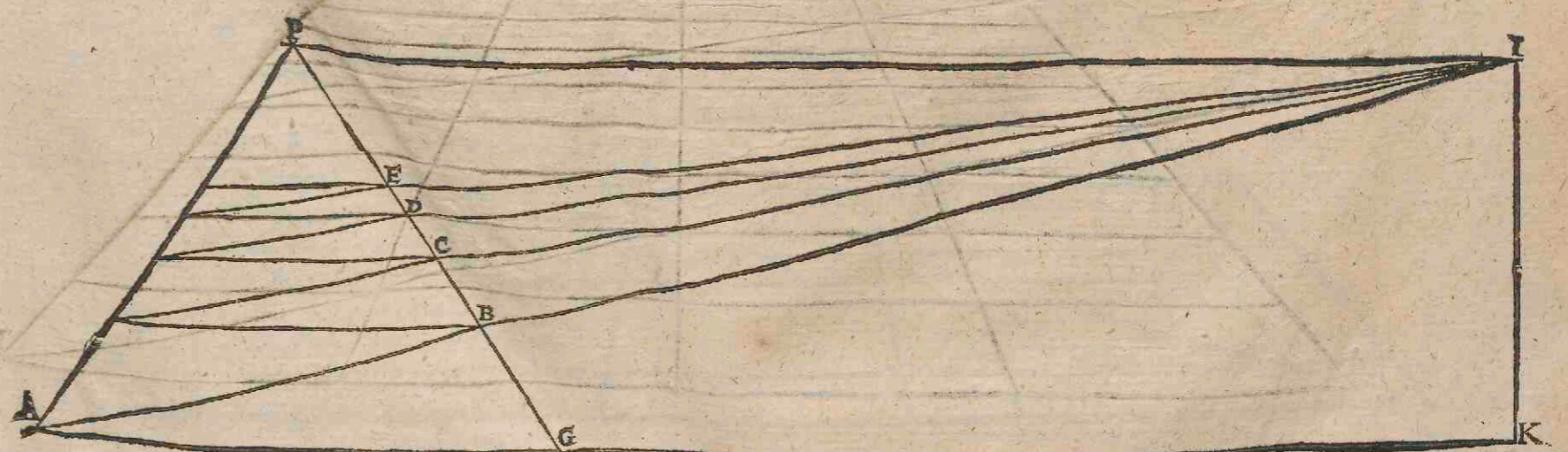
Dat tweede Boeck. Dat derde Capittel.

Fol. ij.

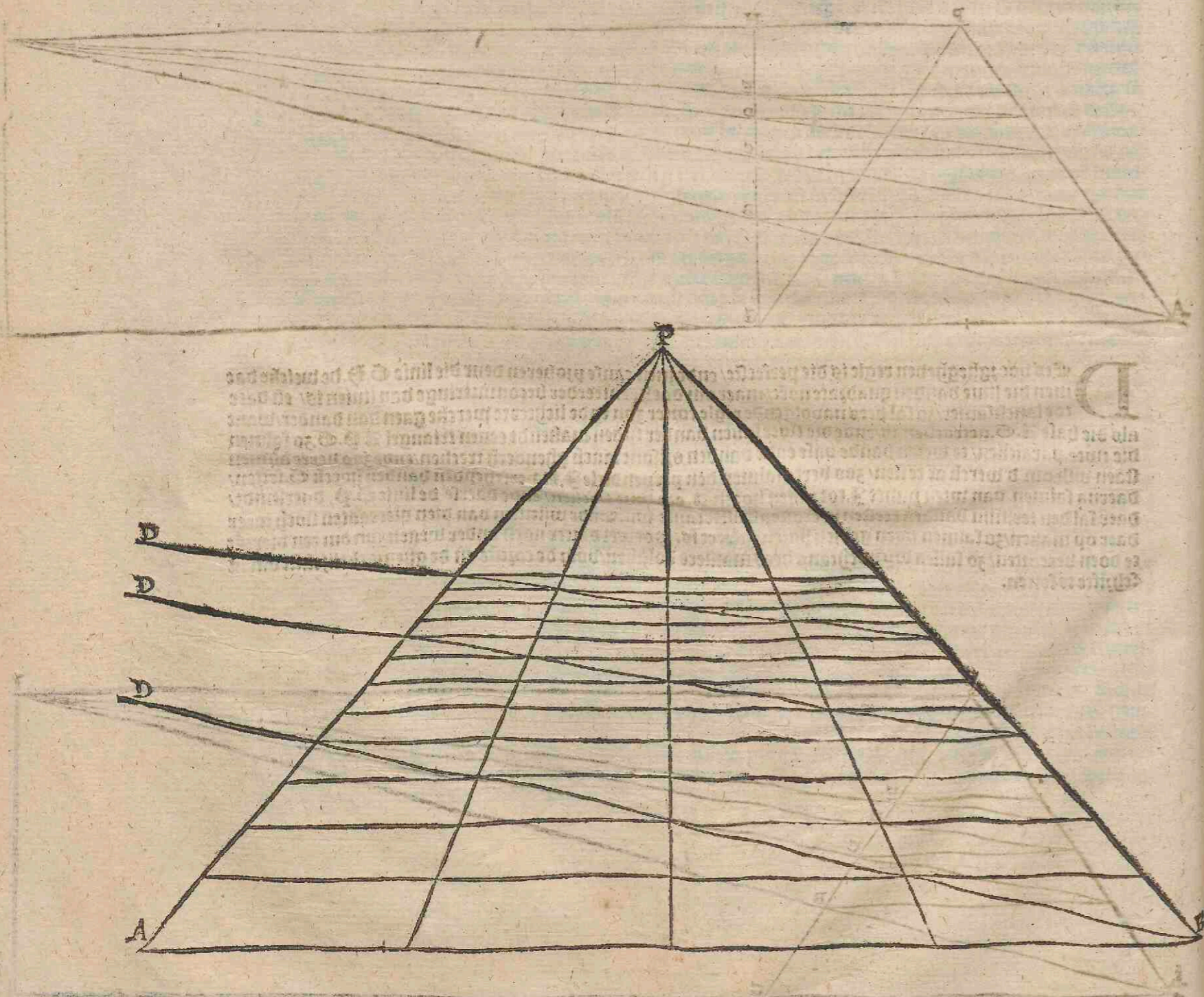
Ende om datmen duer r'lepne totten grooten comt/ zo sal ick beghinnen die maniere te toonen om een viercanc int vercoyten te setten/ waer wt dat alle d' ander spuyten sal: de bale dan van desen viercanc sal A. G. zyn/ ende die hoochde vanden oorsont/ ghelijck gelept is/ salmen pmaginere ghelijc der ooggen/ ende die sal staen aende p. daer sullen alle die linnen toeloopen/ ghelijc die linnen vander syden A. p. ende G. p. dan rechmen op den eenen hoek vanden quadrat eenen perpendicularen G. p. dat gedaen zynde zo treet die bale A. G. lanch gende/ ende desgelijc suldy wten oorsont een parallele oft equidistance vander bolen leyden/ zo verre als ghy wilt dat d' ooge of her gesichte staen sal vant geene datmen aensien wilt/ want hoemen wilt dat het viercanc niet vercoyt/ hoe datmen metten gesichte J. voozder vander p. gaen moet om dat viercanc aen te sien. Ende nemende dan H. J. vooz de distantie/ zo salmen vanden punct J. totten hoek A. een linie trecken/ ende daer de linie den perpendicularen G. p. deure snyde/ te weten aen B. daer sal de termijn vande vercoyende viercanc zyn/ ghelijckmen inde figure sien mach. Maer wilt men noch meer viercanc den bolen dander. maken op den selven oorsont oft punct/ zo salmen noch een linie vanden vercoyenden hoek des viercanc totter J. trecken/ ende daer se den ghelepeden perpendicularen d'uer snijde/ te weten aen C. daer sal dat tweede viercanc afgesneden worden/ ende also salmen noch een linie moghen tot aende punct der distantien trecken/ ende daer sy die loellinie raect/ te weten aen D. daer salmen dat derde viercanc maken/ desgelijc machmen met E. doen/ ende vooz tot onder den oorsont gaen.



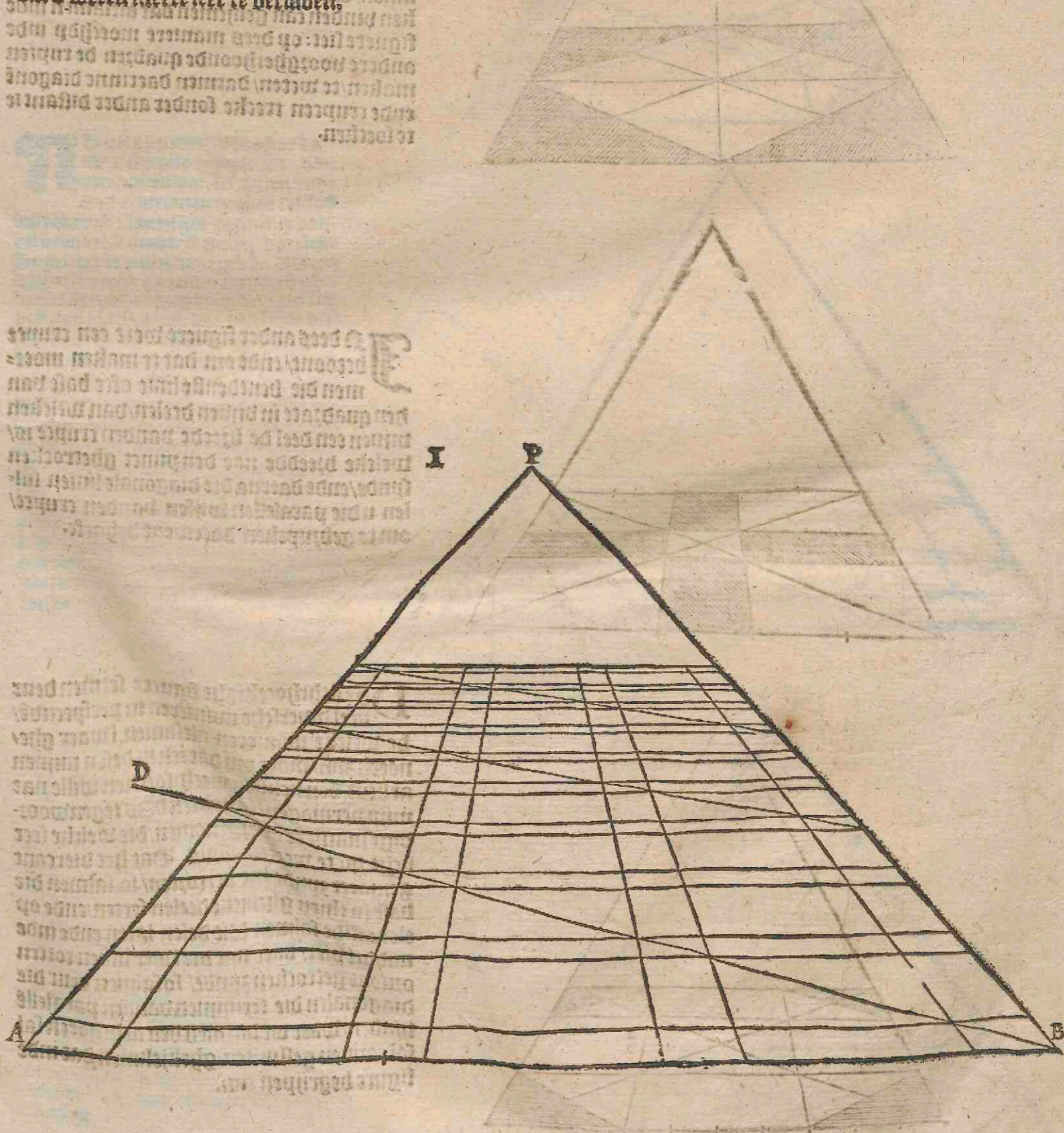
Dees vooz ghegeven regle is die perfectste/ ende men canse pzoeren deur die linie G. p. de welke daer men die linie vanden quadrat noet/ maer om dat het meerder becomminge van linnen is/ est daer toe lanchsamer/ zo sal des nabolgende regle coeter zyn ende lichter te wercke gaen dan vander/ want als die bale A. G. getrocken is/ ende die twee linnen vander syden makende eenen triangel A. p. G. zo salmen die twee parallelen/ te weten vande bale ende vanden oorsont lanch ghenoech trecken/ ende zo verre als men staen wilt om d' werck af te sien/ zo verre salmen den perpendicularen J. k. verscheyden vanden hoek G. setten/ daerna salmen van wten punct J. tot inden hoek A. een linie trecken/ ende daer se de linie G. p. d'uer snijde/ daer sal den termijn vanden eersten vercoyende viercanc zyn. Ende wilt men van dien viercanc noch meer daer op maken/ zo salmen doen ghelijck vozen geleert is. Hoewel datter noch ander wegen zyn om een viercanc te doen vercoyten/ zo sullen wy nochtans dees maniere volghen/ vooz de cooyte en de ghemackelijckste om in schijf te setten.



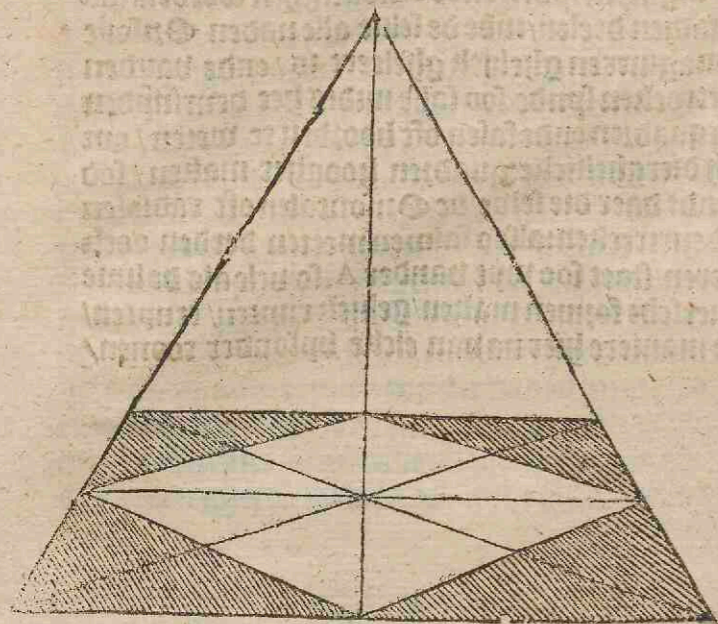
Diversche gronden ende diversche distantien moetmen hem ghewennen / daerom salmen den navoigghenden grond (den welken van d'viercanten hooghe is) aldus maken: ten eersten worde ghetrocken die linie A. B. soo lanck als dat werck byet syn moet / die selve linie ofte base worde in soo veel ghelijcke deelen ghesctd: als men behoefte: ende die dan alle na den Orizonte oft puntt ghetrocken synde, soo salmen die distantie nade voozghegheven reglen so bere setten als men begheert / want hier en is gheen plaetse om die te setten / hoe wel dat de distantie een lengde ende een halve vander basen is, ghelijck men met 1: daer ghetreckent liet: die welke base, midts datse van vier deelen is / soo count dat eerste viercant seshien clepne viercanten te bevanghen / de welke alle ghevonden worden deur die linie B. D. want daer die selve die vier linien die na den punct loopen deursnydt / daer moetmen die parallellen oertrecken / alsoo dat die seshien quadren daer deure ghesformeert worden. Daer wiltmen vervolgende noch ander quadren daer op setten / soo salmen (ghelijck vozen gheleert is) noch een linie nade distantie D. trecken / ende daer die selve de ander linien welke naden punct loopen deursnydt / daer sullen die termynen vanden tweeden viercante sijn / inhoudende oock viermael vier quadren: dat selve salmen verstaen met den derden viercante / ende noch nter andere indien dat men se behoefte. Men sal oock weten dat die linien gheteckent D. alle nade distantie loopen ghelijck vozen gheleert is.



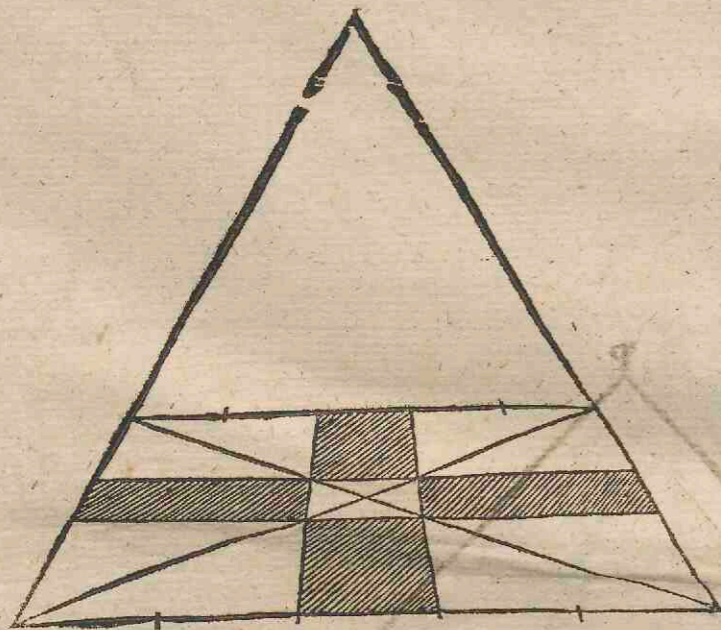
Maken een paneitsel maken met grooten quadren / ende dat die selue met fascien / fascien oft spijlen / soo wyse noemen willen / afghescheyden ende omvanghen worden / soo salmen opde base A. B. de fascien ende quadren deelen / ende de selue alle naden Orizonte trecken / daer na salmen de distantie ymagineren ghelijck gheleert is / ende vanden hoeck B. tot den punct der distantien / de linie D. B. getrocken synde / soo salse midts het deursnyden vanden Orizontalen / die termynen toonen vanden quadren ende fascien oft boozden te weten / om die parallellen te trecken: Ende wiltmen dan noch dierghelijcke quadren hoogher maken / soo moetmen noch een linie toeter distantien trecken / ende daer die selve / de Orizontalen oft radialet ghetreckt / daer salmen d'ghelijck de parallellen deurtrecken: alsoo salmen metten derden oock doen / ende den punct der distantien van deser figueren / staet soo wyt vander A. so vele als de linie oft base A. B. lanck is. Wiltmen in dese quadren diversche formen maken / ghelijck ruyten / truyten / seshoeken oft achthoeken daer toe soo sallick die maniere hier na van elke bysonder toonen / om d'werck niet te verladen.



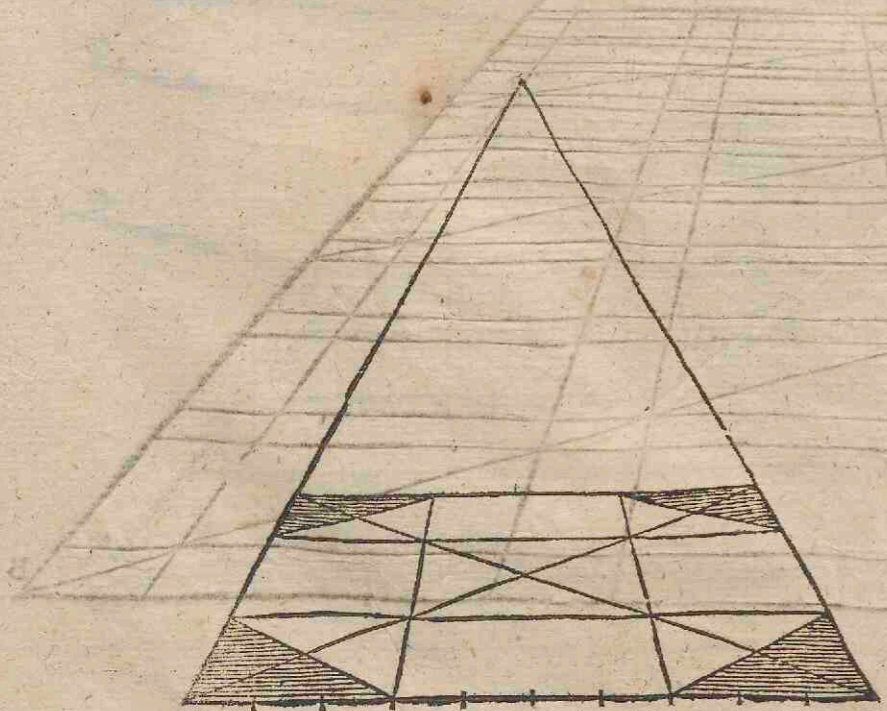
Van der Perspectiven



Des figure is ee quadrat inhouden de een rupte ofte ander quadrat dat merren hoek die zyden vande byptensten quadrat geraect waer duer datre maer half zo groot en is als dat byptenstegelyck int eerste boeck van Geometrien geleert is/ ende de maniere om dit te forneren is deser ten eersten salmen een quadrat maken nade voorgegeven leeringe/ met sprider distantien/ ende in dit quadrat salmen twee diagonen trecken/ ende oock de rechte cruyts linien/ waer duer datmen de rupte lichtelicken binden can gelycken dat alsamen inde figure liet: op dees maniere moechdy inde andere voorgehoonde quadraten de rupten maken/ te weten/ datmen daerinne diagonen ende cruytten trecke sonder ander distant te soecken.

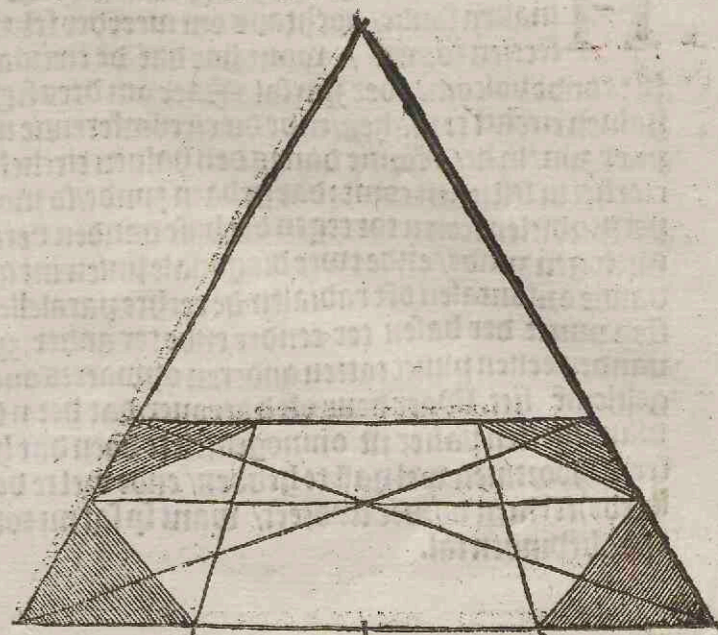


In dees ander figure wert een cruytten betoont/ ende om dat te maken moetmen die benedenste linie ofte base vanden quadrat in bijven deelen/ van welcken bijven een deel de breedde vanden cruytten is/ welke breedde nae den punct ghetrocken spnde/ ende daerna die diagonale linien sulden u die parallelen wijsen vanden cruytten/ om te gebruycken daerment behoef.

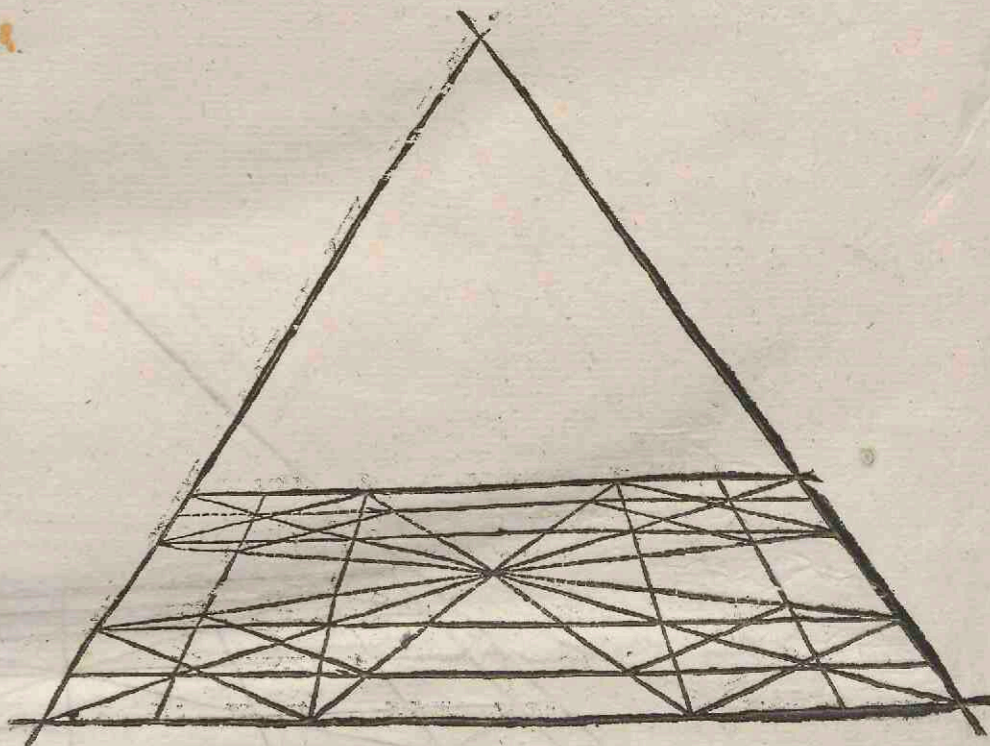


Die achthoekighe figuren seymen deur veel diverse manieren in perspectibe/ de welke manieren alsamen swaer gheuoech zyn/ maer om dat ick in desen mijnen arbeyt/ den lichtsten wech soecken wille nae mijn vermogen/ so heb ick dees tegenwoordige maniere voorgehouden/ die welke seer licht is/ te weeten aldus. Dat het viercant gemaect zynde int vercoorten/ so salmen die base in chien ghelijcke deelen setten/ ende op elke spde salmen drie deelen laten ende inde middel vier/ daer nae die twee linnen corten ozilont getrocken zynde/ so salmen deur die diagonalen die terminen vanden parallell binden/ waer tot datmen den achthoek sal sal comen gesluyten/ ghelijckmen dat inde figure begripen can.

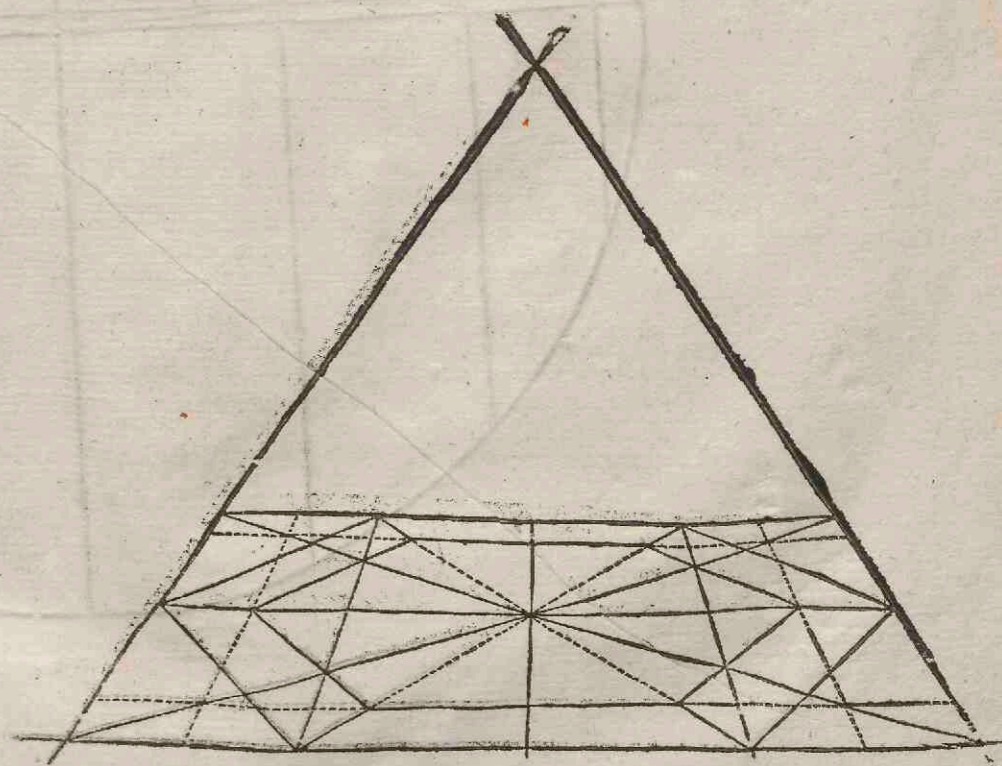
Den cortten wech om den seshoek in perspectiben te setten is desen/ als dat viercant na de voorgeoonde regulen int vercoorten geseit is/ so salmen vander basen vier ghelijcke deelen maken/ daer af sulden die twee inden midden blyven/ ende op elke zyde salme daer een laten/ trecken de dan die twee linnen ten Ozilont ofte punctwaerts op/ daerna salmen die diagonen trecken/ en inden middelst daer se versamen/ salme een parallele deur trecken/ mics dewelke datmen alle die hoeken bindt om den seshoek te sluyten.



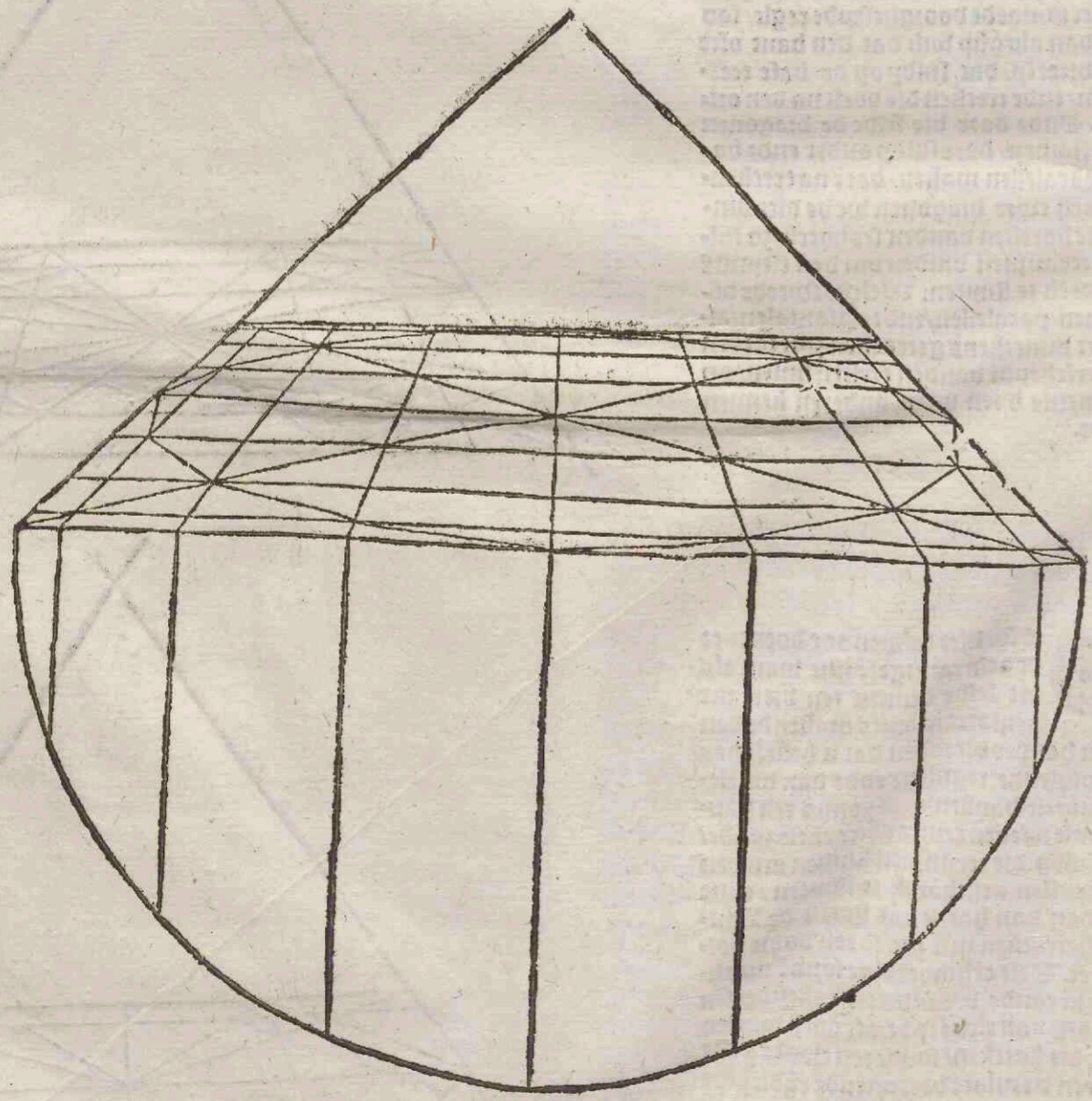
In die gheoont hebbe hoe datmen simpele superficies/ van viercanten/ van sescanten/ ende van achtcanten maken sal/ so wil ick dock roonen hoe datmen se dobbel behoort te make/ te weten/ dat elke simpel figure eenen bant hebbe. Als een simpel superficie vanden seshoek ghemact is/ nae de voorgehoonde regle/ so veel dan als ghy wilt dat den bant ofte fase byet sp/ dat suldy op de base teekenen/ ende trecken die boeck na den ozilont. Ende daer die selve de diagonen duersnyden/ daer suldy onder ende boven parallelen maken/ daer na trecken de noch twee diagonen wt de vier binnenste hoeken vanden seshoek/ so suldy u terminen binden om den cleynste seshoek te sluyten. Welcke tweede diagonen/ parallelen/ ende ozilonten/ alle met punctken getrocken zyn toe een onderelchepde vanden eersten linnen/ op dat men se vreen wien anderen kennen soude.



Degelijck salmen ooc doen met de achtcantede forme. want als die selve binnen een viercant gemaect is/ mits makende den boort vander breedden dat u belieft nae de voorgehoonde regulen/ ende dan wt elke hoek vanden octogonus een flaitwe linie naeden centre getrocken zynde/ zoo suldy die terminen binden om den binnensten achthoek te sluyten/ ende als dan van hoek tot hoek de linnen ghetrocken zyn/ zoo is een boort volmaect. Wese achthoekighe forme machmen in ronde veranderen rakende den middelst van elke spde/ oft oock bypten duer die hoeken/ soude een cloeke hand wel een circulare vercoortende radichepe trecken.

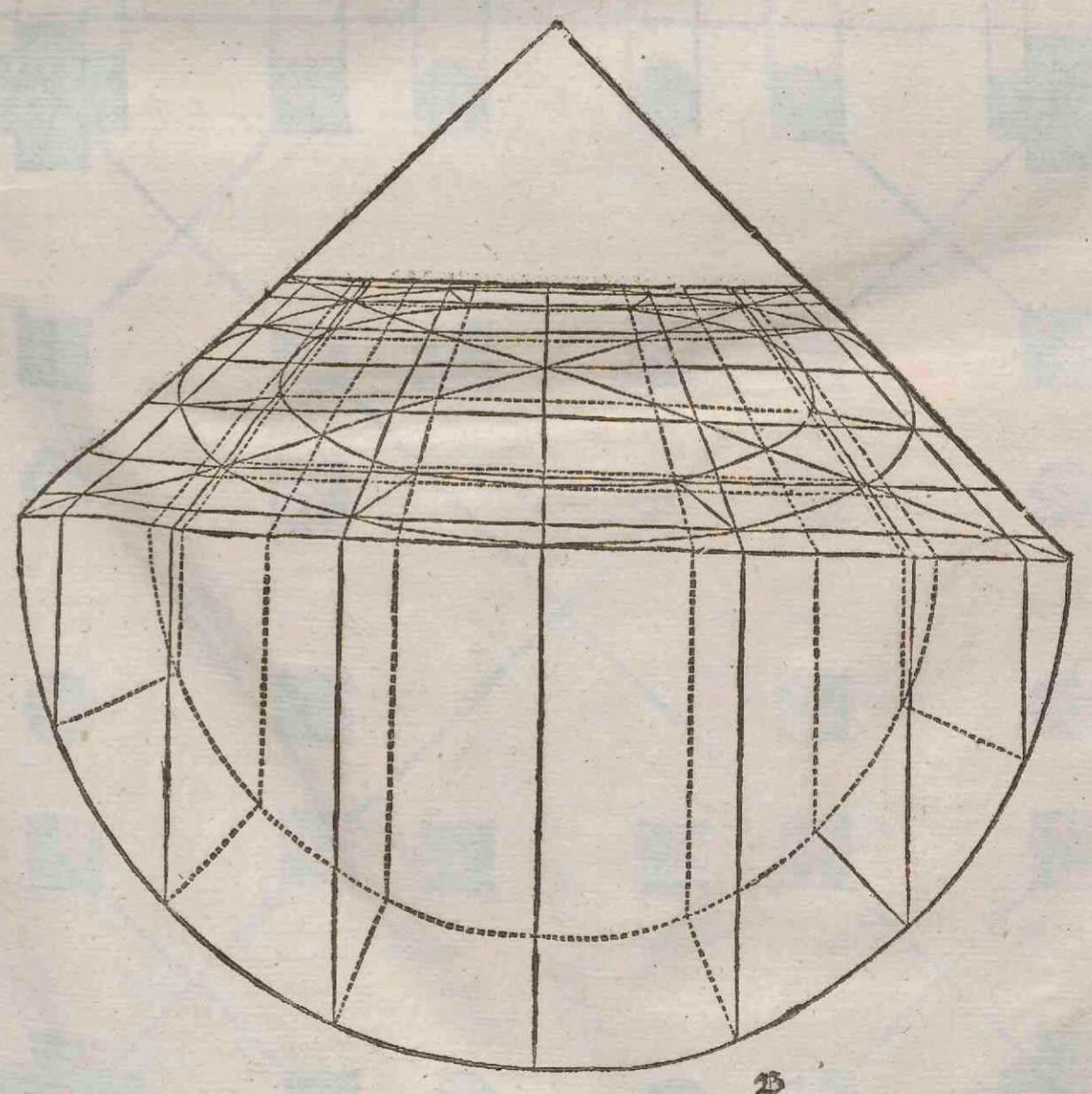


Hewel dat ick geleert hebbe datmen deit den achthoek wel een rondicheyt int vercozzen maken soude/ nochtans om meerder sekerheyt/ salmen deur desen wech tot naerder perfectien comen / want hse dat de circulare forme meer hoeken heeft oft syden / hoe dat het rondt volcomender zyn sal. Waer om dees figure te maken is van noode onder die hse eenen haluen circkel te maken/ende die circumferentie in so veelen te delen als u bekeft/behoudelijc datse paer zyn/in dees forme dan is den haluen circkel in achten gedeelt/ waeromme dat den geheelen circkel in sextienen come: dat gedaen zynde/so moetmen wt alle dien deelen vande circumferentie perpendicularen setten tot tegen die hse vanden vercozzenen quadrate: die delen dan naden orizont ghetogen zynde/ ende twee diagonale linien int quadraet ghetrocken/ die sullen vnt deursnijden vande orizontalen oft radialen de rechte parallelen toonen. Beghintmen daerna vanden middelsten punct der hsen ter eender ende ter ander zynen een diagonal linien te trecken/ ende alsoo vander eenen punct totten anderen opwaerts overhoert gaende/soo sal de forme gestoten worden gelijckic siet. Waer deur oft daerover dat het u licht zyn sal es ronde forme nietter hat te trecke want metten passer ist onmogelijck te doen dat het wel vercozzen soude. Dees figure (discrete letter) behoortmen wel vast te hebben/ ende wel te verstaen (gelijckmen oock moet met die boozghederde) eermen bozder studeert/ want sy sal nu tot veel nabolgende stucken dienen/ gelijckmen sien ende bevinden sal.



Als ghy die boozgheroonde figure wel vast hebt/soo moet ghy noch voordere procederen ende slypen die ront oock met eenen boozde/ ende na dat ghy dien breedt hebben wilt soo moet ghy den buytensten haluen circkel oock maken/ ende die boozghemaecte deelen vnt den grooten circle ten centerwaerts treckende/ sullen inden cleynen circkel comen/ die welcke deese vanden cleynen circle oock in perpendicular gheset met punten/ om d'ander 2 linien niet te verduncken/ ende die delghelijc naden orizont ghetrocken/ soo suldy mits dat deur/nyden vanden diagonalen die parallelen oock vinden/ om dat binnenste vercozzenende ront te makene/ achtervolgende d'eerste maniere/ gelijckmen d'eerste ront met stercken sinnen/ ende dat tweede met puntgens/ inde figure sien mach.

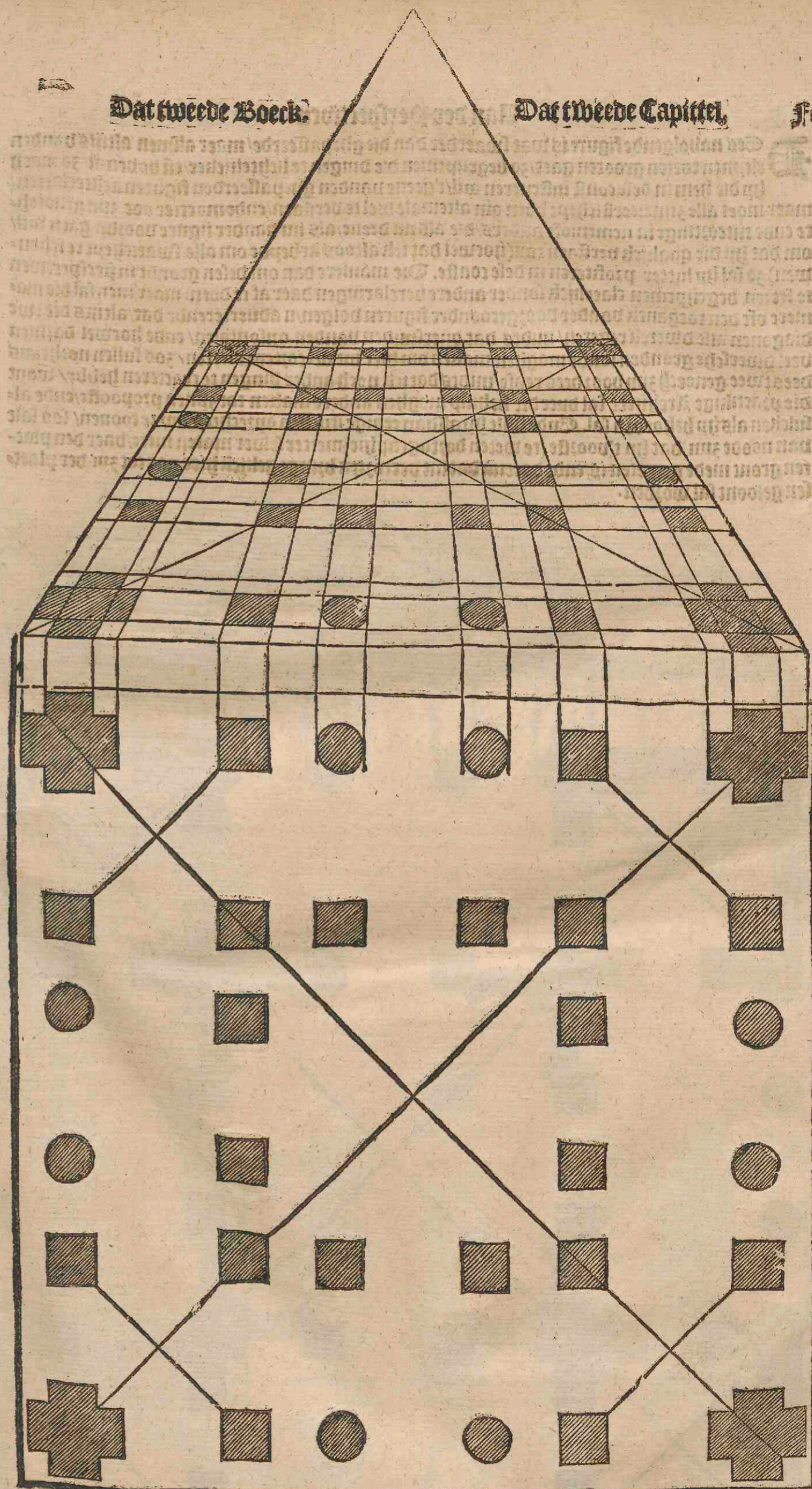
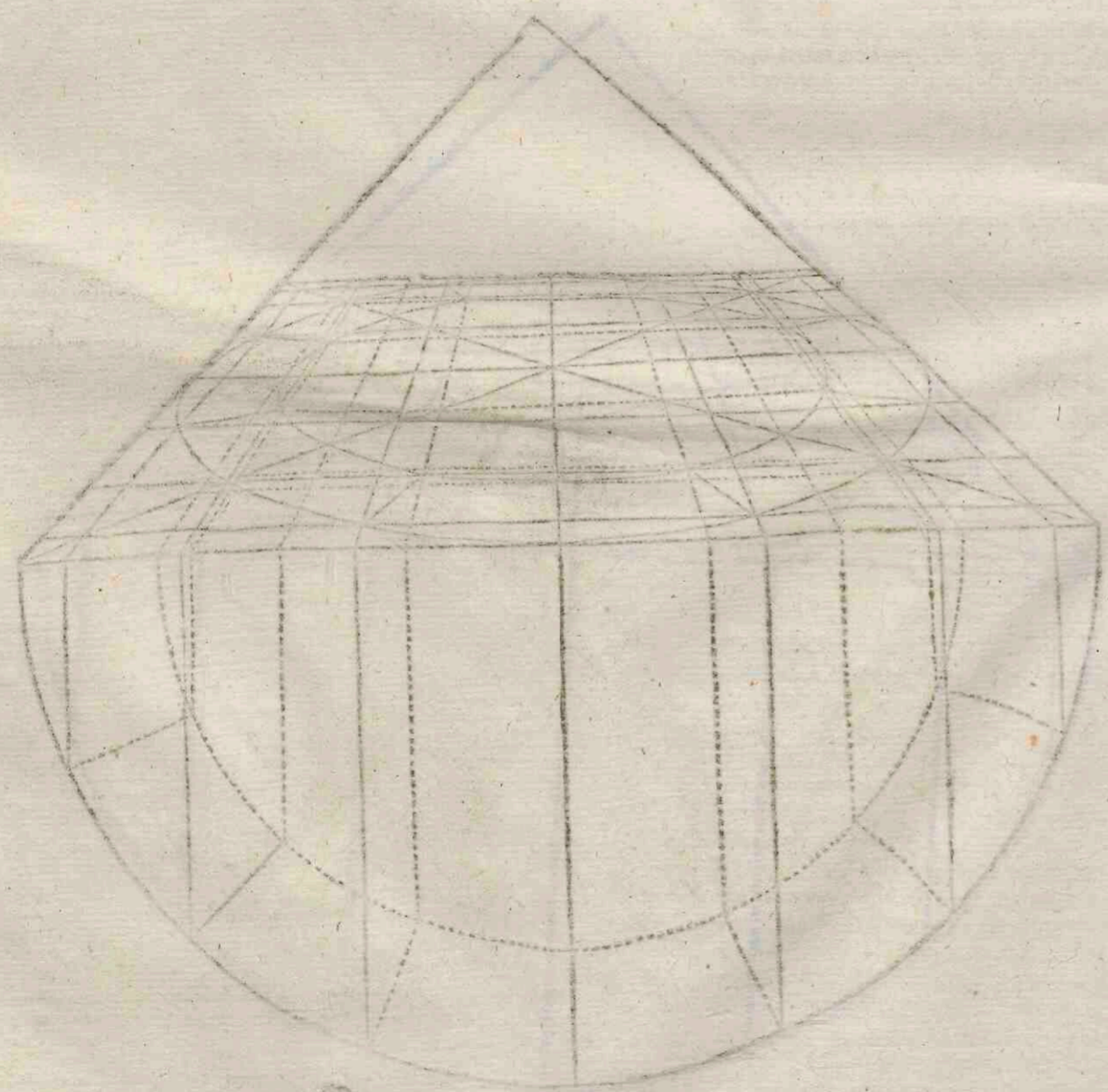
Beninde Leser en latet u niet verdrieten/ dees figure so langhe ende dickwils te makene/ tot dat ghyse wel verstaet ende vast hebt/ want ick weet sekerlich datse den menighen swaer vallen sullen/ nochtans condy sonder dese niet veel ghe doen/ ende die dese oock wel vast heeft/ sal wel lichtelijck alle nabolgende dinghen verstaen ende maken.



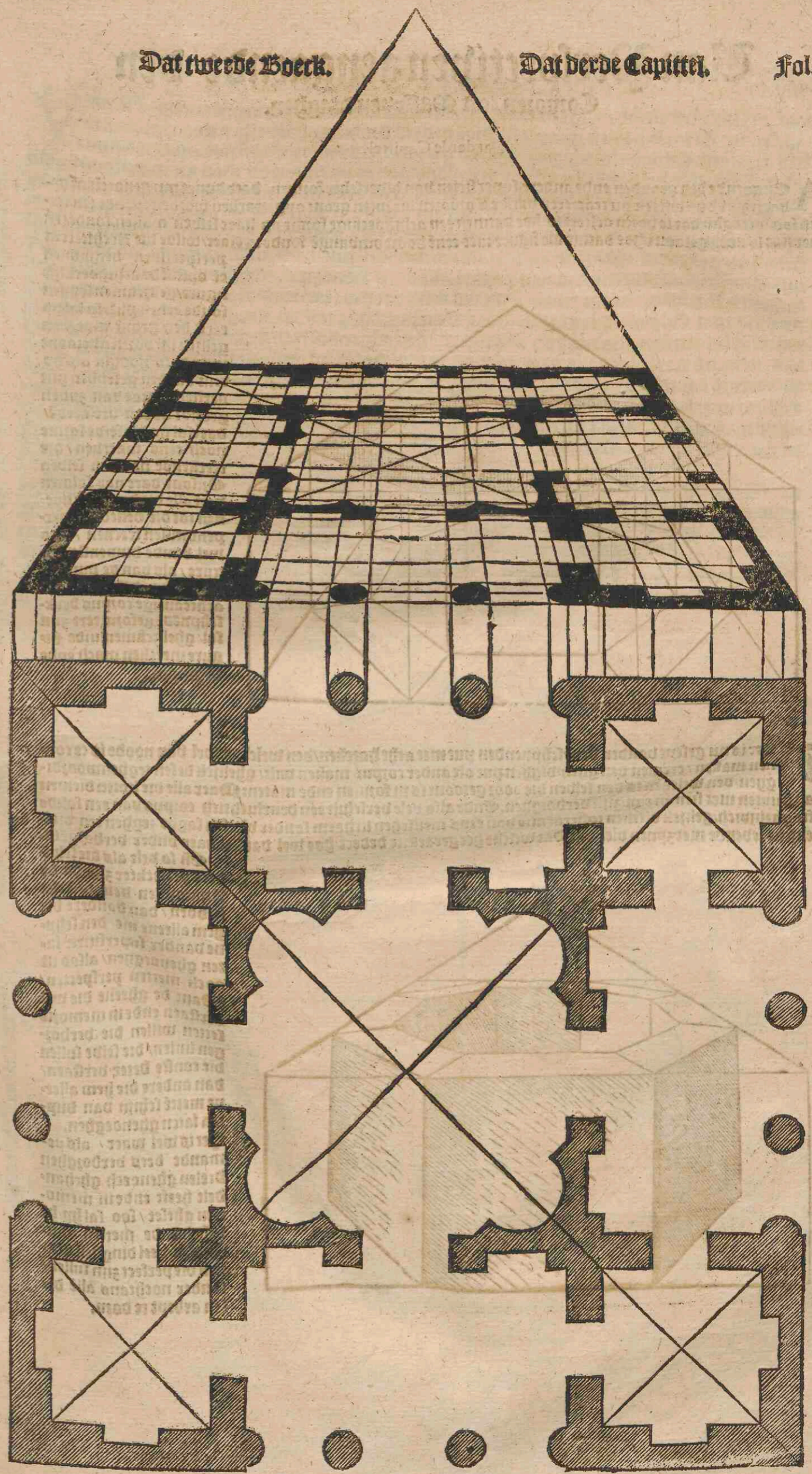
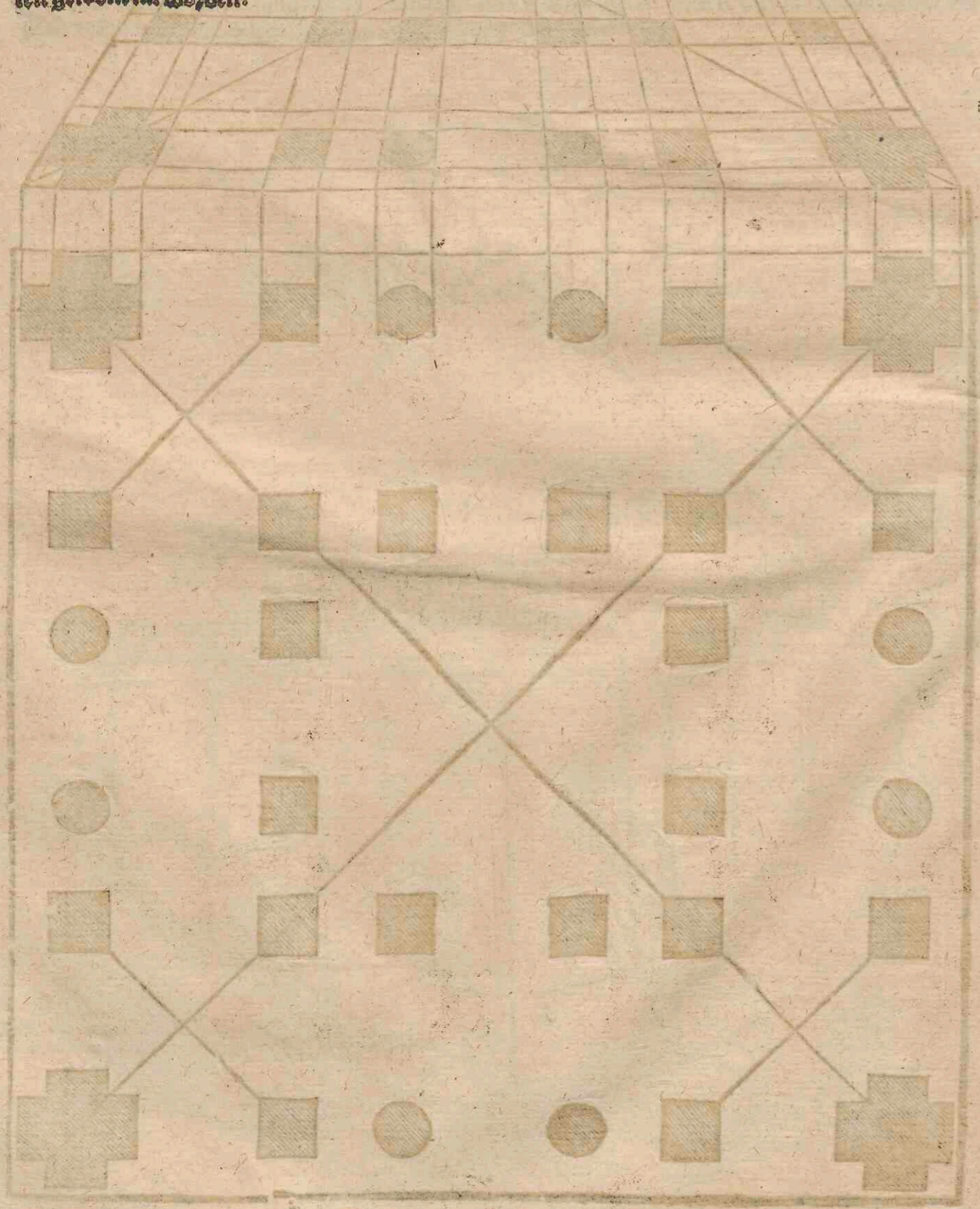
Van der Perspectiben

Het ghebael dickwils dat die Architect een edificie van buyten ende van binnen betoonen wile/waer toe dat hy behoeben sal den grond eerst in perspectiben te setten/op dat hy te lekerder mach vpenen grond optrecken tghene dat hem belieft ghesien te hebben/ende de rechte inden grond te lacene:wilmen dan eenen grond in perspectiben setten/soo sal dan noodde zyn om wel te maken/dat hy eerst in platter formen ghesetelt sy/op datmen hem daer wt in perspectiben trecke.

Om dit te doen/hebick een denckhichighe edificie voozghenomen / op datment te siehtelijker begrepen mach booz dit beginsel/want als yemant desen wech valte heeft/soo sal hy daer na wel ander ende swaerder dinghen in perspectiuen connen trecken:ich en derf boeck geen groode moeyte doen om te beschryuen hoe dat dit vercozzen te wercke gaen soude/mids dat het soo licht ende open in figueren staet datment terstont begrepen can:want leydende alle die linnen die vander hoecken ende ydentwitten platten geont gaen/tot tegen die hals die gy int vercozzen stellen wile ende die selue daer nae op den Oylont ghetrocken / mids opmagineren hander distancien soo moech op t' vercozzen viercant luyten : daer na soo treckmen die twee diagonalen daerinne/ deur de welke datmen die parallellen treckende / terstont enen wech vint om die colommen ende pilasters te formieren / alsoo dat het onmoghelijk is te faelgeren/ende principlijck de ghene die wel verstaen ende begrepen hebben t' ghene dat bozen gheleers is.



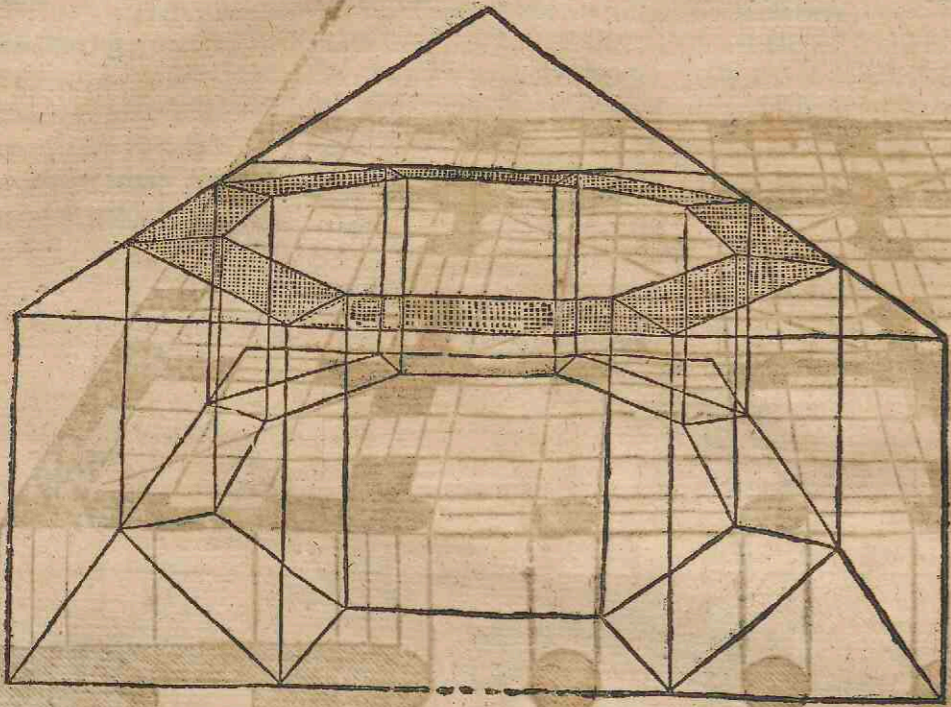
Dees nabolgende figure is wat swaerder dan die ghepasseerde/maer alken altyts vanden
 clepnen totten grooten gaet/so begriiptmen die dingen te lichtelicker/ en boven al/ so mach
 hy die hem in dese const instrueren wil/te geene vanden ghepasseerden figuren achterlaeten/
 maer moet alle zijn neerlicheyt doen om altemale wel te verstaen/ endemoetter ooc zyn genoech-
 te ende tijtcoeringe in nemen: oft anders/ die als nu drene/ als nu vander figure voozby gaen wil/
 om dat hy die qualijk verstaen can/ (hoewel dat ick alsoos arbejde om alle swaricheyt te schou-
 wen) so sal hy luttel profiteren in dese conste. Die manere dan om desen grondt in perspectiven
 te setten/ begriiptmen claerlijk sonder andere verclaringen daer af te doen: maer men sal die ma-
 niere oft den toeganck vander voozgetoonder figuren volgen/ u aduertende dat/ altyts die twe
 diagonen alle dwerck regeren/ midts dat dwerksnijden vanden opfontalen/ ende hoewel datmen
 veel diversche gronden soude moghen maken om hier int vercozten te setten/ soo sullen nochtans
 dees twee genoech zyn voozdees reple/ midts dat ick noch ander dingen te tracteren hebbe/ want
 die practykige Architect sal dwer dit behulp moghen andere maken tot zynen propooste/ ende al-
 sulcken als hy behoeven sal. Ende wilt hy aldan eenige stukken opzechten om te toonen/ soo salt
 van noode zyn/ dat hy t'voozste (te weten doctographie) metter selver maten mette/ daer den plac-
 ten grondt mede gemeten is/ ende daerna dat int vercozten bynge gelijk hier nae tot zynder plaets-
 sen getoont sal worden.



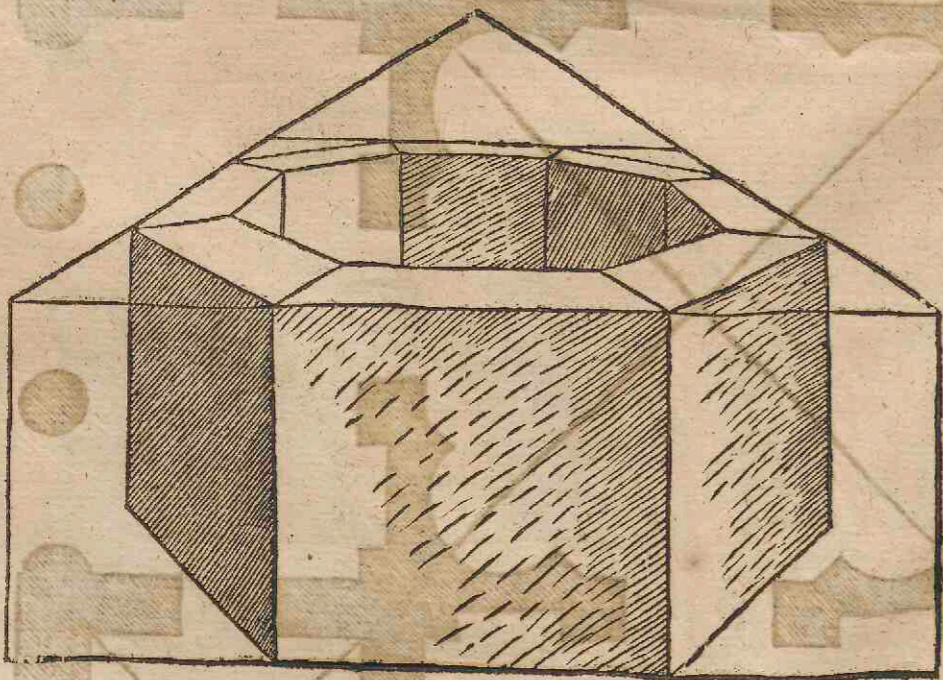
Van Perspectiven aengaende den Corporen / oft Massyven dinghen.

Dat derde Capittel.

Aengaende den gronden ende andere superficies van diverscher formen / dese dunct my geroech af gedaen zijn / dus wil ick nu tracteren vande Corporen die tuten gront opgetrocken worden: Ende ten eersten soo weer ghy dat te vozen geleert is / hoe datmen een achthoekige forme op haer selven maken soude / en daer nae is noch getoont / hoe datmen die figure niet tenē hoort ombange soude: Waer/wilde die Achteect in perspectiven behoonen en opstaede achthoekige figure / gelyckmen seggen soude enen put / so sal hy eerst den gront maerken gelyck hy vozen ghehoont is / ende so hooghe als hy wilt datden geseyden put verheben staet van zynen gronde boven der aerde / daer sal hy die selve forme noch eens maerken / die treckende nae den selven Oylon / daer nae salmen van alle die bovenste hoeken tot die benedeste perpendicularen trecken / so wel vande binnenste Figure / als vande buytenste / waer denre dat hee achtantige corpus deurschynende geformeert zijn sal / gelyckmen inde figure metcken mach ende begrypen.



Dier is nu geleert vanden deurschynenden put met acht hoeken / den welcken wel van noode is te conuenen maken / eermen den ghepuyghen put oft ander corpus maken wilt / gelyck desen teghenwoordighen / den welcken is den selven die vooz getoont is in form en ende maten: Waer alle die linnen diement van buyten niet sien en can / zijn verborghen. Ende also vele verstaet een deurluchtych corpus van een solide ofte ghepuyghen gelyck oftmen igheraemte van eens menschen in haem sonder bleesch saghe teghenven die gelijcke levende met zynen bleesche / dat welcke het geraemte bedoet / hoewel dat het daer onder verborgh is.



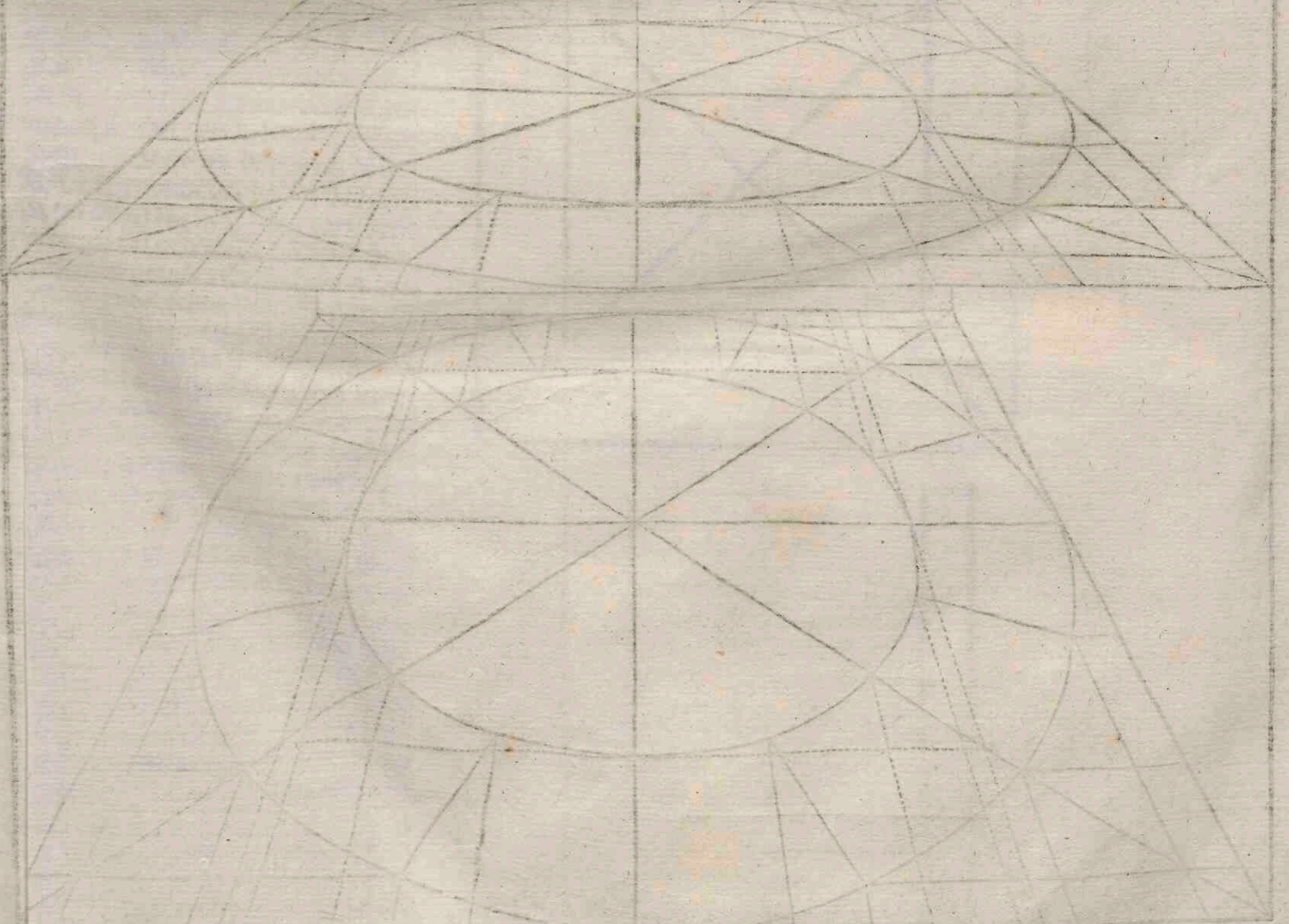
En so vele als die schil ders perfecter zijn die de anatomien deur mercke hebben / dan dandere die hem alleene me. den schyne vander superfitten laten ghenoeghen / alsoo is soek metten perspecten / Want de gheene die wel verstaen ende in memoire setten willen die verborghen linnen / die selve sullen die conste beter verstaen / dan andere die hem alleene mette schijn van buyten laten ghenoeghen. Het is wel waer / als pemandt dees verborghen deelen ghenoech ghehandelt heeft ende in memoiren gheset / soo sal hy he behelpende metten principalen veel dinghen maken die perfect zijn sullen / sonder nochtans alle deelen arbeyt te doen.

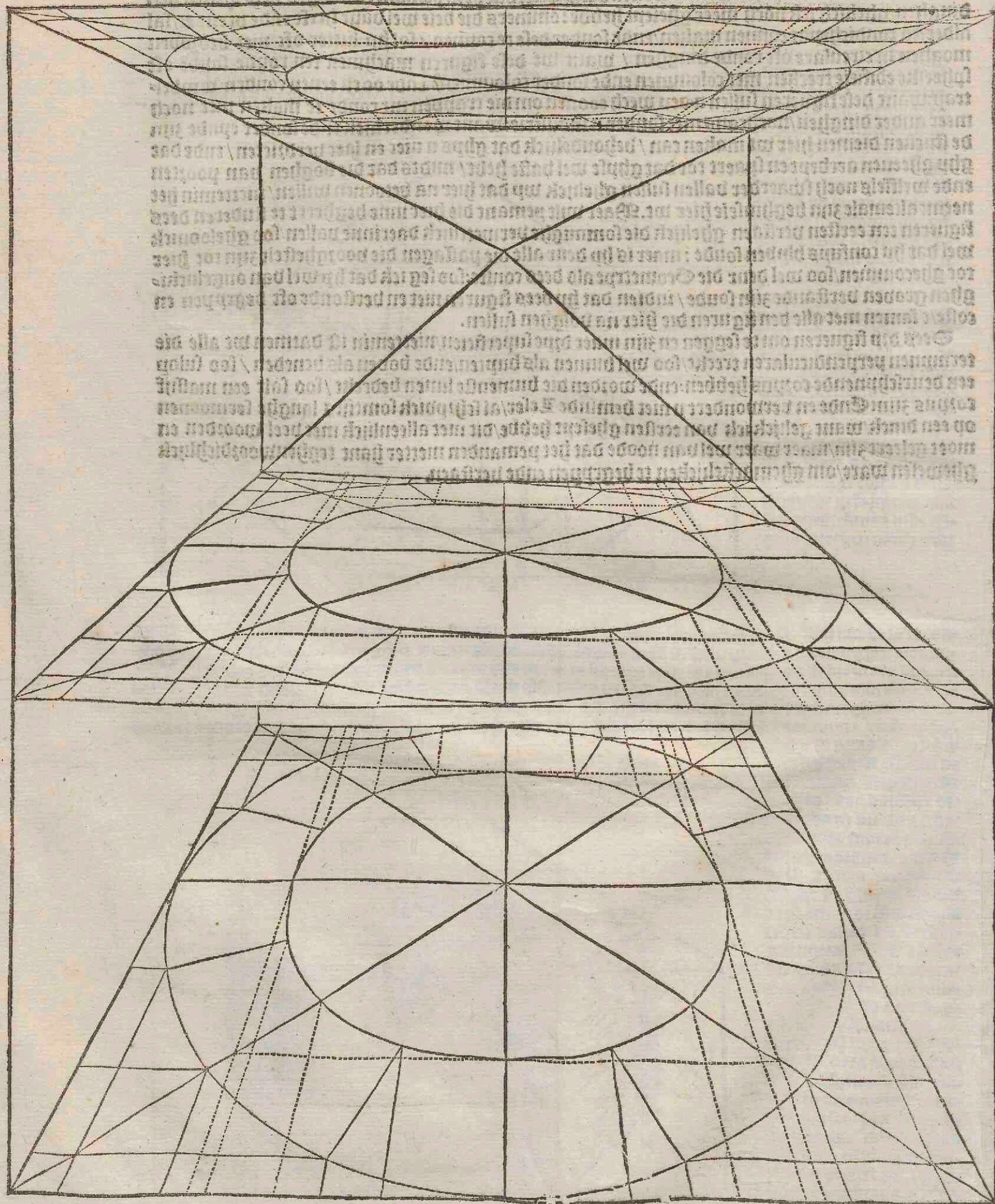
Dat tweede Boeck. Tweede Capittel.

Fol. viij.

Van dese dyp navolgende figuren / soo is elke wten vancante ghetrocken / in sulcker manieren als hier vozen ghehoont is: ende hy loopen oock alle dyp op eenen oylont oft punt gelyck dat behoortlyck is / met welcken figuren dat hem pement sal mogen behelpen in veel dinghen / gelyck ick noch meer gheleert hebbe: ommers die dese wel vante heeft ende verstaet / sal alderley rondicheyde conuenen maken / ende sonder dese te conuenen / sal hy luttel oft niet beduyden moghen in circularre oft ronde dinghen / want wt dese figuren machmen een ronde solide oft spherike edificie trecken / met colommen ende sonder colommen / ende oock enen ronden windeltrap: want dese figuren sullen u den wech toonen om die trappen int ronden te maken met noch meer ander dinghen / nochtans niet sonder u industrie: want wonderlyck ende sonder eynde zijn de stucken diemen hier wt maken can / behoudelyck dat ghy u niet en laet verdrieten / ende dat ghy gheenen arbeyt en spaert tot dat ghyse wel vante hebt / midts dat die boghen van poozten ende wellfels noch swaerder vallen sullen gelyck wy dat hier na betoonen willen / nietemin het neemt altemale zyn beghinsele hier wt. Waer wilt pement die hier inne beghiert te studeren dees figuren ten eersten verstaen / gelyck die sommighe vermetelyck daerinne vallen / soo ghelooquich wel dat hy confusys blyben soude: maer is hy deur alle die passagen die voozghestele zijn tot hier toe gheconuenen / soo wel deur die Geometrie als dees conste: soo seg ick dat hy wel van ongeluckyghen groben verstaende zijn soude / indien dat hy dees figuren niet en verstaende oft begrypen en soude / samen met alle den figuren die hier na volghen sullen.

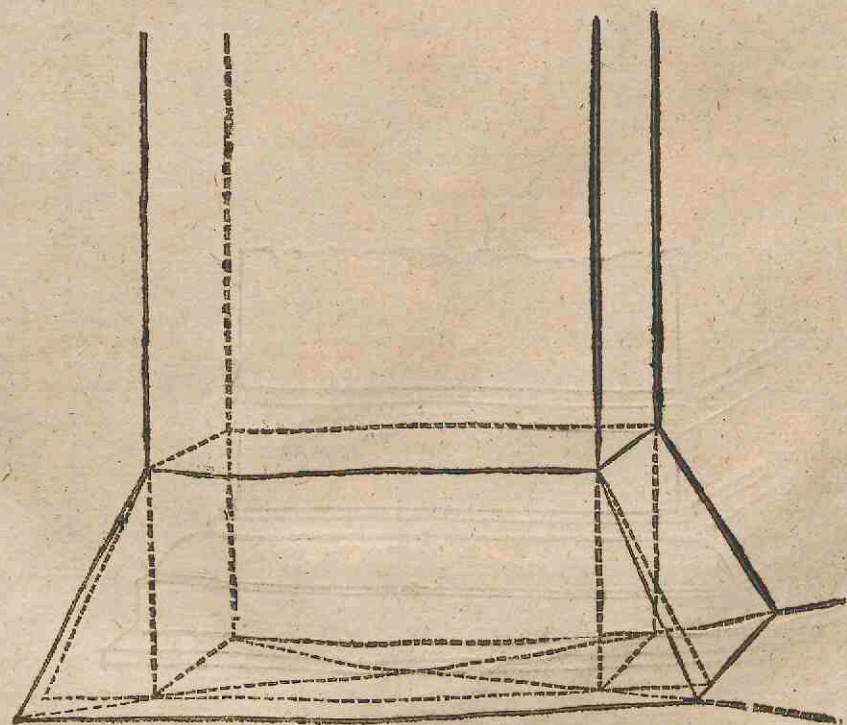
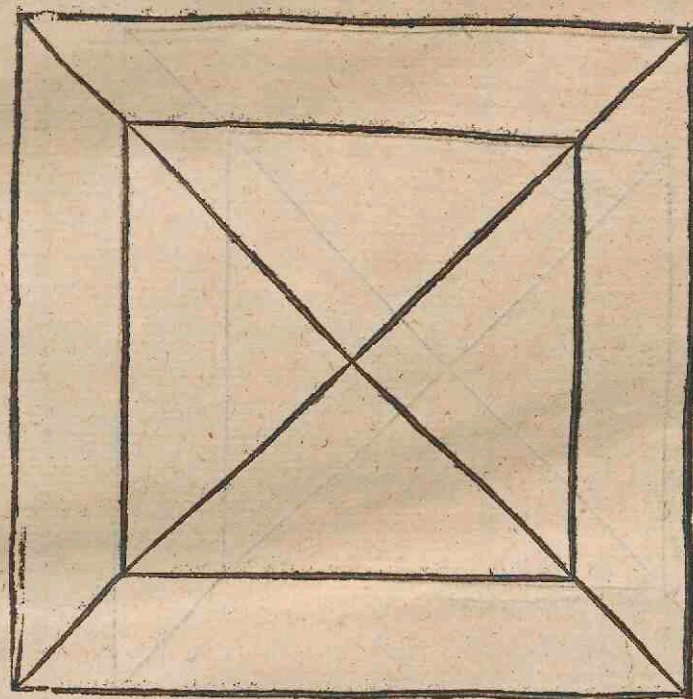
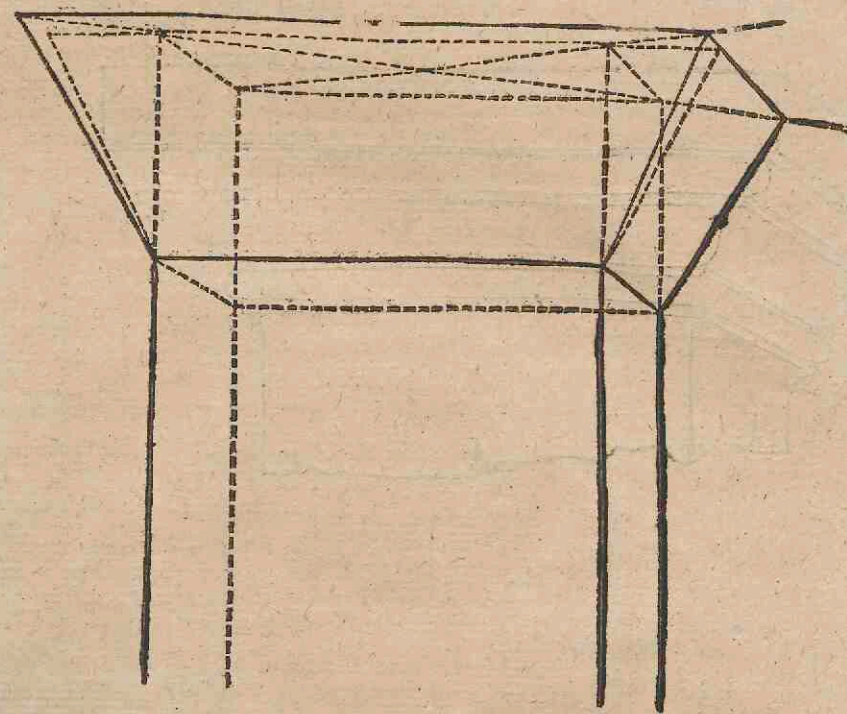
Dees dyp figuren om te seggen en zijn maer dype superficies / nietemin ist darmen wt alle die termynen perpendicularen treckt / soo wel binnen als buyten / ende boden als beneden / soo suldy een deurschynende corpus hebben: ende worden die binnenste linnen bedeckt / soo salt een massif corpus zijn: Ende en verwondert u niet beminde Leser / al schrypich somtijts langhe sermoonen op een dinct / want gelyck ick van eersten gheleert hebbe / die niet alleenlyck met veel woorden en moet geleert zijn / maer waer wel van noode dat het pemanden metter hant teghenwoordighlyck ghewesen ware / om ghemackelicken te begrypen ende verstaen.

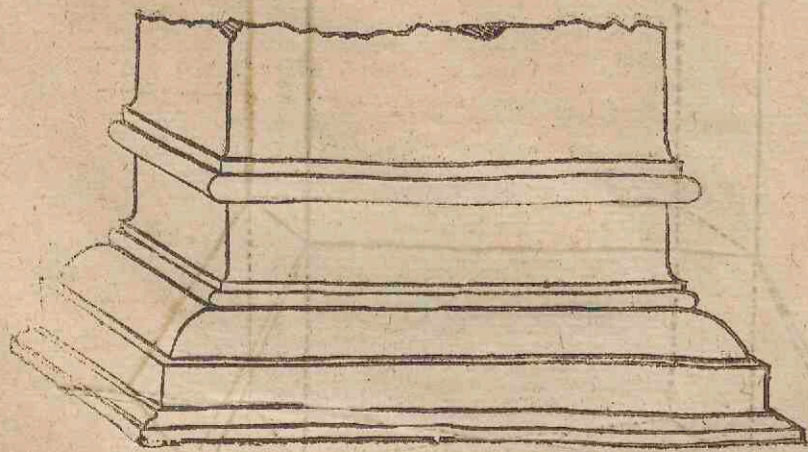
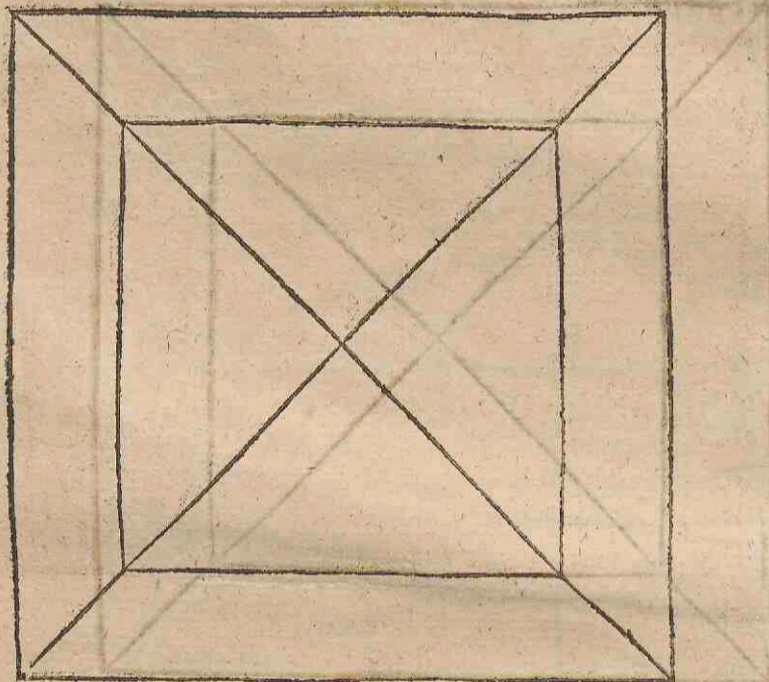
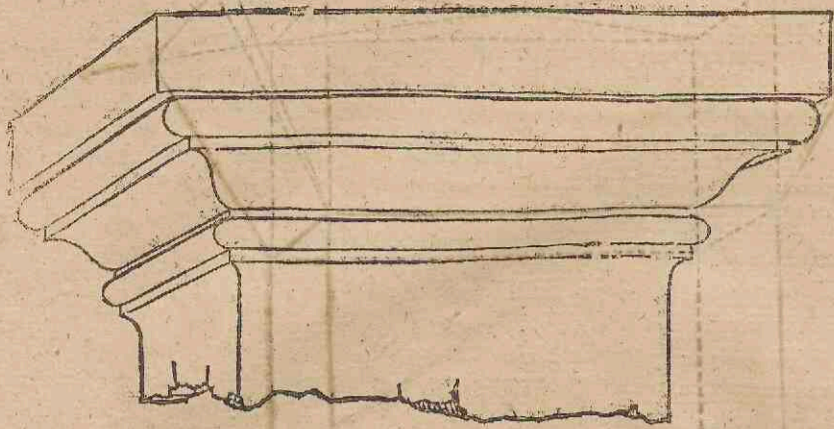




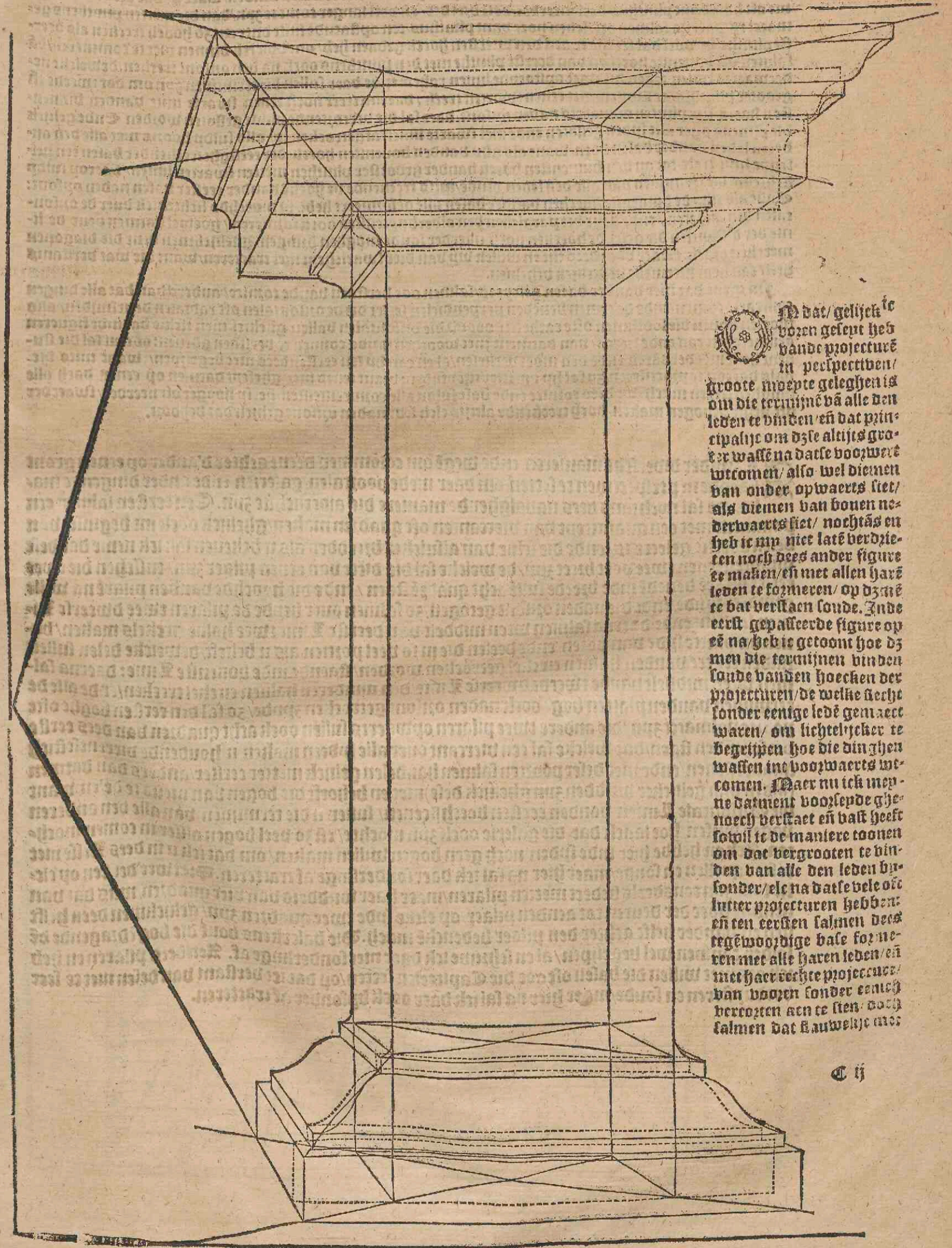
Den meestendeel van grote riuieren die vande bergen afcomen met eenighen tempelke / als sy van beneden inde valeye comen / so lopen se somerits bytre haer canael / en so veel lants als sy da op dees syde ofnemē / also vele gedē sy van weder af dander syde: also doer die perspectiue ooc in hoekige dingē: want so vele allinē vande hoec verliest daer mē tegē siē: also vele walt de andre hoec die bytre staet / dwelke in dese naevolgende figure becoont wordē.

Mermeret hier dā beminde Leser dz hēt quadzāt indē middel berekēt de dicte vā eē viercāte coloume ofte pilaer / en dē bant daer bytre omme berekent de dicte ofte den welspronc vander basen en vādē capiteel: De figure onder dees platte form is die hāle / en de hovēste figure is dz capiteel. De maniere dā om dese te doen becoort / sal ic verclaren / en ten eerste: Ghy sult dē pilaer plat vā vōrē mākē sonder dicte / en daer suldy ooc die hāle en dat capiteel aen formen / gheuende hē over elcke zyde eē veel projecturen ofte welspronc / maer ghy sult se flankēs treckē / gelijc dees punctēs betonen inde figure: daerna treck die syde vādē pilaer diemen wilē gesien hebbē na dē orizont / en gevondē hebbende hoe dick dz die projectēde syde sijn moet / deur die reglē die in d'eerste vā deser perspectiuen getoet sijn / so hebby den vercoztendē gront vādē pilaer / in den welkē dat mē flankēs die twee diagonē treckē sal lāg genoegē deur / en van aēdē hoer der basen beneden die int vercoztē gesien wort / sal men eē linie naden orizont trecken / dewelke dat men beneden ooc sal lātē linckē tot dat se den diagonē beneden raect / en daer sal den termijn vāder vercoztender basen sijn. Dus sedy dz die perspectiue daer wat af neēt te wētē / die spatie tussē de punctēs en de swerte linie: nu sal mē van dē termijn nādē anderē dāp rēcten hoec vāder basen eē parallele treckē onder dē gront vādē pilaer toe dz se den diagonus geraect / daer suldy bevinden dat der basen roegegeven wort tghene dat aē d'ander zyde afginc: aldus so toet die projecture vā deser basen / hoe dat den eenen hoec inwaerts getrockē wort / en hoe dē anderen weder wtwaerts loopt: daer na dan / die hovēste linie vāder basen ooc nādē orizont getogē sijn / so vindy op die vercoztendē syde deur eē linie dē dē dē hoec vāder basen benedē: en tgene dat hier vāder hāle geseyt is / dz sal mē inder selber maniere ooc vādē capiteel verstaē.





Des andere drie figuren zijn be-
 selve die voor getoont zijn / maar
 die eerste waeren beuylachtich / ende
 dese zijn geciert met alle haeren leden
 Ende al en heb ick inde ghepaeserde
 figuren niet ghettoont hoe datmen
 dees leden formieren soude / dat welke
 inder waerheyt seer cōsuyt en moep-
 lich om in schijde te setten soude ghe-
 weest hebben / so heb ick allereerst wil-
 len die eerste termynen tonen / op dat
 men se wel in zijn verstant ynnic sou-
 de / en daer nae heb ick in dees teghen-
 woordige figuren willen toonen / hoe se
 in d'ooge comen te staen / op datme siet
 mach wat effecte datse doen : Maer
 hier voorts (mits dat het ghelijck ick
 gelept hebbe / een moepeliche sake is)
 so sal ick een ander maniere formierē
 met alle haer leden / beuyl d'oucker Li-
 nien / ende daer nae sal ick de maniere
 setten na mijn vermoghen / om de ter-
 mynen van dien leden d'een na d'ander
 te vinden / want sy waeren alle te samen
 een wepmich : Maer daer en sijn sijn
 is wel te consideren / hoe dat dees ba-
 se en dit capiteel af d'een syde incun-
 pen en aen d'ander syde te waeren / en
 dat selve moemen daerna wel in me-
 moeren houden / op datme in dees na-
 volgende lesse eerst wel geïnstruereert sy
 vant gene datmen maken wilt / want
 voerwaer de theozike staet me verstant
 maer die practike leyt inde hādelling.
 Daeromme waer dat die alderversta-
 dichste schilder Leonardus Diner / ne-
 mermeer gepaep en was van eentgh
 dinc dat hy maecte / ende seer luttel
 werckte hoocht hy tot perfectie / want
 hy seide die wils dz dit de cause was /
 te weten / dat zijn hant zynen verstante
 niet volde en coete. En angaf de my
 sou ick doen ghelijck hy / so en had ick
 noyt / noch en soude niet laten wtgaen
 eenige vā mynen dingen / want om de
 waerheyt te seggen / wat ick make ofse
 schijpbe / se vernoecht my niet : Maer
 gelijc me beginsel vā mynen vierden
 boeck gelept is / hoe dat ick het cleynē
 salent / d'welke my de goetheyt Gods
 beliest heeft te geben / hebbe liever wil-
 len int werck setten / dā onder d'aerde
 te laten veruoert sonder enige bysche.
 En al en sal te den curiensen niet hel-
 pen / om d'geant en die perfectie van
 allen dinghen te raken / so sal ick ten
 minsten de leerjongers helpe die daer
 niet of luttel af weten / want dit is al-
 tijc mijn toerste meynunghe geweest.

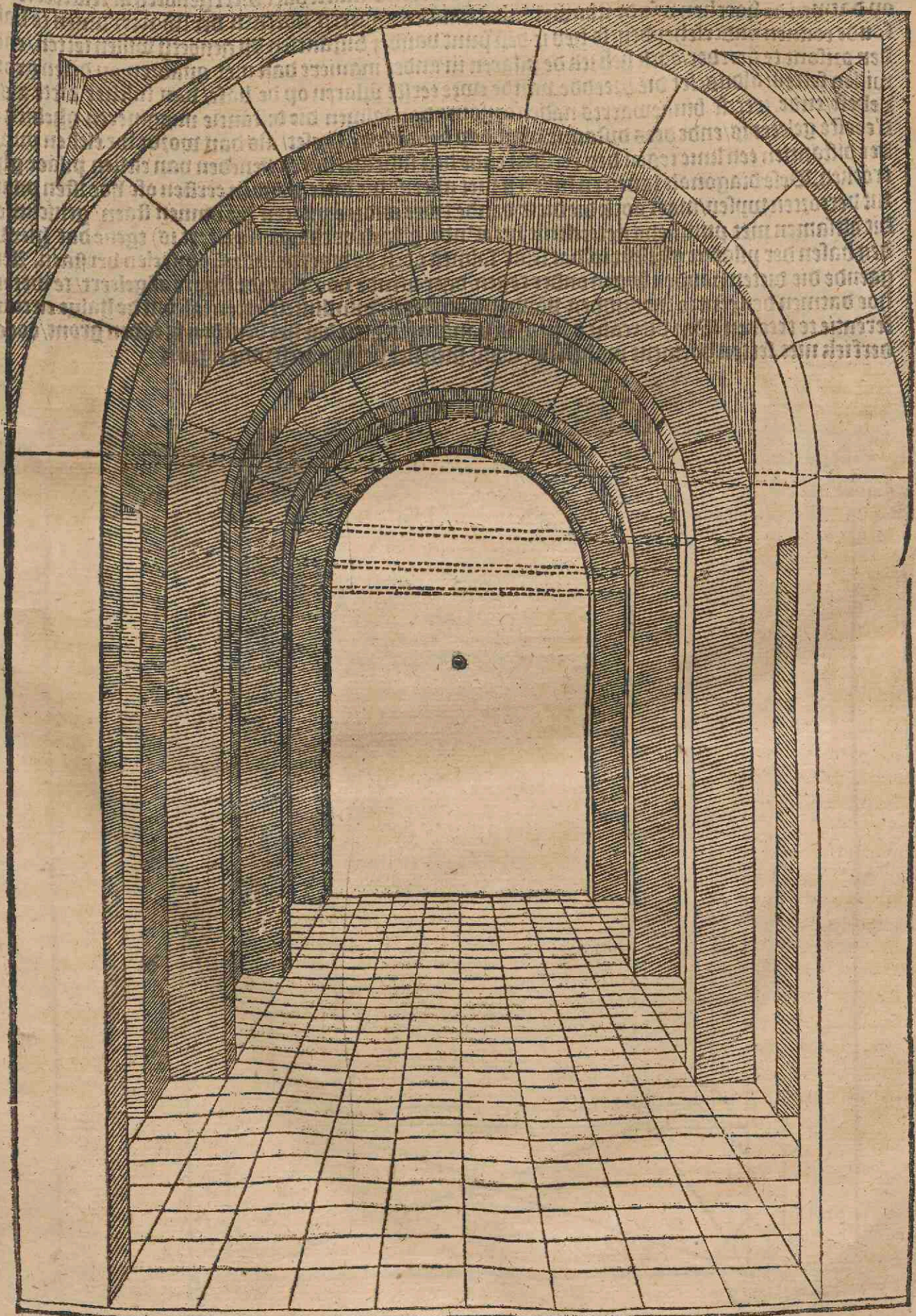
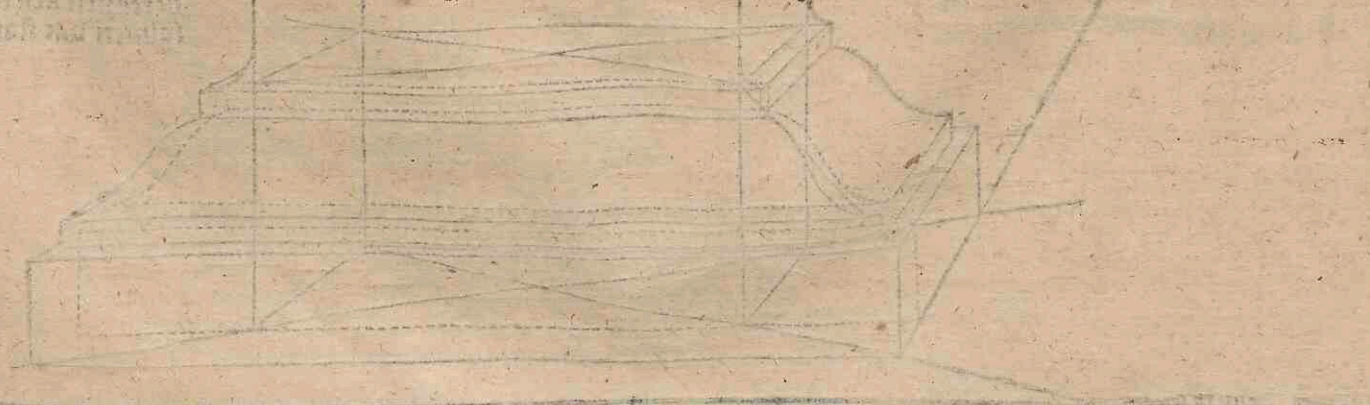



Ad dat / gelijck te
 voren gelept heb
 bende projecture
 in perspectieven /
 groote moepe gelegghen is
 om die termynē vā alle den
 leden te vinden en dat prin-
 cipalijc om d'ze alijcs gro-
 te walle na datse voerwaer
 wtcomen / also wel diemen
 van onder opwaerts siet /
 als diemen van bouen ne-
 derwaerts siet / nochtā en
 heb ic my niet laste verdzie-
 ten noch dees ander figure
 te maken / en met allen haer
 leden te formieren / op dzme
 te bat verstant soude. Ende
 eerst gepaeserde figure op
 se na heb ic getoont hoe dz
 men die termynen vinden
 soude vanden hoecken der
 projecturen / de welke secht
 sonder eentge ledē gemaeet
 waren / om lichtelijcker te
 begripen hoe die dinghen
 waeren int voerwaerts wt-
 comen. Maer nu ick mey-
 ne datment voerwaer ghe-
 noech verstaen en bat heeft
 sotoel te de maniere toonen
 om dat bergrooten te vin-
 den van alle den leden by-
 sonder / ele na datse vele of
 luttel projecturen hebben
 en ten eersten salmen dees
 tegewoordige base formie-
 ren met alle haeren leden / en
 met haer rechte projecture
 van vooren sonder eentgh
 heruoert aen te sijn / d'och
 salmen dat hantwelke me

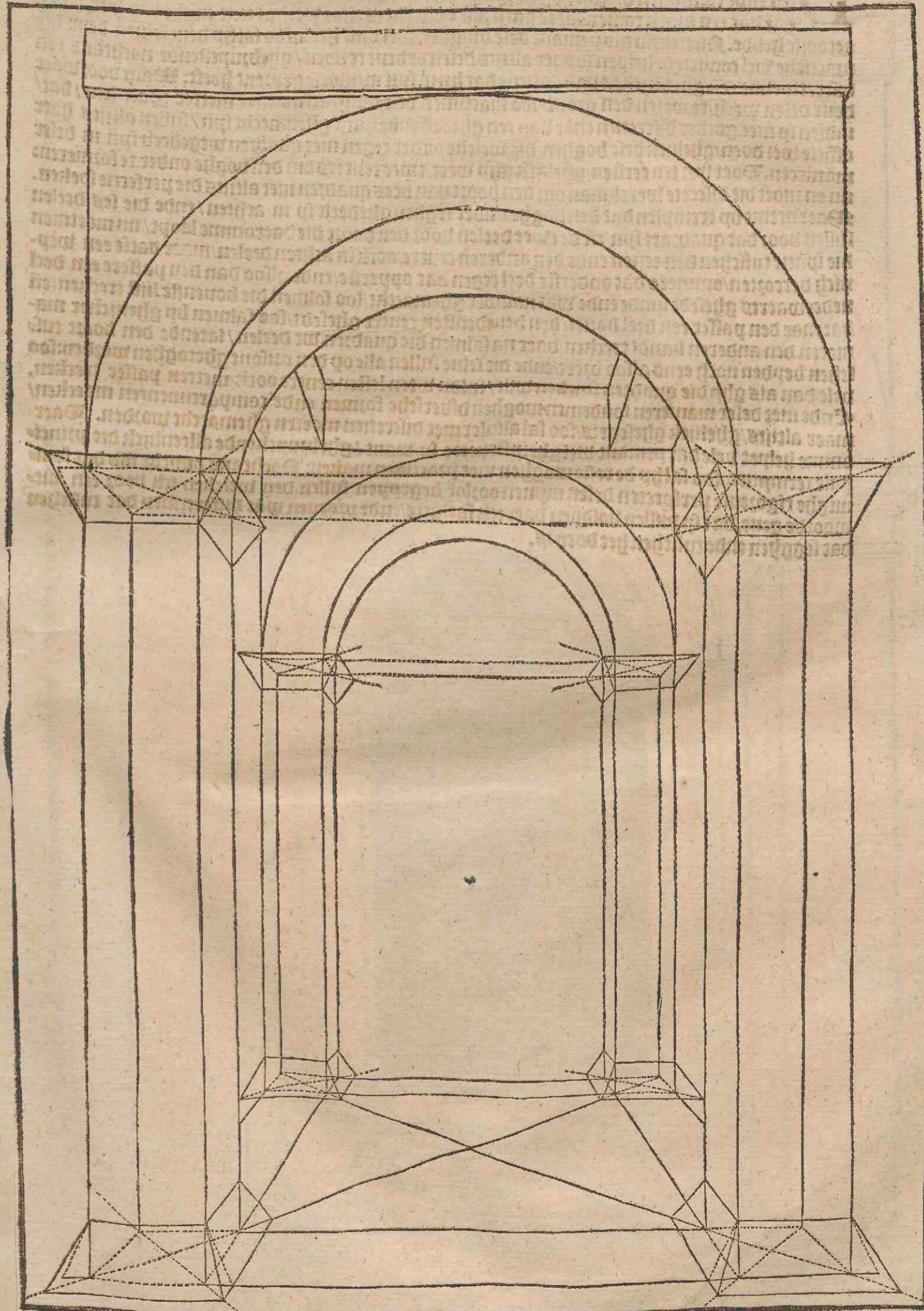
venen ystem oft loot oft per anders trecken / gelijk n dat hier niet puntkens betoont wort / daerna salmen in
 den grond vanden pilae / die twee diagonen lancck genseck / wercken / en daer den salmen gelijk bozen ge-
 leert is / dat inreccen en dat wtwassen van dat plinthus des selver basen binden / waer af dat die onderste li-
 nie oft base van plinthus veel meerder / veel breder / en veel langer comt te zyn / dan die meeren puntkens ge-
 maect is / daerna salmen op elcken hoec van plinthus een opstaende linte ontrent 30 hoog trecken als deer-
 ge plinthe hoewel dat ter maer aen den wercken hoec gebaert heb / om dwersch binnen niet te commeren / da
 salmen die bouenste hoecken van deerste plinthe met den puntkens oock na den oysont wercken / dewelcke ne-
 der waerts sullen tegen die twee opstaende linten raken / ende daer sullen die terminen zyn om dat tweede en
 grooter plinthus te slypen / met eenen swartek treck / daerna treet noch eenen swarte linte vanden binnen-
 sten hoeck der plinten opwaerts naden oysont / daer sal die vercoynde plinte grisonen worden / Ende gelijk
 die plinthus ouer alle syden gesloten ende met swarte linnen af getrocken is / also suldy hoors met alle den an-
 deren leden vander basen doen / want als ghy vanden bouensten hoeck der eerste hoec trecken der basen een hel-
 lende linte treet / tot op den binnensten hoeck vander grooter plinthen metten swarten linnen / daerop suldy
 hechelyck die terminen van alle den leden binde / wits treckende de hoek vander eerste basen naden oysont /
 Ende als ghy de binnenste hoecken vander basen alle gefozmeert hebt / so moechdy hechelyck daer de oysont-
 talen den anderen / ende deur die parallelen den alder bupentsten oock fozmeren / hoewel datmen deur de li-
 nie der distancien die gelycke hoeken noch naerder soude moghen bingen / gheleken den die diagonen
 mercken mach / Daer voer dees rijt en willen wy van die swarte hept niet tracteren / want die wat verstant
 heeft can hem hiermede hechelyck behelpen.

En tgene dat hier vander basen gelyck is / salmen ooc verstaen vande cornice / anders dan dat alle dinge
 contrarie comen / ende daermen beneden verpen dielen setten die de onfontalen oft radiaalen deursnyden / also
 moeten bouen die lootslijnen ofte cacheren / ooc op die oysontalen vallen / ghelijck men selue dat in de figuren
 aenmercken can ende leeren / dan datmen met woorden soude conuen te verstaen gheuen / ooc en sal die stu-
 dent hem niet verbaeren ende den moet verhoelen / al en can hy ten eerste dees niet begripen / want wits dic-
 wils daerop te practiseren / so sal hy t metter iye binden / want ten is niet gheleyt datmen op eenen dach alle
 dinghen leeren mach / wt dees cornice ende base suldy alle cornice menten / het sy hooger oft nederder / waer der
 oft lichter / mogen maken / doch treckende altyts elck ledt naden oysont gelijk dat behoort.

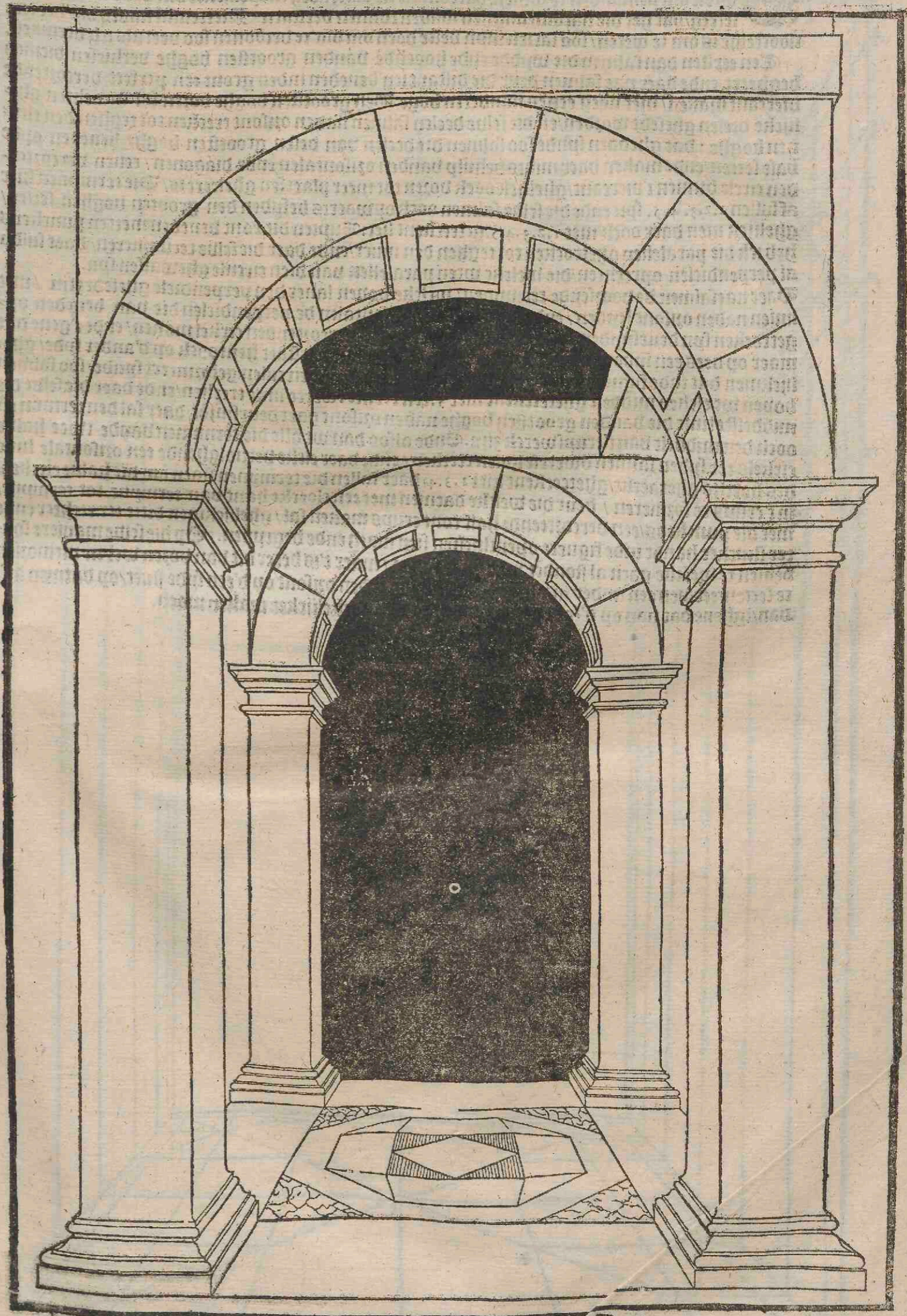
Al zunder diuersche manieren ende wege om te sommen deene achter d'ander op enen grond
 staende in perspectieven te setten / om daer mede pooztalen / galerien ende ander dinghen te ma-
 ken / so sal nochtans dees navolghende maniere die alderlichste zyn. Ten eersten salmen een
 pannent met een quantiteyt van viercanten oft quadren maken / ghelijck oock int beginste van
 desen boecke geleert is / ende die selue van af sulcker breedden als u belieuen sal / ick name dat dese
 quader steenen twee voet breed zyn / de welke sal die dicke van eenen pilae zyn / tusschen die twee
 eerste pilae beede inde breedte sulck acht quadren staen / ende die hooghe vanden pilae na wille
 gemact zynde / ende die naden oysont getrogen / so salmen ouer beyde de pilaren twee dwersse li-
 nien leyden / ende daerna salmen wien middelt van deerste Linie twee halue circels maken / da-
 uer die platte syde van bozen / ende deelen die in so veel poztien als u belieft / dewelcke delen sullen
 naden centre vanden haluen circel getrocken worden / staende inde bouenste Linie / daerna sal-
 men wien middelt vande tweede dwersse Linie den minderen haluen circel trecken / ende alle de
 terminen vanden platten boge oock naden oysont getrocken zynde / so sal den eersten boghe ofte
 poorte volmaect zyn / die andere twee pilaren opwaerts sullen oock acht quadren van dees eerste
 vercheyden staen / dat welke sal een viercant oft quadren ouer alle syden maken / in houdende viercantelich
 quader steenen / ende met deser poorten salmen van desen gelijck metter eerste / anders dan datmen
 (als sy van gelijcker wijdden zyn ghelijck dese) niet en behoef die bogen van nicus te deen / want
 die Oysontale Linien vanden eersten hoeck steenen / sullen u die terminen van alle den anderen
 bogen wylen / hoe lancck dat die galerie oock zyn mochte / en so veel bogen alster in comen mocht-
 ten. Ick en hebbe hier inde syden noch geen bogen willen maken / om dat ick u in dees Velle niet
 te seer quellen en soude / maer hier na sal ick daer sonderlinge af tracteren. Die twee deelen op ele-
 ke syde zyn eensdeels bedect metten pilaren / maer haer winde is van vier quadren wits dat van
 aenden hoec der deuren tot aenden pilae / op elke syde twee quadren zyn / ghelijck wien deen heeft
 sien en dander helft achter den pilae bedeckte mach. Die balckens boue die bog idragende de
 solder / canmen wel begripen / al en schryue ick daer niet sonderlinge af. Men dees pilaren en heb
 ick ooc niet willen die basen oft ooc die Capiteelen setten / op dat ter verstant van desen met te seer
 verdupsteren en soude / maer hier na sal ick daer oock bysonder af tracteren.




 Eerst twee bogen sijn alkenlijcken gemaect om haer basen ende capiteelen daer by te boe-
 gen vanden welcken hier vozen in twee lessen bysonder geleert is te weten hoe datse aen
 den syde wallen ende aen d'ander syde afnemen/ op datmen te bat betree: so om hier int
 werck te stellen. Want inder waerheyt mocht men iemanden onderlinge metter hant wysen/ zoo
 soude hy dat helstelijcker wijs worden/ maer om also in schriftte ende figuren te stellen/ dat het die
 nacomelingen souden mogen verstaen/ so ist wel reden datmen daer byt genoech af tractere: ende
 op datmen de hoecken vande slantwylinten/ vanden anderen hoecken der swaerter linten te hadt
 soude connen onderscheiden/ so heb ic den punt vander distantien by genoech willen setten/ ende
 den onfont te neer der/ oock heb ick de pilaren in ander maniere dan met quadren op desen gront
 willen setten: aldus/ set die breedde vande twee eerste pilaren op de base/ van sulcker dicke als u
 bekeft/ ende trecke sinnewaerts naden onfont/ dan salmen die distantie imagineren ghelijck in
 die eerste geleert is/ ende dees distantie worde op beyde syden geset/ als dan word int elcken punct
 der distantien een lijne tegen den rechten ende den sincken hoeck beneden van elcken pilaar ghe-
 trocken. Dese diagonale linten en sulken u niet alleene die dicke vanden eersten oft voorsten pilare
 int vercoorten wysen/ maer oock die dicke vande twee andere pilaren die binnen staen/ ghelijckmen
 die alsamen met puntkens geteekent siet. Ende (ghelijck oock vozen geleert is) egene dat hier vā
 den basen der pilaren ghelept is/ dat selne salmen oock opwaerts inde Capiteelen verstaen. Men-
 gaende die dicken vanden bogen onder tegen/ daer is inde voozgaende figure af geleert/ te weten/
 hoe datmen den centre int midden vande vier dwersse puntlijnen setten sal/ om de halue circum-
 ferentie te trecken. Dat viercant bouen/ is vander grooten dat het beneden is in den gront/ ooc en
 derfick niet setten hoement maken sal/ want men siet het genoech inde figure.



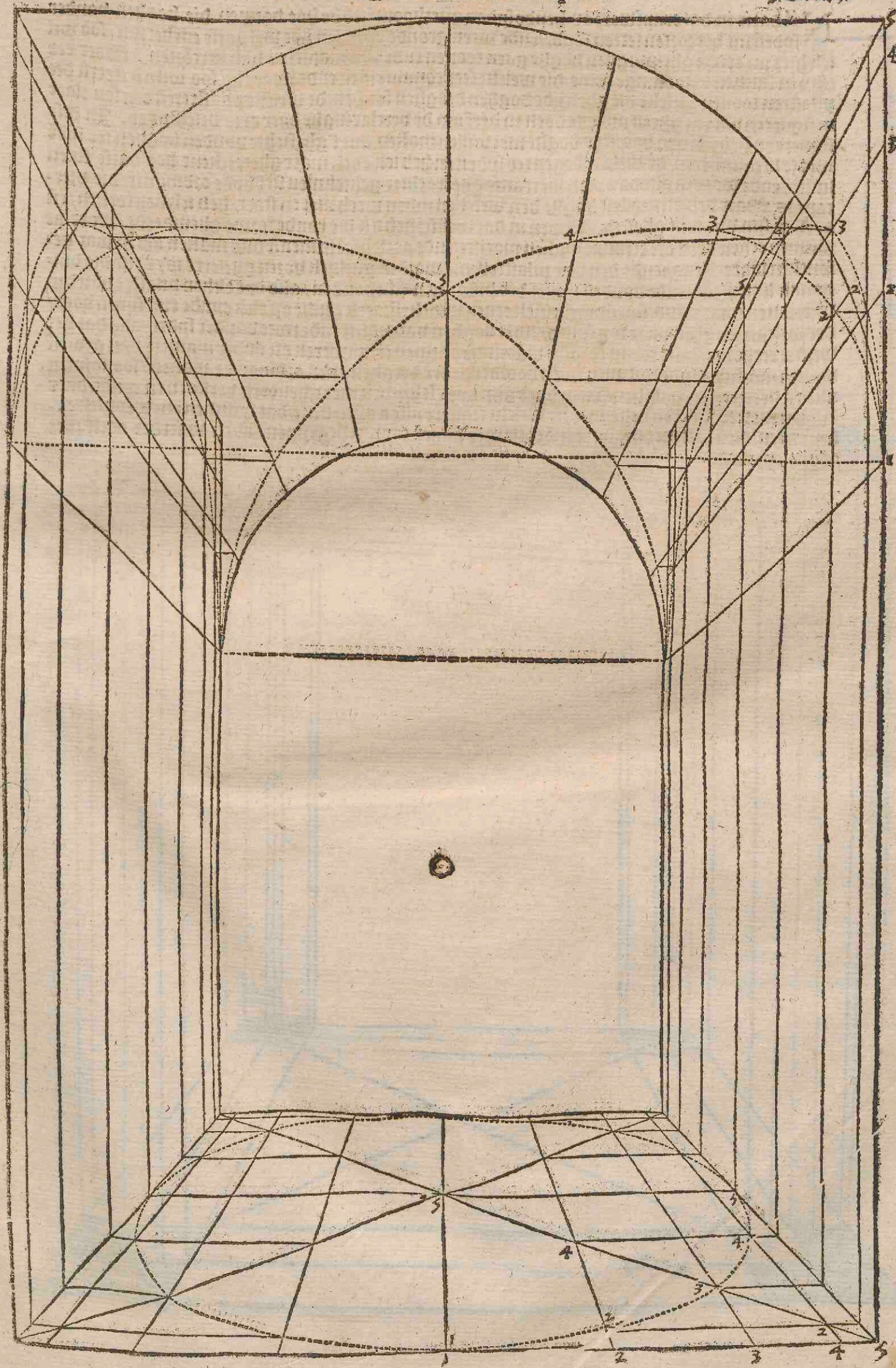
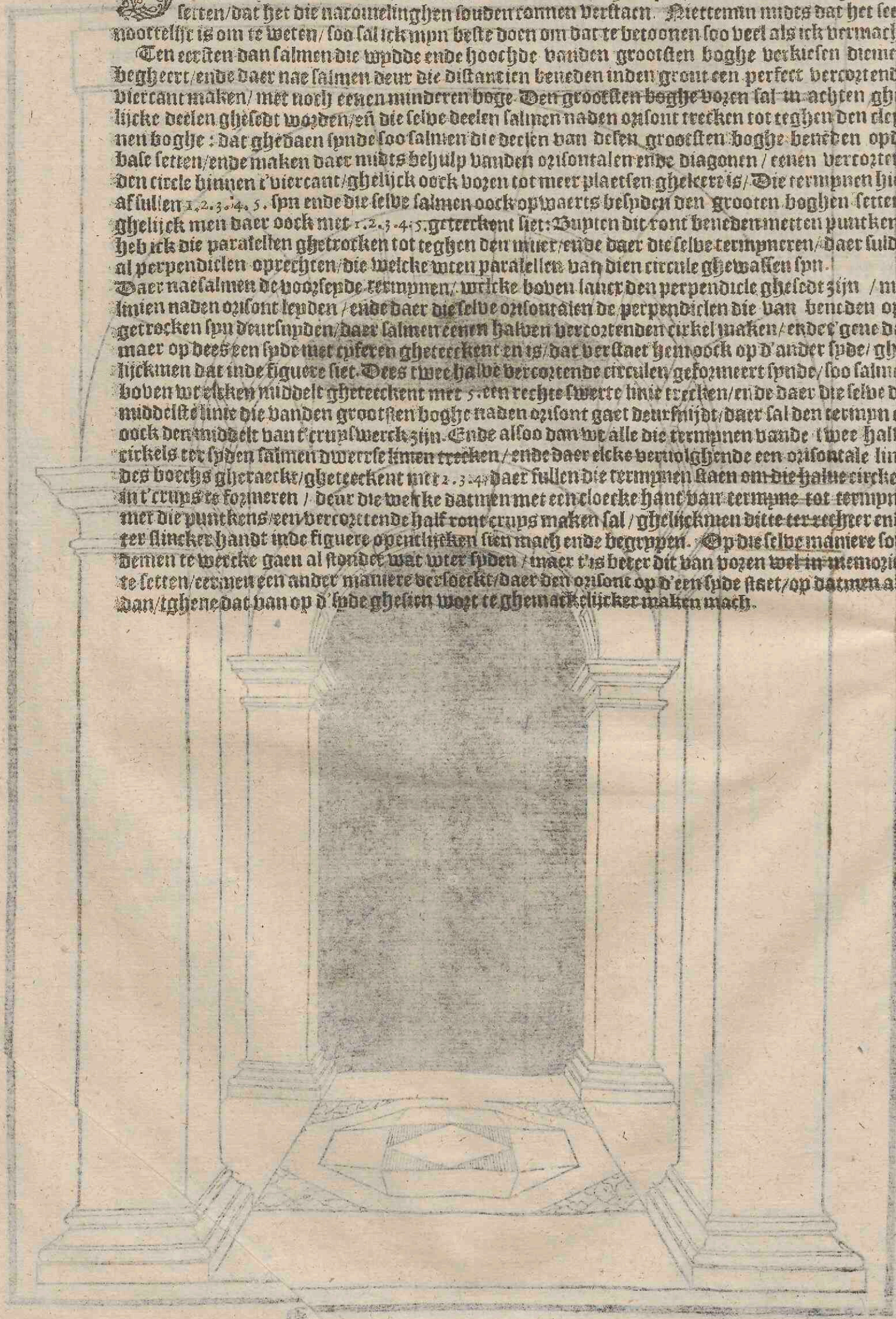
Des nabolghende figuer is ghelijck die ghepasseerde/anders dan datter die leden van ha-
sen ende capiteelen by gheboeche syn / om u noch meer inne te printen ende doen verstaen/
hoe dat een dinck comen sal te staen alst volbaen is: hoe wel dat ick nochtans hier voer
getoont hebbe. Niet enn als yemant dese dinghen wel vast heeft/soo sal hy hem seluen deur die
practicke wel connen behelpen sonder alrijcs desen arbeyt te doen / ghebruyckende nochtans een
discretie ende een ghedencken van ghene dat hy in syn memozie geprent heeft: Want voorwaert
deur desen wech/te weten den gront/ soo machmen vele dinghen maken metter practiken / dat/
indien sy niet goeder discretie ende van een gheoeffende hant ghemaect syn / sullen alrijcs haer
officie wel doen/ghelijck dese boghen/die welke onder tegen met quadren wegdeelt syn in deser
manieren. Daer syn ten eersten/ghelijck ghy weet/twee centers om den boghe onder te formieren
nu en moet die discrete werckman om den boort van des quadren niet alrijcs die perfecte soeken.
Daer neemt by exempelen dat den boghe onder teghenghe deelt sy in achten / ende die ses deelen
sullen boort dat quadraet syn en de twee deelen boort den boort die daeromme loopt/ nu moeten
die spatie tusschen den eenen ende den anderen centre/ooch in achten deelen/maer daer een wep-
nich vercoorten/ommers dat onderste deel tegen dat opperste/ende alsoo dan den passere een deel
nederwaerts ghesedt synde ende wat nauwer ghemaect/soo salmen die bouenste lijst trecken: en
daerna den passer een deel bouen den benedensten centre ghesedt/soo salmen by ghelijcker ma-
nieren den anderen bandt trecken/daer na salmen die quadren wt deelen / latende den boort tus-
schen beyden noch eens alsoo byeen/ende die selue sullen alle op den orizont ghetoghen worden:soo
vele dan als ghy die quadren fincken wilt / suldy wt en lesten centre ooch metten passer trecken.
Ende niet deser manieren sondemen moghen diverse formen ende compartimenten maecten/
maer alrijcs/ghelijck gheseyt/soo sal alsulck met discretie moeten ghemaect worden. Daer-
omme helpt vele dat yemant wel gheinstruere sy/want / ghebruyckende alleenlijck die princi-
pale termynen/soo sal hy de reste moghen niet practiken maken. Nochtans danck my dat som-
mige rigoze perspecten desen mynen orlof begheppen sullen den welcken ick voor een ant-
woorde geue/da t sy willen voldoen daerick saelgere/ende proeven wat differentien dat tusschen
dat segghen ende tusschen het doen is.



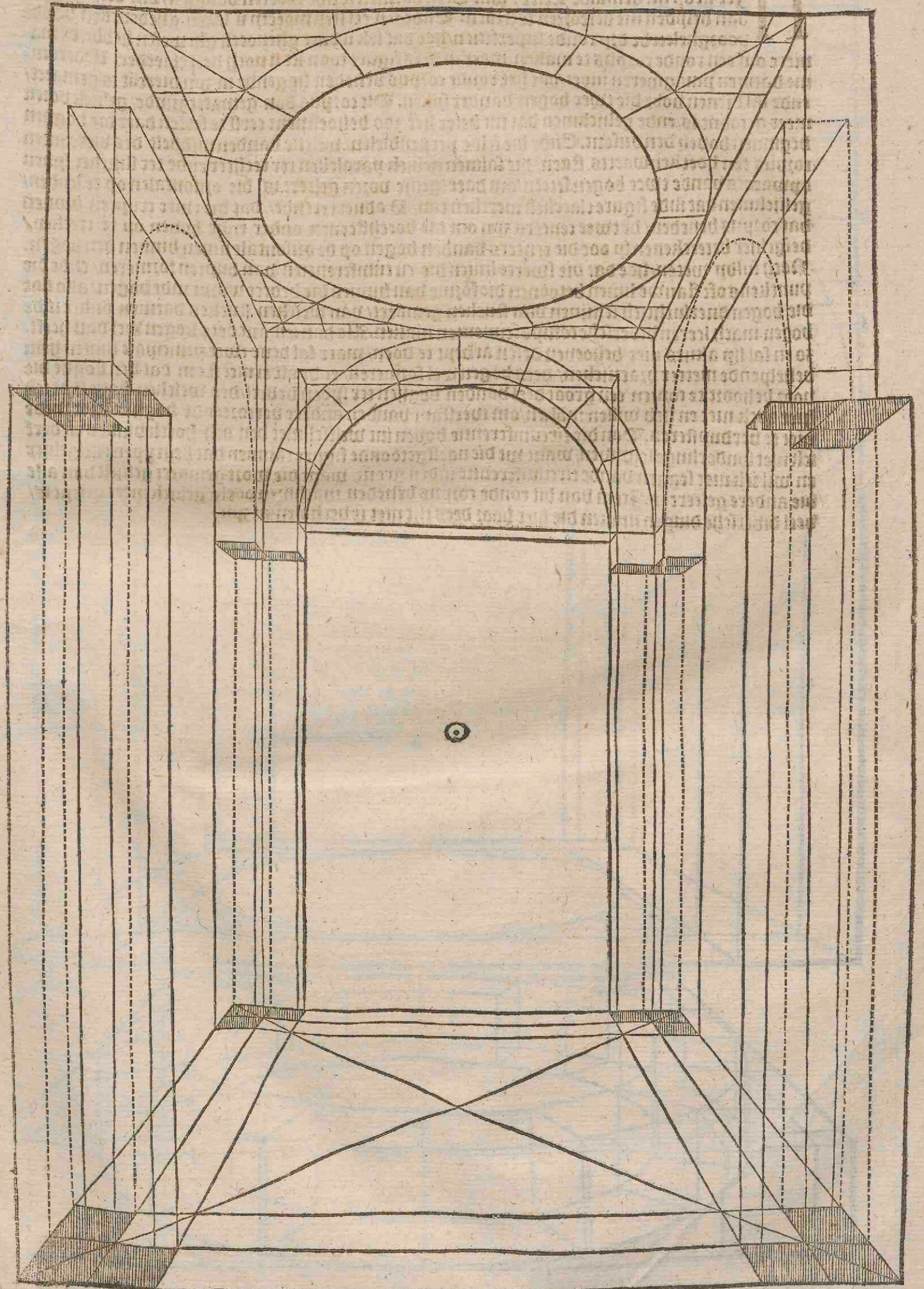
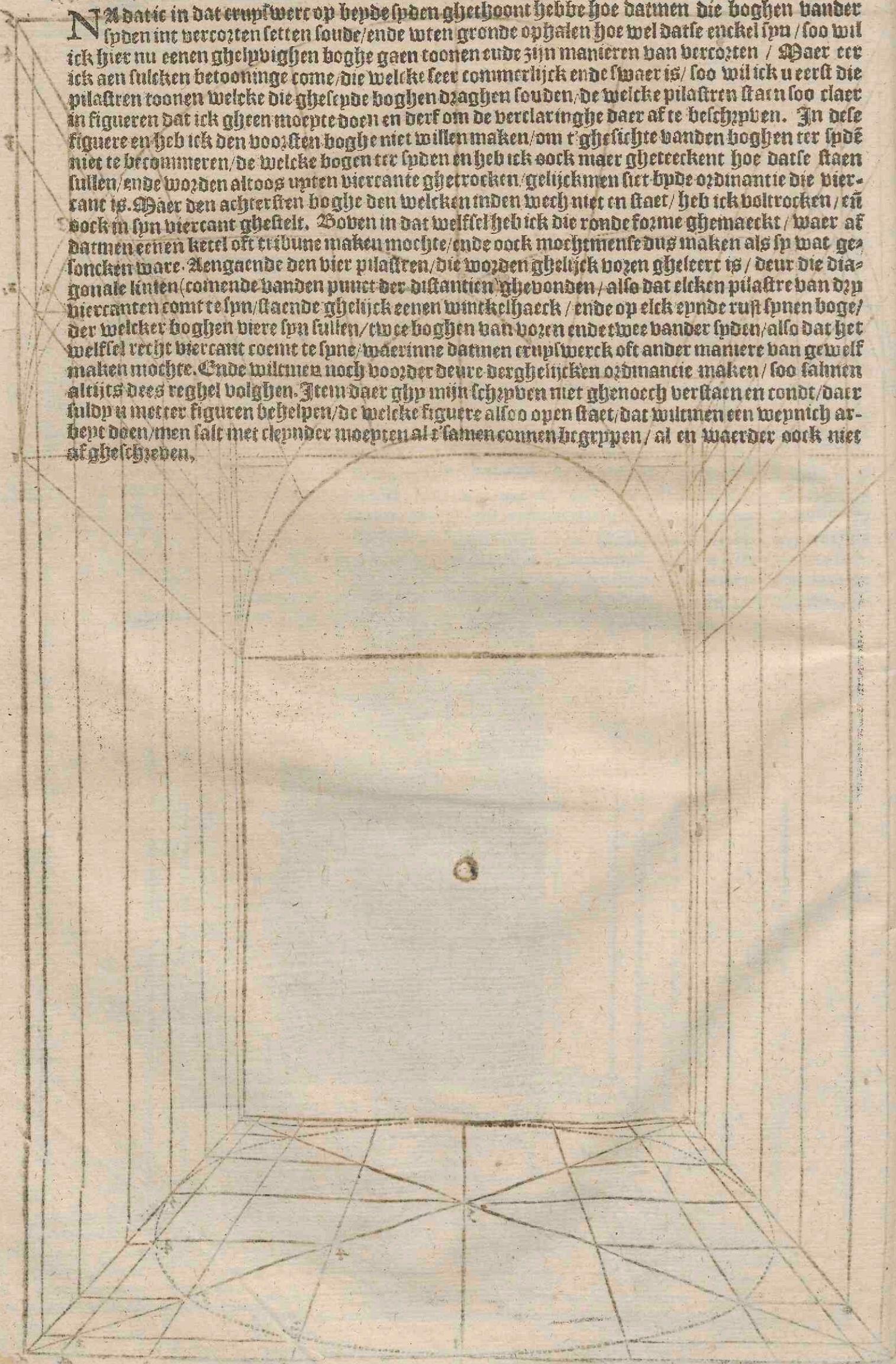
De maniere om een gecrupst welvel in perspectiven te maken is altyds seer moepelijck geweest om verstanden te wesen/daeromme ist oock noch moepelijcker om alsoo in schriftte te setten/dat het die naomelinghen souder rommen verstaen. Hierreem mides dat het seer nootdorst is om te weten/soo sal ick myn beste doen om dat te betoonen soo veel als ick vermacth.

En eerden dan salmen die wydde ende hoochde vanden grootsten boghe verkieesen diemmen begheert/ende daer nae salmen deur die distantien beneden inden groont een perfect vercoztende viercant maken/met noch eenen minderen boghe. Den grootsten boghe vozen sal in achten gheleijcke deelen ghesedt worden/en die selve deelen salmen naden ozilont trecken tot teghen den elpenen boghe: dat ghesaen synde soo salmen die deelen van desen grootsten boghe beneden op de bale setten/ende maken daer mides behulp vanden ozilontalen ende diagonen/eenen vercoztenden circule binnen t viercant/ghelijck oock vozen tot meer plaetsen ghekeret is. Die terminnen hier af sullen 1. 2. 3. 4. 5. syn ende die selve salmen oock opwaerts besyden den grooten boghen setten/ghelijck men daer oock met 1. 2. 3. 4. 5. geteekent siet. Dupien dit ront beneden metten puntkens heb ick die parallelten ghetrocken tot teghen den muer/ende daer die selve terminnen/daer suldy al perpendicularen opprechten/die welke wien parallelten van dien circule ghewallen syn.

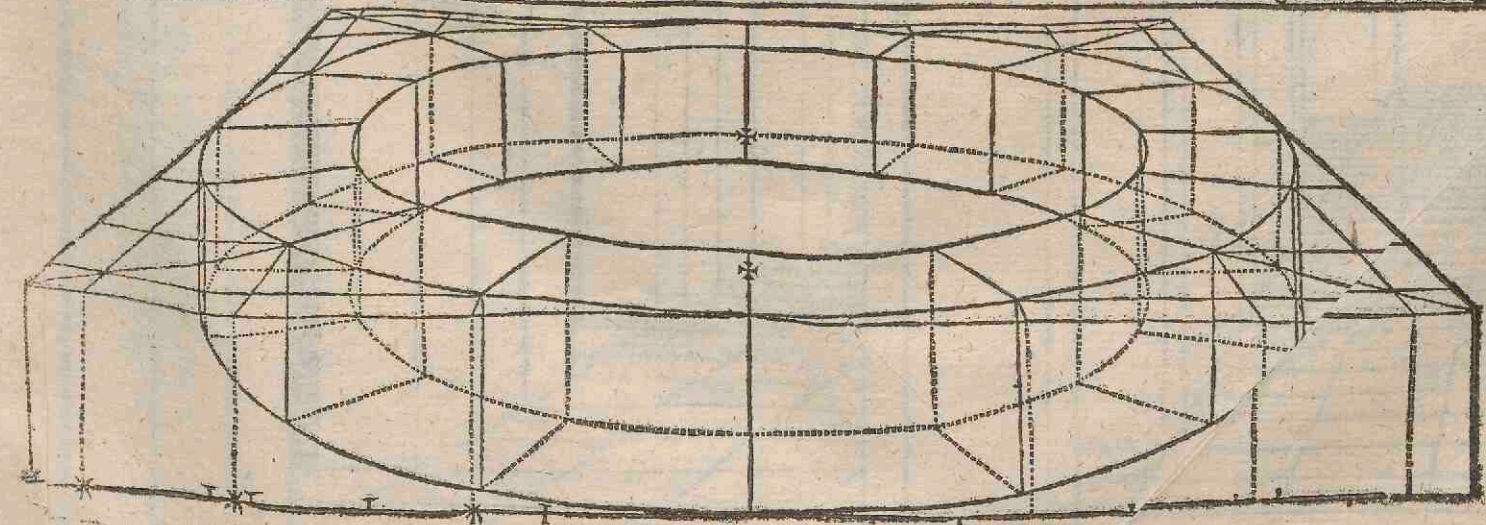
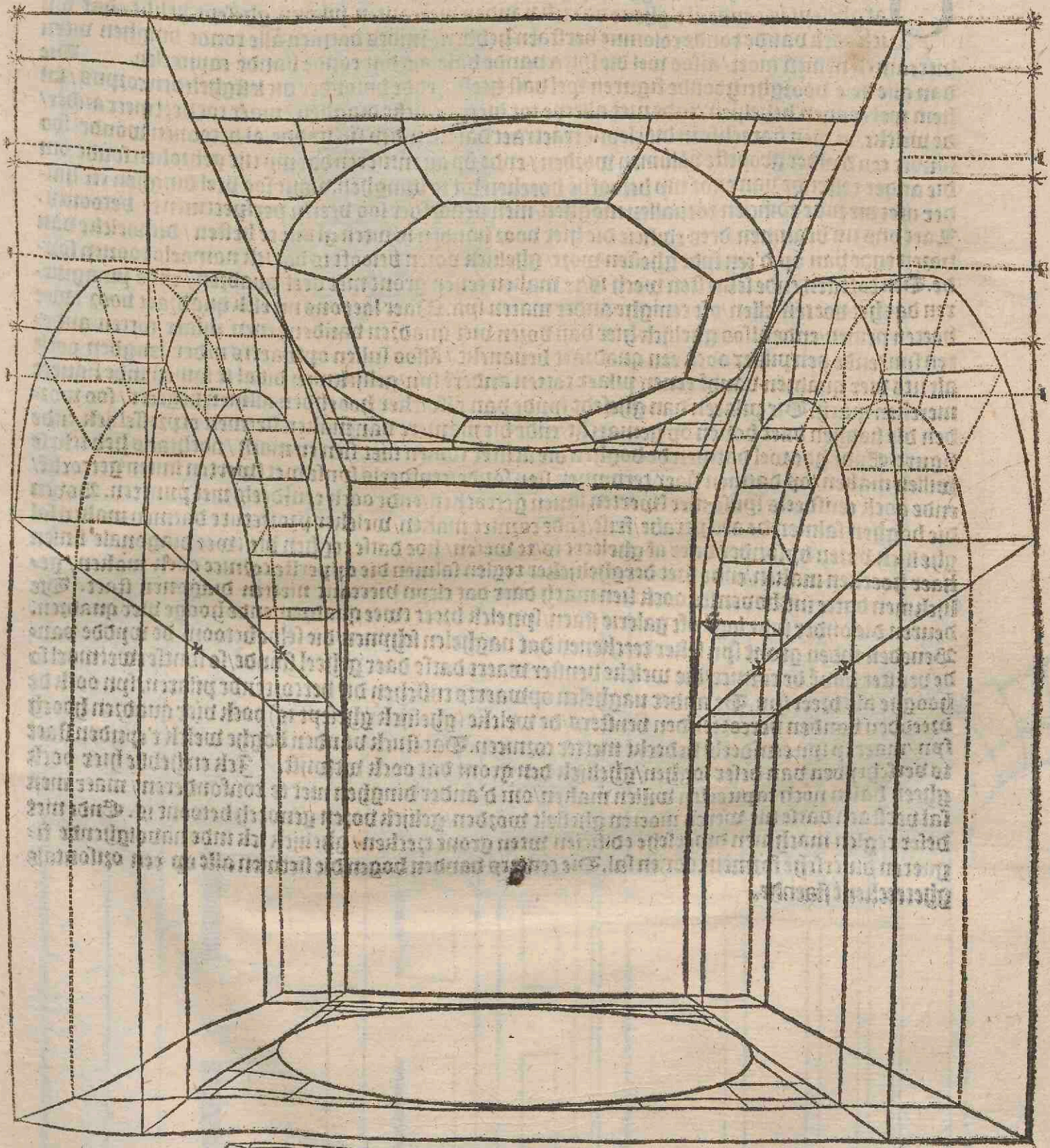
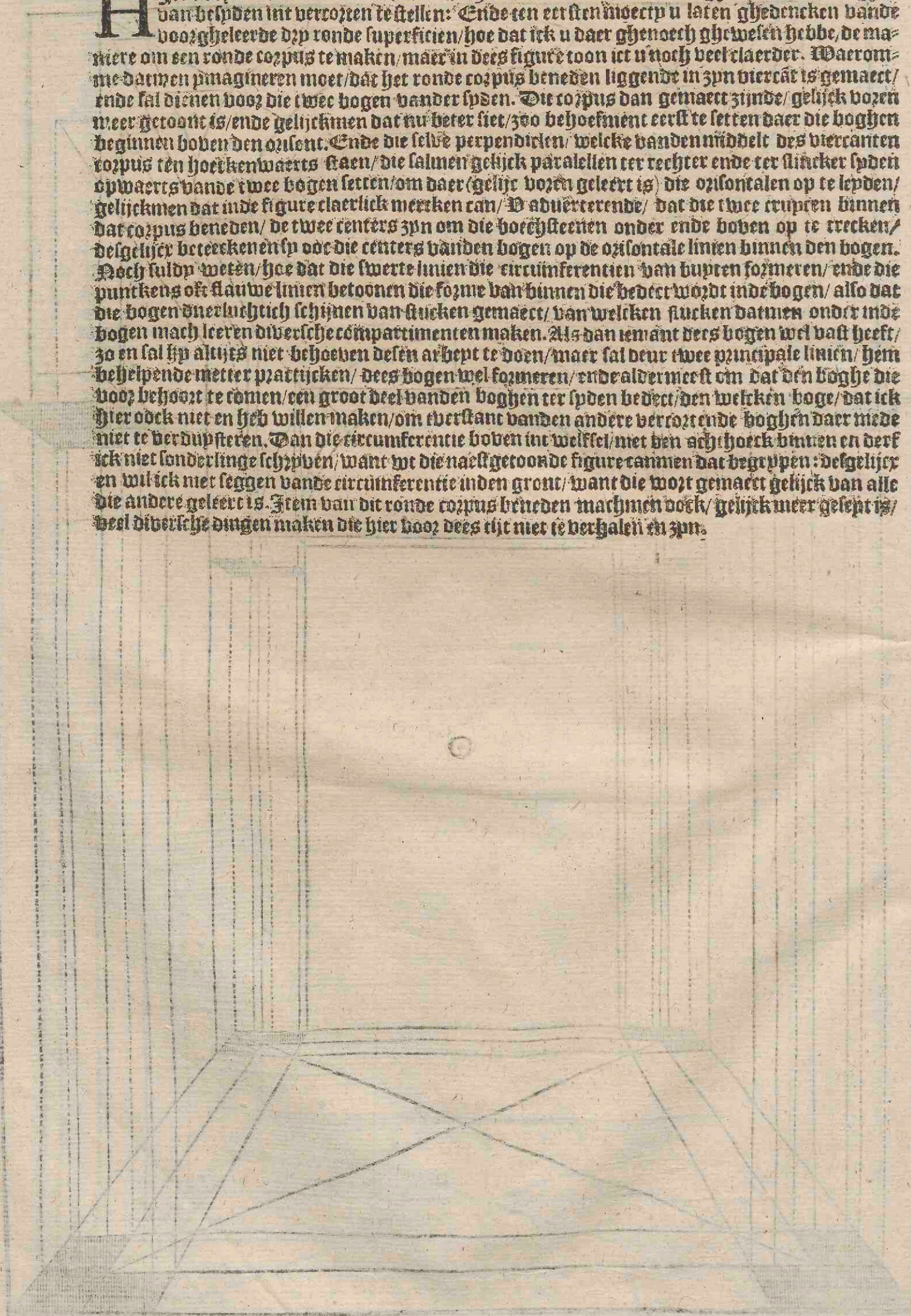
Daer nae salmen de voorszeyde terminnen/welcke boven laner den perpendicle ghesedt sijn / met lijnen naden ozilont leyden /ende daer die selve ozilontalen de perpendicularen die van beneden op getrocken syn deursnyden/daer salmen eenen halven vercoztenden circule maken/ende gene dat maer op dees een syde met cyferen gheteeckent en is dat verstaet hem oock op d'ander syde/ghelijckmen dat inde figure siet. Dees twee halve vercoztende circulen geformiert synde/soo salmen boven wrechten middelt gheteeckent met 5. een rechts swerte linie trecken/ende daer die selve die middelt linie die vanden grootsten boghe naden ozilont gaet deur sijn/d' daer sal den terminn en oock den middelt van t crups werck sijn. Ende alsoo dan wt alle die terminnen vande twee halve circules ter syden salmen dwersse lijnen trecken/ende daer elke vervolghende een ozilontale linie des boechs gheteeckent/gheteekent met 2. 3. 4. daer sullen die terminnen staen om die halve circules in t crups te formieren / daer die welke datmen met een cloecke hand van terminne tot terminne/met die puntkens een vercoztende half ront crups maken sal / ghelijckmen ditte ter rechter ende ter linker handt inde figure openlijcken sien mach ende begrypen. Op die selve maniere sou demen te wercke gaen al stonde wat wter syden /maer t is beter dit van vozen wel in memozen te setten/er men een ander maniere vercoekt/daer den ozilont op d'een syde staet/op datmen al dan/ghene dat van op d'inde ghesien wort te ghemackelijcker maken mach.



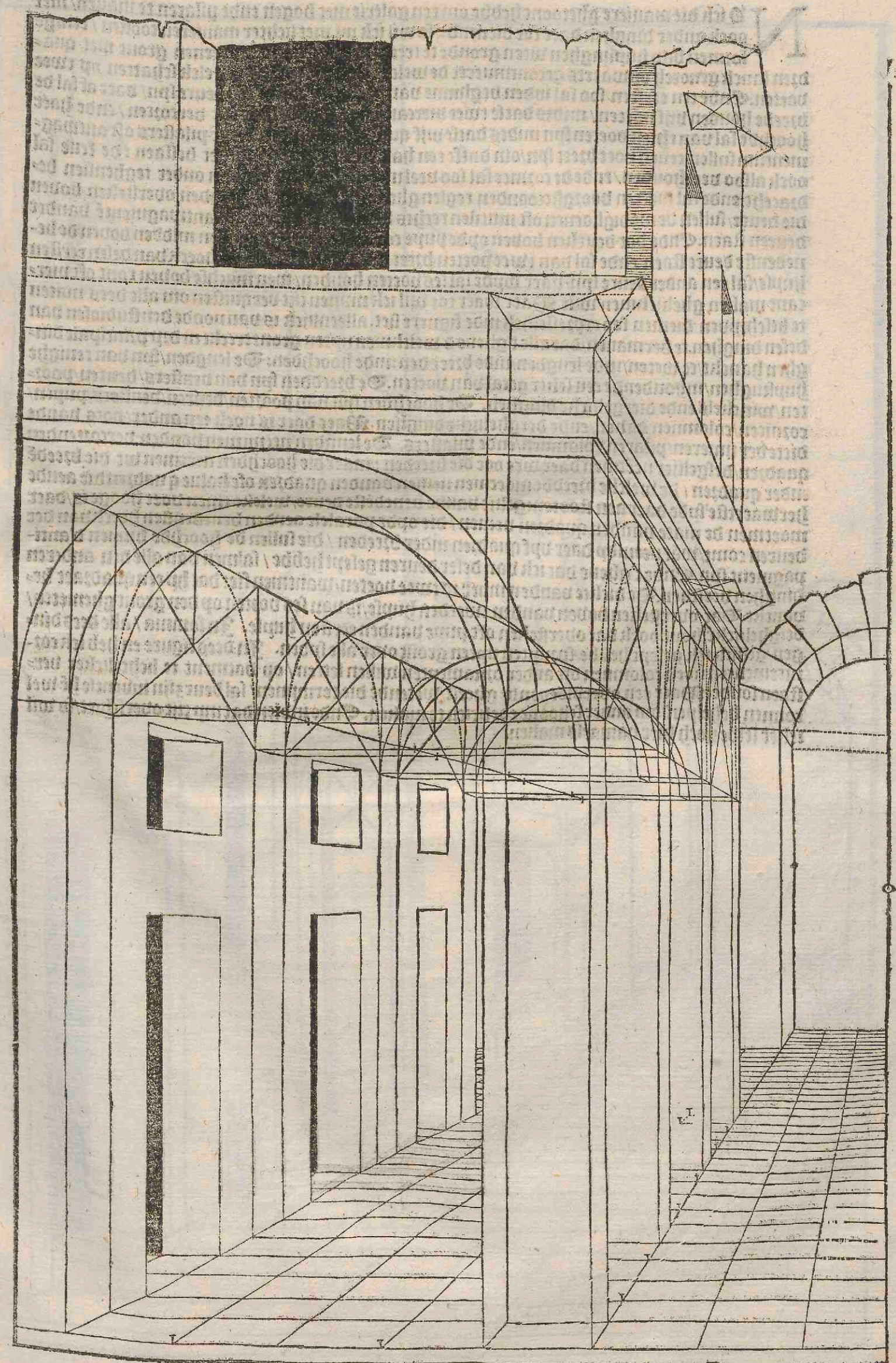
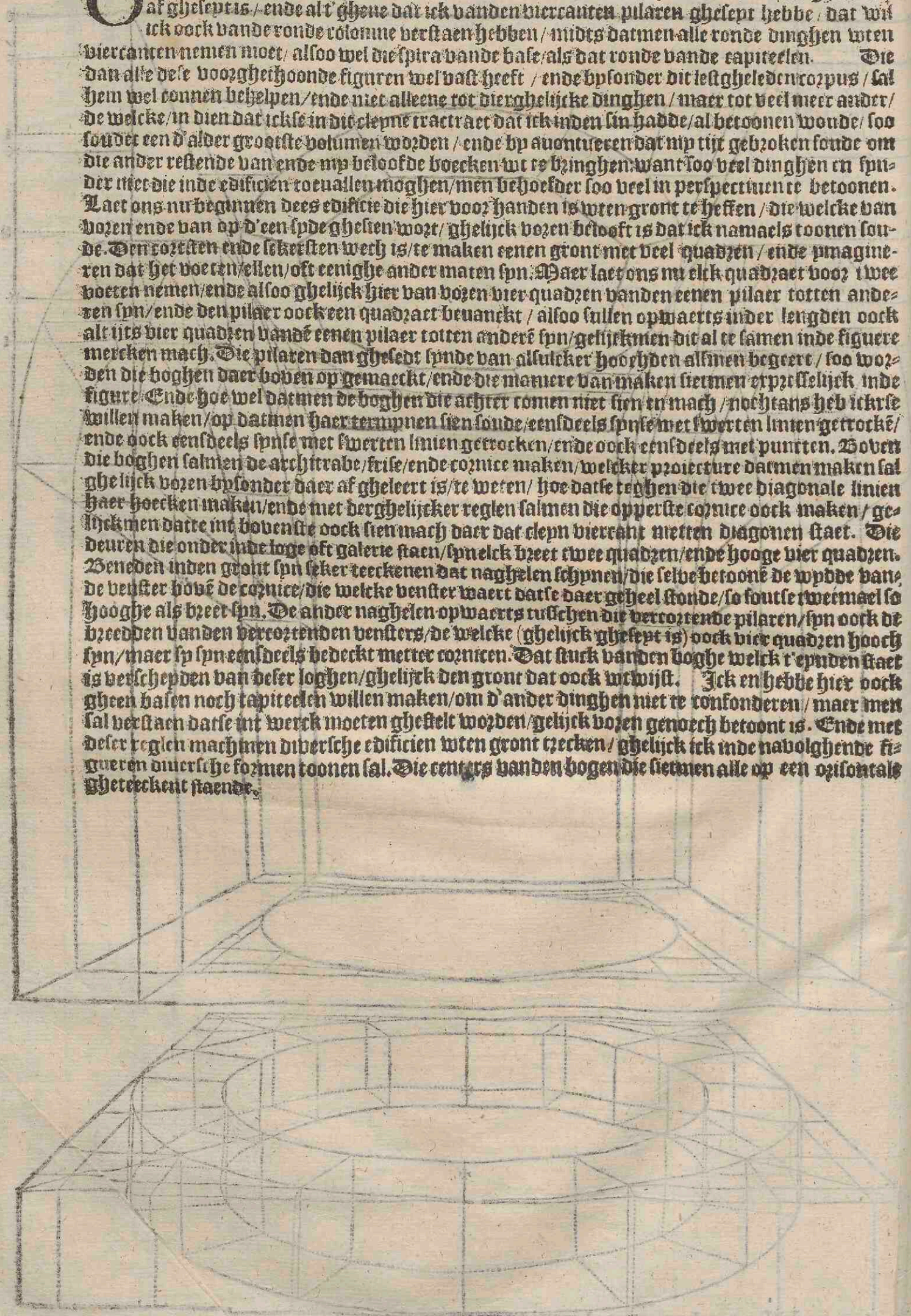
Nadat ic in dat crupswerck op beyde syden ghetooont hebbe hoe datmen die boghen vander syden int vercoorten setten soude/ende wten gronde ophalen hoe wel datse enckel syn/soo wil ick hier nu eenen ghelypighen boghe gaen toonen ende zyn manieren van vercoorten / Daer eer ick aen sulcken betooninge come/die welke leer conmerlijck ende swaer is/soo wil ick u eerst die pilastren toonen welke die ghelypde boghen draghen souden/de welke pilastren staen soo claer in figuren dat ick gheen moeyte doen en derf om de verclaringe daer af te beschryben. In dese figuren heb ick den voorsten boghe niet willen maken/om t'ghesichte vanden boghen ter syde niet te bekommeren/de welke boghen ter syden en heb ick sock maer ghetreckent hoe datse staen sullen/ende worden altoog vten viercanc ghetrocken/ghelijckmen siet byde ordianantie die viercanc is. Daer den achtersten boghe den welken inden wech niet en staet/heb ick voltrocken/ en sock in syn viercanc ghestelt. Boven in dat welsel heb ick die ronde forme ghemaect/waer af datmen eenen ketel oft tribune maken mochte/ende oock mochtmense dus maken als sy wat gesoncken ware. Aengaende den vier pilastren/die worden ghelijck vozen gheleert is/deur die diagonale linnen/comende vanden punct der distantien/ghedonden/also dat elcken pilastre van dyp viercancen comt te syn/staende ghelijck eenen winkelhaeck/ende op elck eynde rust synen boge/der welcher boghen viere syn sullen/twee boghen van vozen ende twee vander syden/also dat het welsel recht viercanc coemt te syne/waerinne datmen crupswerck oft ander maniere van gewelf maken mochte. Ende wiltmen noch voorder deure derghelijcken ordianantie maken/soo salmen altyts dees reghel volghen. Item daer ghy mijn schryben niet ghenoech verstaen en condt/daer suldy u metter figuren behelpen/de welke figuren alsoo open staet/dat wiltmen een weynich arbeide doen/men sal met cleynder moeyten als salmen comen begrypen/al en waerder sock niet af gheschryben.



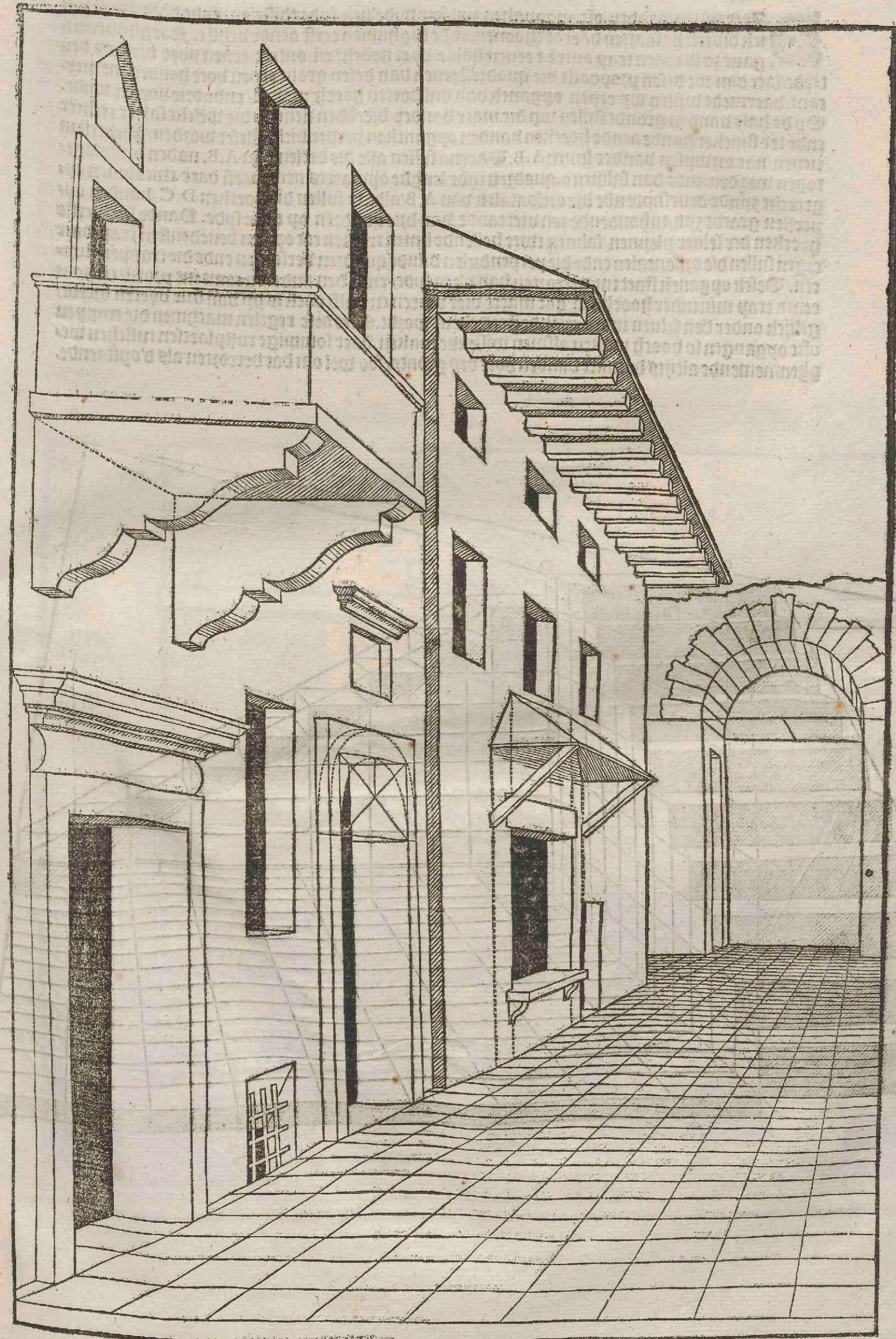
Hier siedy nu beminde Leser / wat wach darmen se u de moeten volghen / om dees boghen van besyden int vercozen te stellen: Ende ten eersten inoecty u laten ghedencken vande voorszgeleerde dyp ronde superficies / hoe dat ick u daer ghenoech ghewelen hebbe, de maniere om een ronde cozzus te maken, maer in dees figure toon ict u noch veel claerder. Waeromme darmen pinagineren moet dat het ronde cozzus beneden liggende in zyn viercant is gemaect / ende sal dienen vooz die twee bogen vander syden. Die cozzus dan gemaect zijnde / gelijk vozen meer getoont is / ende gelijckmen dat nu beter siet / zoo behoefment eerst te setten daer die boghen beginnen boven den oorsont. Ende die selve perpendicularen / welke vanden middelt des viercanten cozzus ten hoerckenwaerts staen / die salmen gelijck parallelen ter rechter ende ter linker syden opwaerts vande twee bogen setten / om daer gelijck vozen geleert is / die oorsontalen op te leyden / gelijckmen dat inde figure claerlick merken can / D aduërterende / dat die twee crupren binnen dat cozzus beneden / de twee centers zyn om die hoercksteenen onder ende boven op te trecken / desgelijck bereekenen sy ooc die centers vanden bogen op de oorsontale linien binnen den bogen. Noch suldy weten / hoe dat die swerte linien die circumferentien van buyten formieren / ende die punkten ock staenwe linien betoonen die foyme van binnen die bedect wozyt inde bogen / also dat die bogen dnerlichtich schijnen van stukken gemaect / van welcken stukken darmen onder inde bogen mach leeren diverse compartimenten maken. Als dan iemant dees bogen wel vast heeft / zo en sal sy altijt niet behoeven desen arheyt te doen / maer sal deur twee principale linien / hem behelpende metter practijcken / dees bogen wel formieren / ende aldermeest om dat den boghe die vooz behoort te comen / een groot deel vanden boghen ter syden bedect / den welcken boge / dat ick hier oock niet en heb willen maken / om evertanc vanden andere vercozt ende boghen daer mede niet te verdupsteren. Dan die circumferentie boven int welckel / niet en sch hoerck binnen en derf ick niet sonderlinge schyppen / want wt die naest getoonde figure canmen dat begreppen: desgelijck en wil ick niet seggen vande circumferentie inden gront / want die wozyt gemaect gelijck van alle die andere geleert is. Item van dit ronde cozzus beneden machmen oock / gelijck meer geleert is / veel diverse dingen maken die hier vooz dees tijt niet te verghalen en zyn.



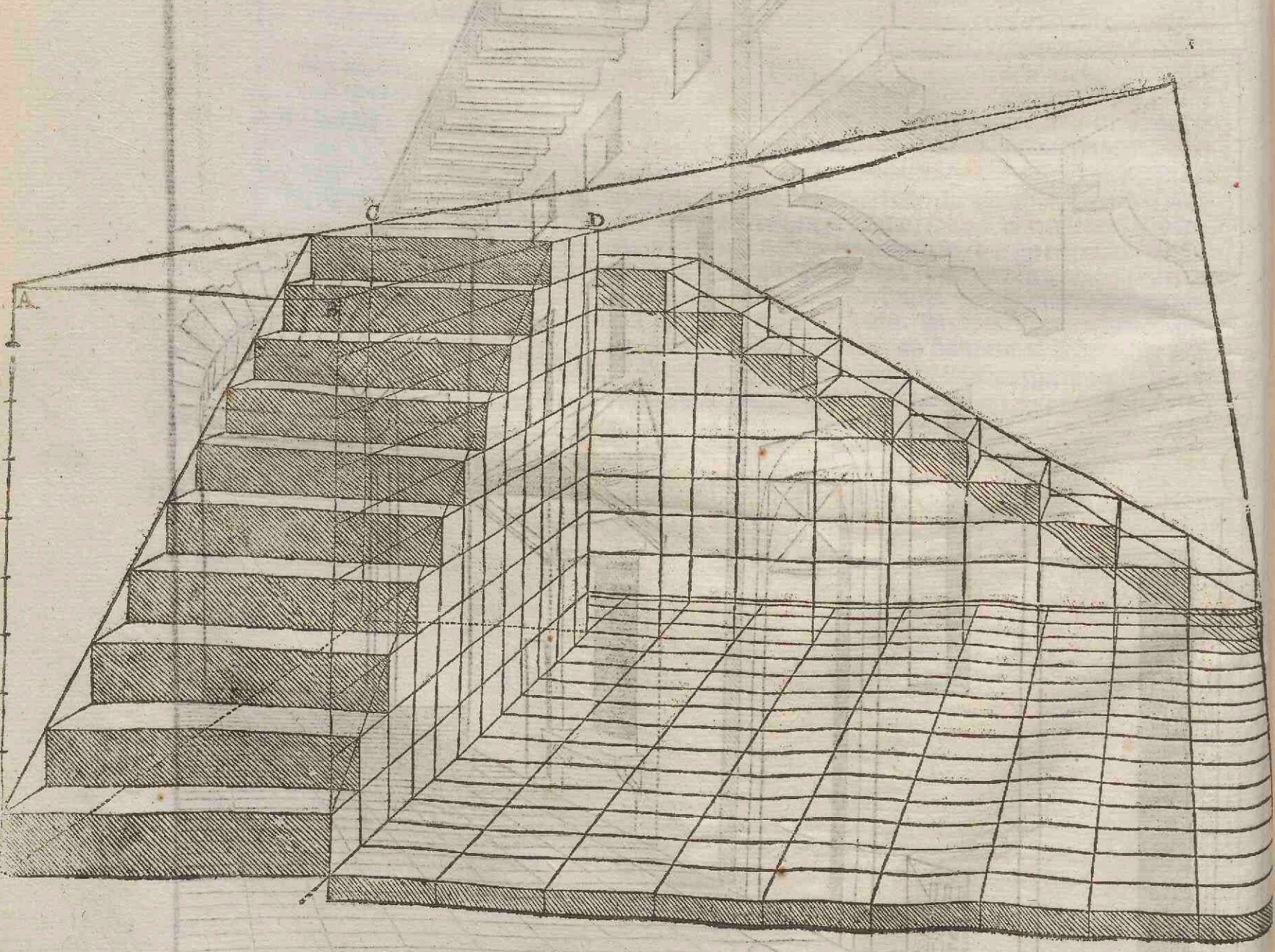
O pilaren met haren boghen op grondente setten/dunct my datter te vozen ghenoech af ghelept is/ ende al't ghene dat ick vanden viercanten pilaren ghelept hebbe/ dat wil ick oock vande ronde colonne verstaen hebben/ midts datmen alle ronde dinghen wten viercanten nemen moet/ alsoo wel die spira vande bafe als dat ronde vande capiteelen. Die dan alle dese voozghehoonde figuren wel vast heeft/ ende bysonder die lestgheleden corpus/ sal hem wel connen behelpen/ ende niet alleene tot die ghelijcke dinghen/ maer tot veel meer ander/ de welke in dien dat ickse in die cleyn tractraet dat ick inden sin hadde/ al betoonen woude/ soo souder een d' alder grootste volumen worden/ ende by auontueren dat nyp tijt gebzoken soude om die ander restende van ende my belofde boecken wt te bzinghen/ want soo veel dinghen en spinder niet die inde edificien roen allen moghen/ men behoefder soo veel in perspectieven te betoonen. Laet ons nu beginnen dees edificie die hier vooz handen is wten gront te heffen/ die welke van vozen ende van op d' een syde ghesien wozt/ ghelijck vozen behoef is dat ick namaels toonen soude. Den voortten ende sekersten wech is/ te maken eenen gront met veel quadzen/ ende ymagineren dat het voeren/ ellen/ oft eenighe ander maten syn. Maer laet ons mi elck quadraet vooz twee boeten nemen/ ende alsoo ghelijck hier van vozen vier quadzen vanden eenen pilae totten anderen syn/ ende den pilae oock een quadraet beuanekt/ alsoo sullen opwaerts inder lengden oock alt ijs vier quadzen vande eenen pilae totten anderen syn/ ghesietmen dit al te samen inder figure mercken mach. Die pilaren dan ghelept synde van allutcher hoorghden allinen begere/ soo wozen die boghen daer boven op gemaect/ ende die maniere van maken sietmen eyndelijck inde figure. Ende hoe wel datmen de boghen die achter comen niet sien en mach/ nochtans heb ick se willen maken/ op datmen haer tempnen sien soude/ eensdeels synse met swerten linnen getrocke/ ende oock eensdeels synse met swerten linnen getrocken/ ende oock eensdeels met punten. Sovert die boghen salmen de architrabe/ frise/ ende cornice maken/ welcker proieture darmen maken sal ghelijck vozen bysonder daer af gheleert is/ te weten/ hoe datse teghen die twee diagonale linnen haer hoecken maken/ ende met der ghelijcker reglen salmen die opperste cornice oock maken/ ghelijckmen datse int bovenste oock sien mach daer dat cleyn vierant wretten diagonen staet. Die deuren die onder inde loge oft galerie staen/ syn elck breec twee quadzen/ ende hooge vier quadzen. Beneden inden gront syn seker teekenen dat naghelen schynen/ die selbe betoonen de wydde vande de venster hobe de cornice/ die welke venster waert datse daer gheheel stonde/ so fontse twermael so hooghe als breec syn. De ander naghelen opwaerts tusschen die vercoztende pilaren/ syn oock de breedden vanden vercoztenden vensters/ de welke (ghelijck ghelept is) oock vier quadzen hooghe syn/ maer sy syn eensdeels bedeckt metter cornicen. Dat stuck vanden boghe welck r'eynden staet is verscheyden van deser loghen/ ghelijck den gront dat oock w'wijst. Ick en hebbe hier oock gheen basen noch capiteelen willen maken/ om d' ander dinghen niet te confonderen/ maer men sal verstaen datse int werck moeten ghestelt wozen/ ghelijck vozen genoech betoont is. Ende met deser reglen machmen diverse edificien wten gront tzecken/ ghelijck ick inde nabolghende figuren diverse forme toonen sal. Die centers vanden bogen die sietmen alle op een opzontale ytertecken staende.



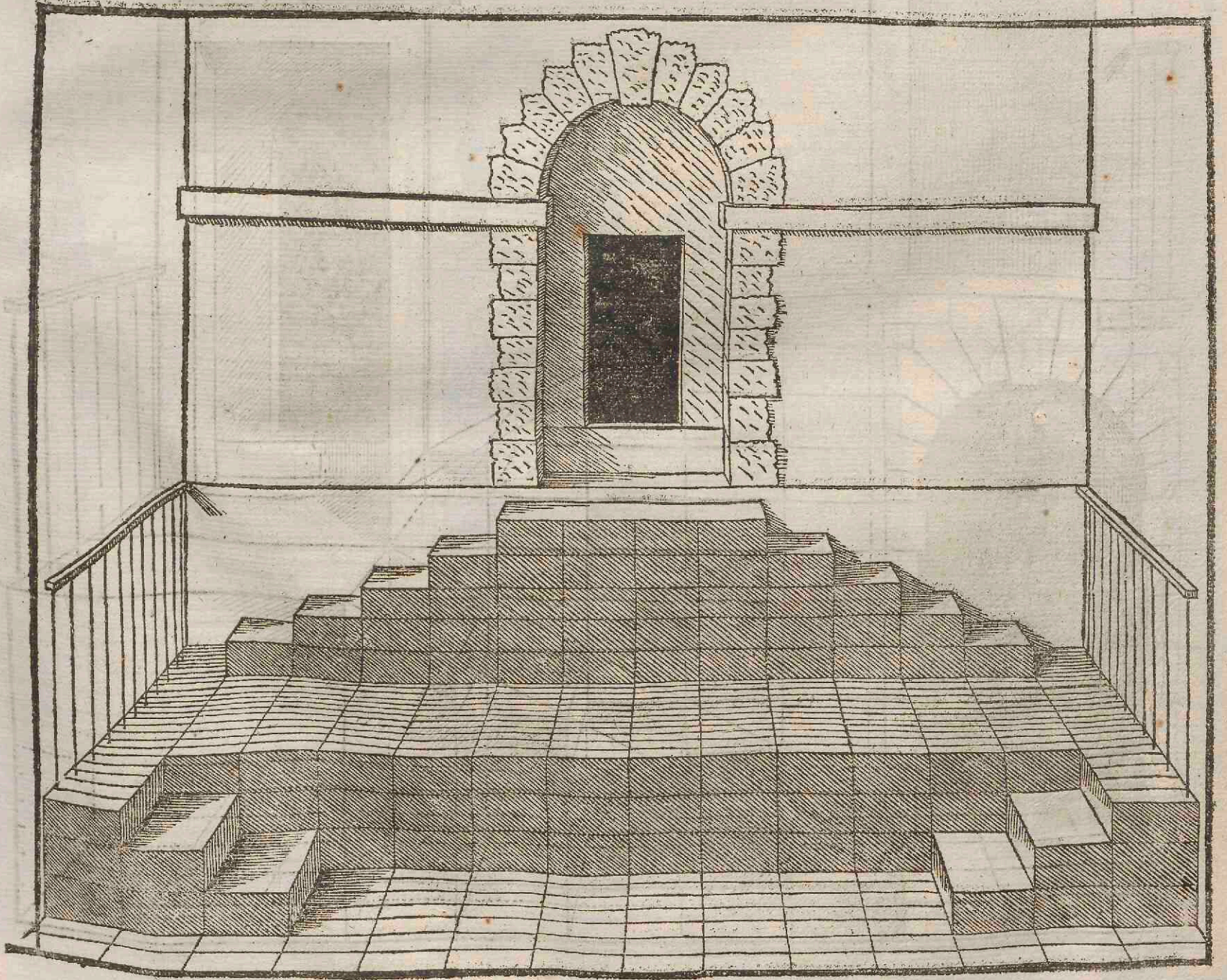
Noek die maniere ghecoont hebbe om een galerie met bogen ende pilaren te maken / met oock ander dinghen daer toe dienend: so wil ick nu metlichter manieren toonen / eenige vormen van huplinghen wien gronde te trecken. Men make dan eenen gront met quadren lauck genoeg opwaerts gecontinueert de welke quadren machmen elck schatten op twee voeten. Ende ten eersten / so sal inden beghinne van dees huplinghe een deure sijn / daer af sal de bzeede houden vijft voeten / mides datse twee viercanten en half beslaet int vercozten / ende haer hoochde sal van sijen voeten sijn mides datse vijf quadren hoogh is. Haer pilasters oft antipag- menten sullen eenen voer bzeet sijn / om datse een half vercozende quadraet beslaen: de frise sal oock alsoo veel houden / ende de cornice sal soo veel min houden als dat van onder teghensien be- dracht / ende sal metten voozghetoonden reglen ghemaect worden. Vanden overstecken boven die deure sullen de modighoenen oft mueten rechts boven de pilasters oft antipagmenten vander deuren staen. Ende dat deurken boven op de pype comende / sal rechts inden midden boven de be- nedenste deure staen / ende sal van twee voeten bzeet sijn. Inden anderen hoec van desen eersten hupse / sal een ander deure sijn / haer wyde sal ses voeten houden / men machse boven ront oft vier- cant maken ghelijckmen wilt. Haer waer toe wil ick nyuen tijt verquisten om alle dees maten te beschryuen / die men soo expersselyck inde figure siet. alleentlick is van goede den studiosen van desen dinghen te vermanen / dat alle sghene d'welckmen nyuen gront treckt in d'pynncipale din- ghen haucke / te weten / inde lengden / inde bzeedden / inde hoochden: De lengden / sijn van eenighe huplinghen / inhoudende een seker getal van voeten. De bzeedden sijn van vensters / deuren / pooz- ten / wiackels ende dier gelijcke dinghen. De hoochden sijn van poozten / deuren / vensters / pypen / cornicen / colommen / daken / ende dergelijcke dinghen. Haer daer is noch een ander / dats vande dicte der mueren / pilaren / colommen / ende pilasters. De lengden neemmen vanden vercozenden quadren / desgelijck neemmen daer wre ooc die bzeeden: maer die hoochden neemmen wt die bzeede ander quadren / de welke bzeede moetmen nemen vanden quadren ofe halue quadren die aende herwaertste syde daer den scooten: gelijck vande benedeste deure / welke sijen voer hooge is / daer moetmen de mate vanden quadren nemen / die op de paralele aenden benedensten hoec van der deuren comt / wat neemdy daer vyf quadren inder bzeeden / die sullen de hoochde binnen d'anti- pagment sijn. Ende sghene dat ick van deser deuren gesept hebbe / salmen van alle den anderen dinghen verstaen. De dicke vanden muer is twee voeten / wantmen siet dat sy een quadraet he- vancke. Dat overstecken boven vanden tweeden hupse / is van ses voeten op den gront ghemeten / desgelijck hout oock dat overstecken oft pype vanden eersten hupse. In somma / alle dees din- gen / gelijck ick gesept hebbe / sijn nyuen gront ober alle syden. In dees figure en heb ick cor- nicementen noch colommen oft ander ornamenten willen setten / op datment te lichterlicker ver- staen soude: Haer een overblospende gheest / wetende die terminen / sal deur sijn inuentie he wel- connen behelpen / om ander schoone edeficien te maken. Ende indien dat my tijt overschiet / so wil icker selve noch hier namaels maken.



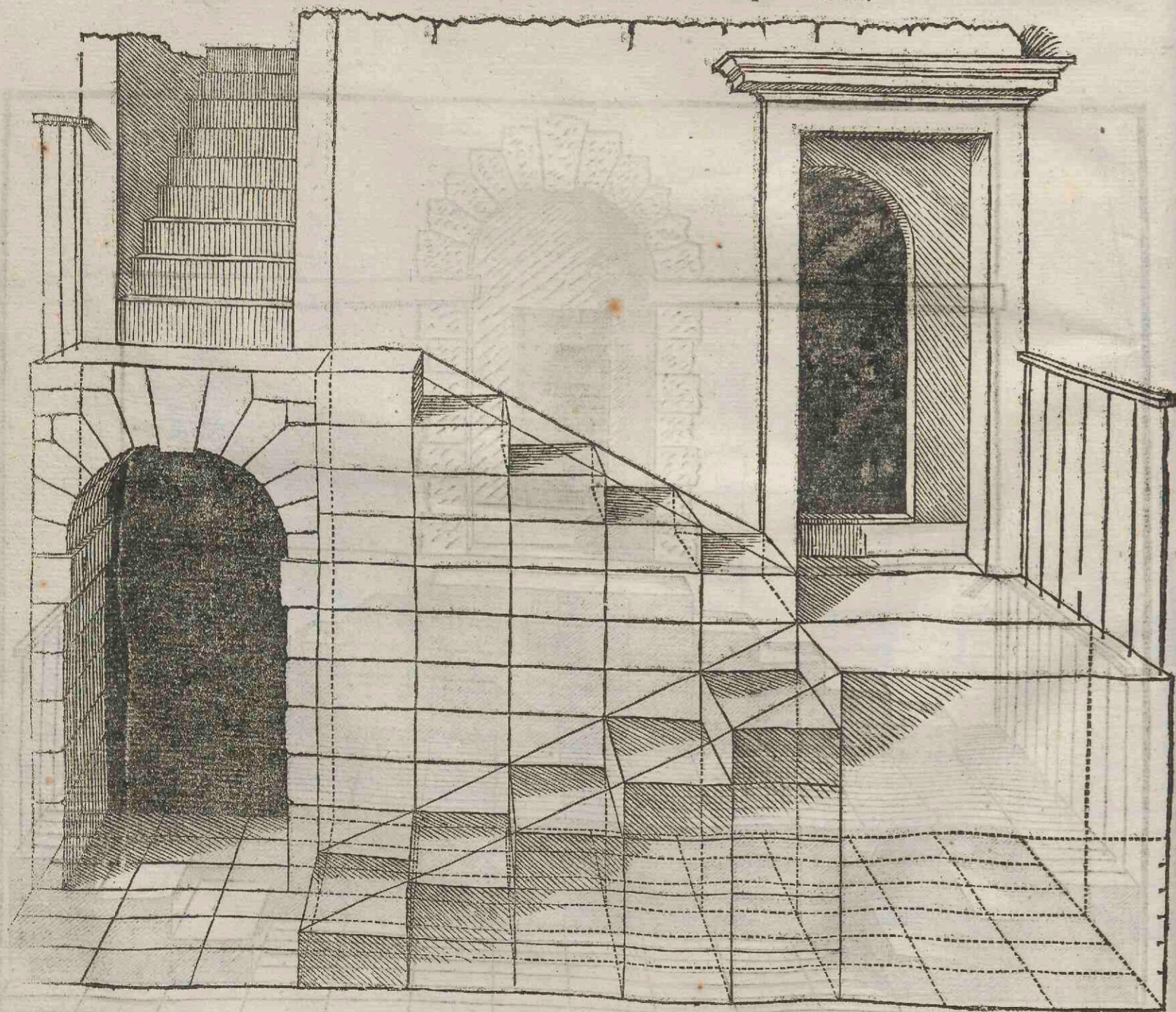
De trappen/graden/oft opganghen zyn seer nodelijck inde edificien/ ende daeromme wil ick diverse soorten daer af tehoonen/ ende beghinnen eerst aende lichtste. Nae ghemeenen ganc so is eenen trap ontré te eenen halve voet hooch/ en ontré eenen voet breed op den terdt/laet dan tot desen pzooposte die quadersteenen van desen gront eenen voet houden int viercant/daermede willen wy eenen opganck van vijfvoeten hooch maken/ ende drie voeten wijdt. Op de base vanden gronde sullen wy die mate vander breedden nemen/ die welckelal ter rechter ende ter linker handt aende hoecken vanden opganck in perpendicle gheset worden/ ghedeelt in tien/nae wt wpsen vander linien A. B. Daerna sullen alle die deelen van A. B. naden oorsont getogen worden/ ende dan salmen s. quadzen inde lengde opwaerts nemen/ en daer twee linien opgerecht zynde deurlyppende die oorsontalen van A. B/aldaer sullen die hoecken D. C vanden opersten graedt zyn/ inhoudende een viercant van drie quadzen op elke syde. Vande herwercke hoecken der seluer pleynen/ salmen twee hellende linien trecken tot op den benedensten trap/daer tegen sullen die oorsontalen ende die perpendiclen vande quadzen versamen ende die trappen supren. Desen opganck staet int vercozen van d'een syde/ ende den anderen comt int profil/ en hout eenen trap min inder hoochden/ dat maect vier voeten en half/ oock is hy van drie voeten breed/ gelijk onder den seluen inden gronde geteekent wordt. Mer dese regelen machmen die trappen ofte opgangen so hooch maken als men wil/ ende maken daer sommige rustplaetfen tusschen weghen/ nemende altyts de mate vanden voet des gronts/ soo wel om dat vercozen als d'opstaende.



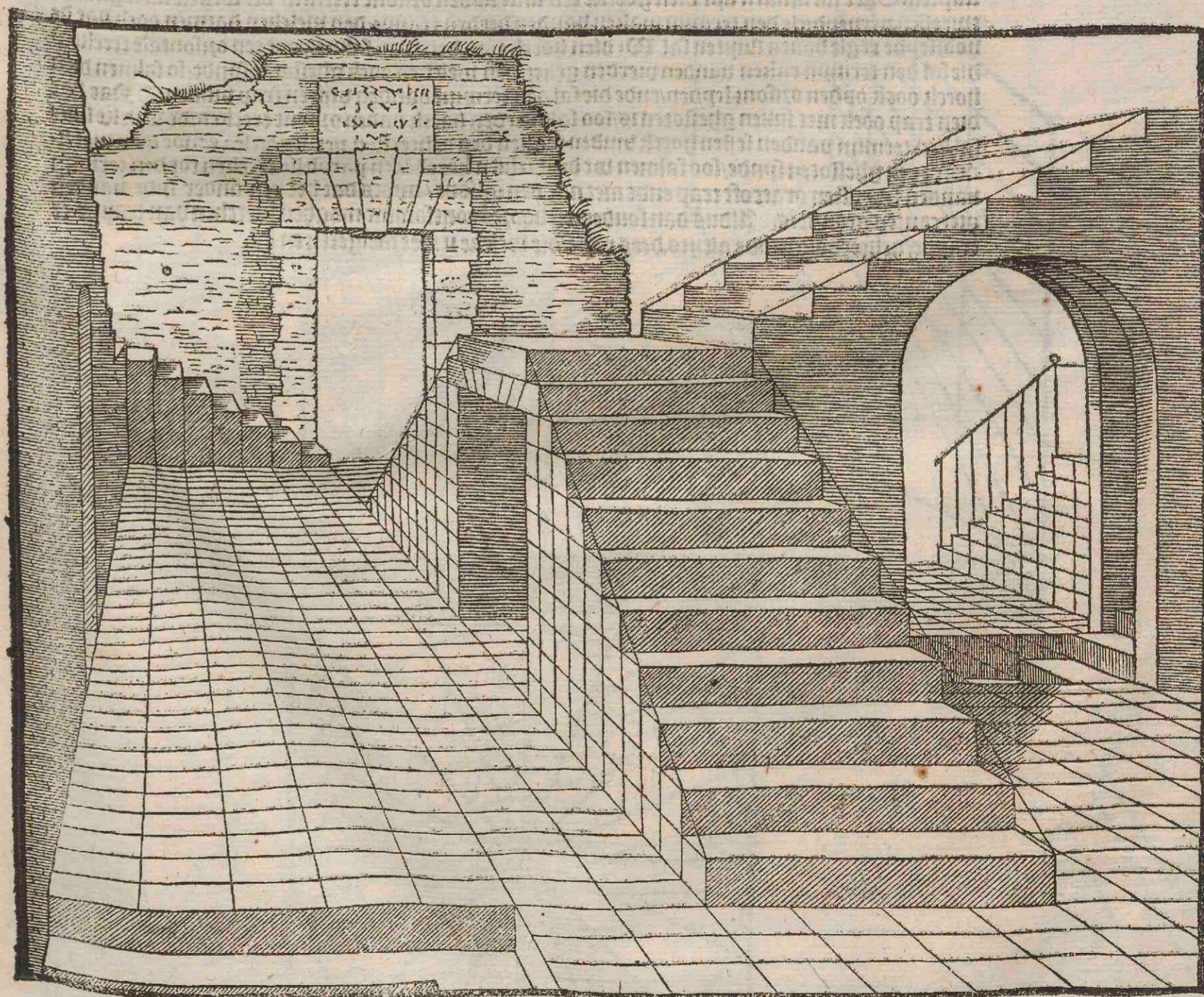
De opgangen int profil staende/maken grooten monstre/ende zyn nochtans seer licht om in alle plaetfen te setten/ ick meyne int bewoyn/ ende mogen tot veel dingen dienē/ sonderlinge in edificien daermen lachtelijck op moet climmen/ zynse gerieckelijck ende ghemackelijck/ ende geven den aensinders ick en weer wat bevalijckheyt in d'ooge/ bysonder in ghemeene plaetfen/ midts datter ouer elke syde eenen is/ zo machmen ter eender syden opgaen/ ende ter ander syden weder af. Ende oock al en zyn maer alleenlyck twee opgangen/ so sal nochtans permant hy hem seluen met deser inuentien wel andere connen maken ende veranderen. Hoe dat dees trappen gemaect zyn/ ende met wat redenen/ dat raumen alsamen inde figure begrypen al en schryf ick anders geen bescheyt/ want gelijk meer gesept is/ so zyn die quadzen van eenen voet breed/ en de trappen zyn eenen halben voet hooch/ daer af dat den tert eenen voet breed is. De breedte vanden opganck hout vyf voets/ also wel d'eerste als de tweede. De rustike poorte hout inder wyde 3 voets/ ende is hooch ses voeten/ de welke al schynse ghesloten ende met een cleyn deurken open/ nochtans machmense geheel open maken ende oock anders vercoeren. Die twee syden boven die drie trapkens/ behooren vyf voets breedte te zyn/ al en ist hier maer eenen voet om der engicheyde wille vanden papiere. Die perpendiclen op de syden/ betekent geleentē/ ende die selue souden aende trappen oock wel dienen/ maer om d'werck niet te hecommieren heb ick daer uyt gelaten.



Oder vander dingen die in perspectieven wel staen/so vind ick dat die opgangen seer be-
 vallyck comen/ende hoe datse die wilder keeren/hoese beter huer affect doen/daeromme
 heb ick dees twee opgangen maken kerende/dewelcke in profyl staen/nochtans sietmen
 den grond ende die trappen. Dese eersten opganck is hooge les voeten: ende hiet dyle voeten/
 gelijcken dat ind en grond met punctens geteckent sien mach/de rustplaetse tusschen den eerste
 opganck ende den tweeden/ is lanck twee viercanten/ende dat is om des keeren wille wel van
 noode. Daer tepnden vndy een pooztael/daer af de deur wijt is twee voeten/haer anticipagmient
 yn van enen halben voet op elcke syde/also dat de plaetse van dyle voeten gevult is. Die verpen-
 dicken van deser rechter syden aende plepne/betoonen een leuning diemen van yser/hout/oft steen
 maken mach/desgelijck machmen lanck den opgangen nederwaerts ende opwaerts oock doen/
 settende op elcken trap een halufter. Die hoochde van dit geleente sal twee voeten halve houden/
 want also ist gemakelijcker om die hant aen te houden. Hoe dan dees trappen wten grond op-
 gerocken worden/al ist datment wter figuren sonder geschifte wel verstaen soude/soo heb ick
 nochtans daer af willen vermanen/voor de gheene die cranck van onthouden sijn. Die rustike
 pooze oft ronde deure onder die plepne/tusschen den tweeden opganck ende den derden en is
 niet dieper dan tet aenden muer. Boven die selue deur staer noch enen opganck van voeten/
 om welcken te maken so is die maniere vozen genoeg geleert/anders soudenmen den grond onder
 inde rustike deure moeten continueren om wten seluen op te trecken.

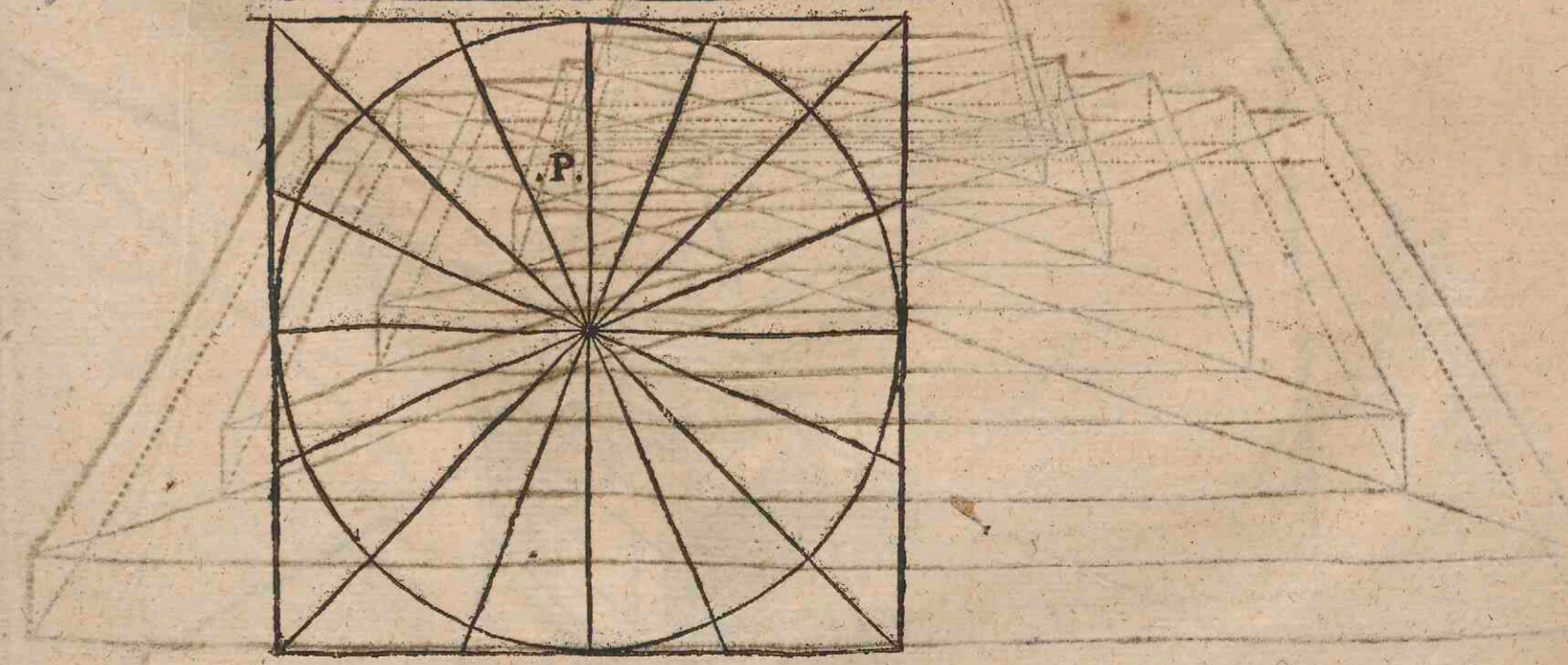
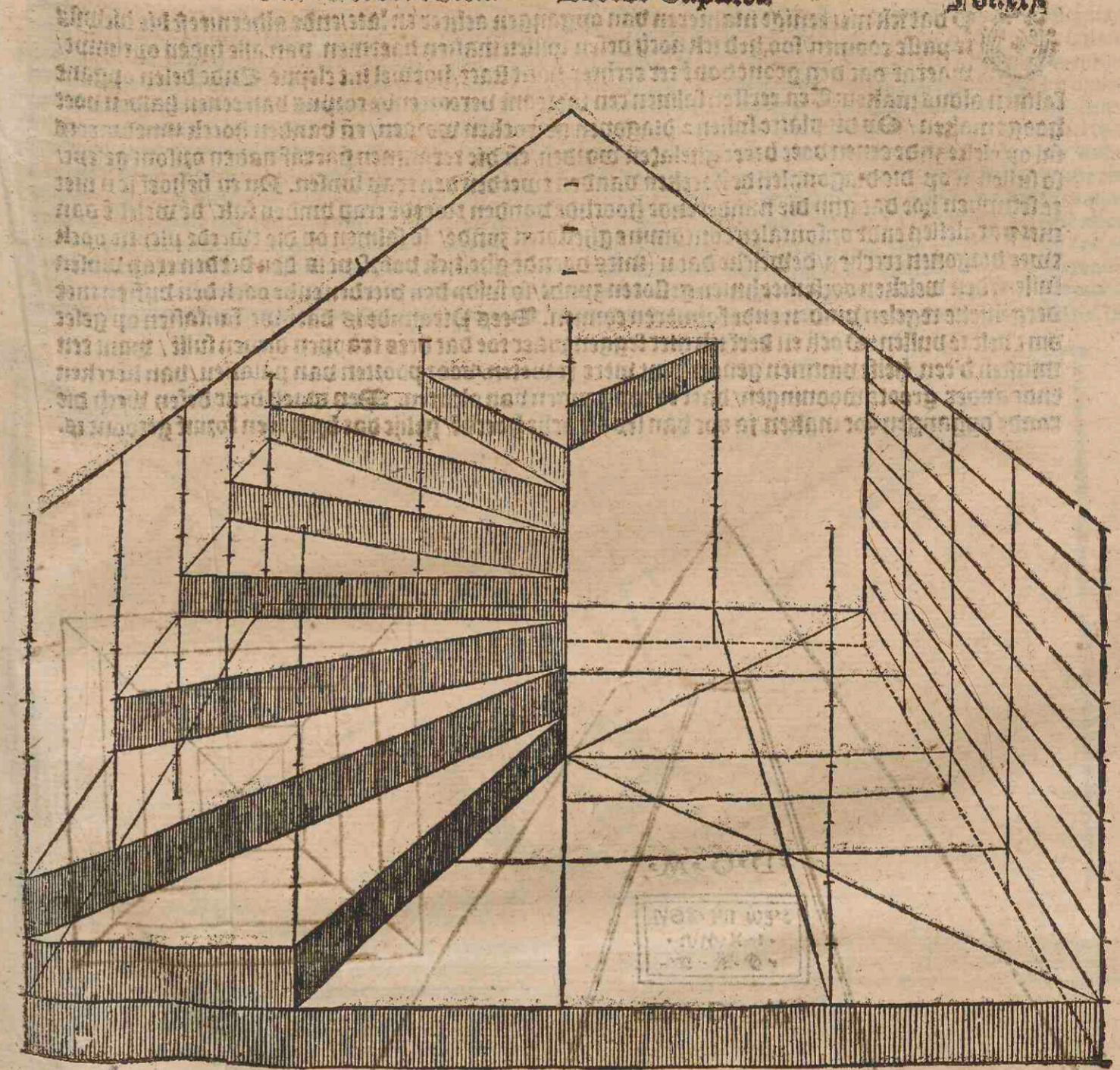
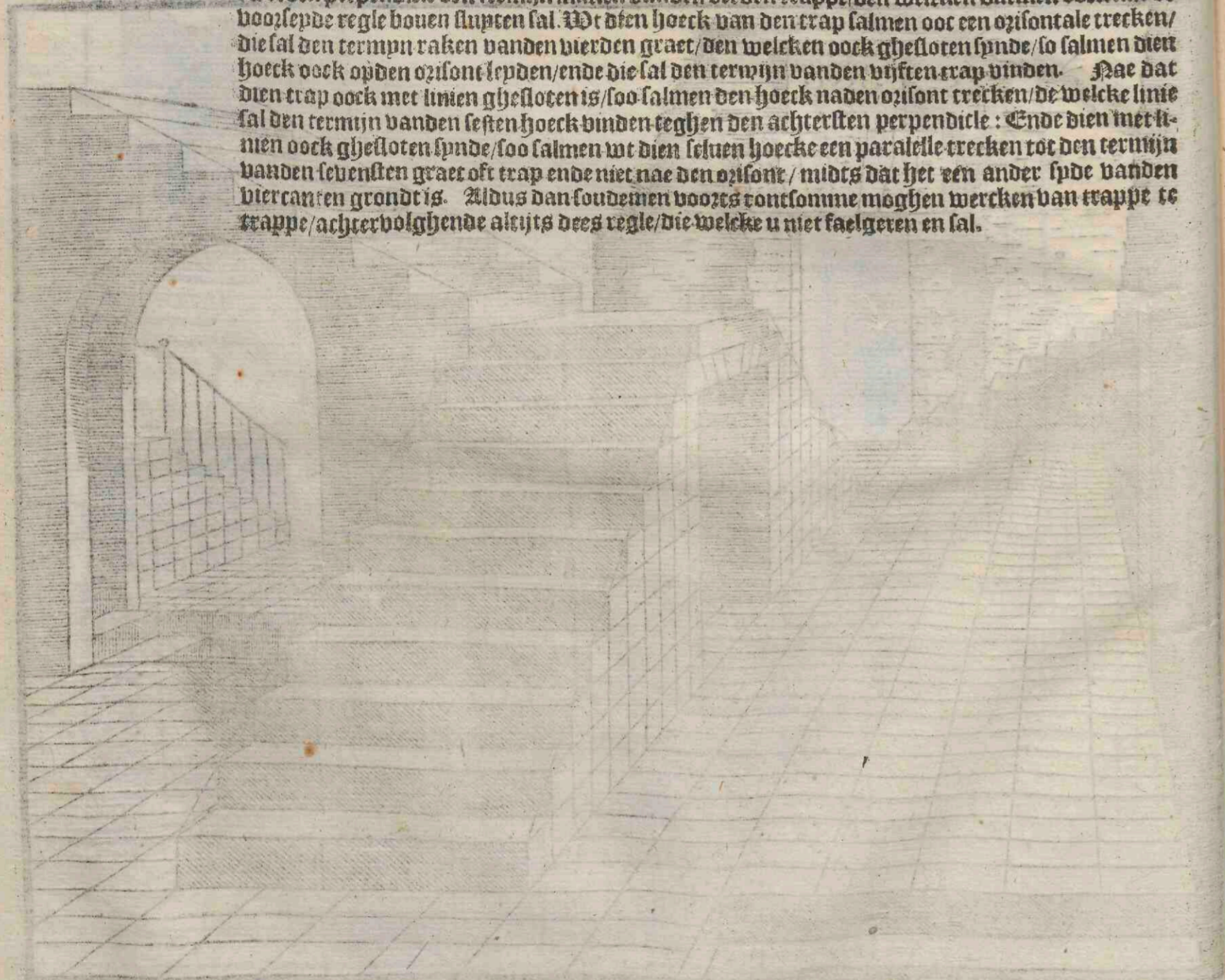


Van dees dilerche opgangen ben ick seker/datse een deels verstaen worden sullen sonder tgeschifte/est
 bysonder den middelen/welcken van twee syden opgaet/also sal den bouenken oock/mits dat hy soo
 wel upten grande opgerocken is als alle d'ander/ende is hiet ses voeten/gelijckmen dat inden grond
 recht onder die plepne sien ende tellen mach. De twee bogen onder den tweeden opganck/houden elck enen
 voet inder dicken/waer deur dat den afgauck binnen vier voeten wijt is/ende wort oock upten grond getroc-
 ken gelijk alle die andere. Den anderen opganck diemen deur die bogen siet/daer af merctmen genoeg hoe
 dat hy ghemaect is. Also ist oock met die twee opgangen ter linker syden/want beide boozste trappen aen-
 de rustike deure/daer sietmen genoeg hoe datse upten grond opgerockten sijn/ende hebben boven ronden
 een plepne om herwaerts naeden anderen opganck te comen/den welcken oock upten pavimente opgeroc-
 ken is ghelijck alle d'ander/te weten/elcken trap enen halben voet hooghe/ende enen voet hiet inden tert.
 Daer in so clepne dingen ist quaet te meten/maer is ghenoech datmen de maniere hier deur sien mach/ende
 allinert van int groote maect/soo salmen bebinden dat het wel comen sal. Onder dees les genoemde trappen
 staet ooc een ronde deure/die is wijt 5 voeten. Op desen grond en op dees trappen soude een goet schilder mo-
 gen traueilleren om figuren in dierse manieren te setten/het sy staende ofte sitende op de trappen/ende ge-
 strect op den grond int vercozten/ende dat hy deser manieren. Men sette de figuren daer men wilt metten voe-
 ten/ende men nemt dan ses allinck voeten oft quadren als daer se opstaen/en dat sal haer hoochde sijn/want
 dat is een gemeene mans mate/ende dit salmen vozen ende achter/ende tot allen plaetse obserberen. Ende is
 die figure op eenige trappen/so nemt dan de mate van dien trap daer se op staet/ende maecte waerck trappē
 hooge/dat welcke oock ses voeten sijn sullen. Ende is de figure leggende doet desgelijck maer leyt hy vercoz-
 rende op den grond/soo sal by de lengde aen de vercozende quadren nemen/ete.



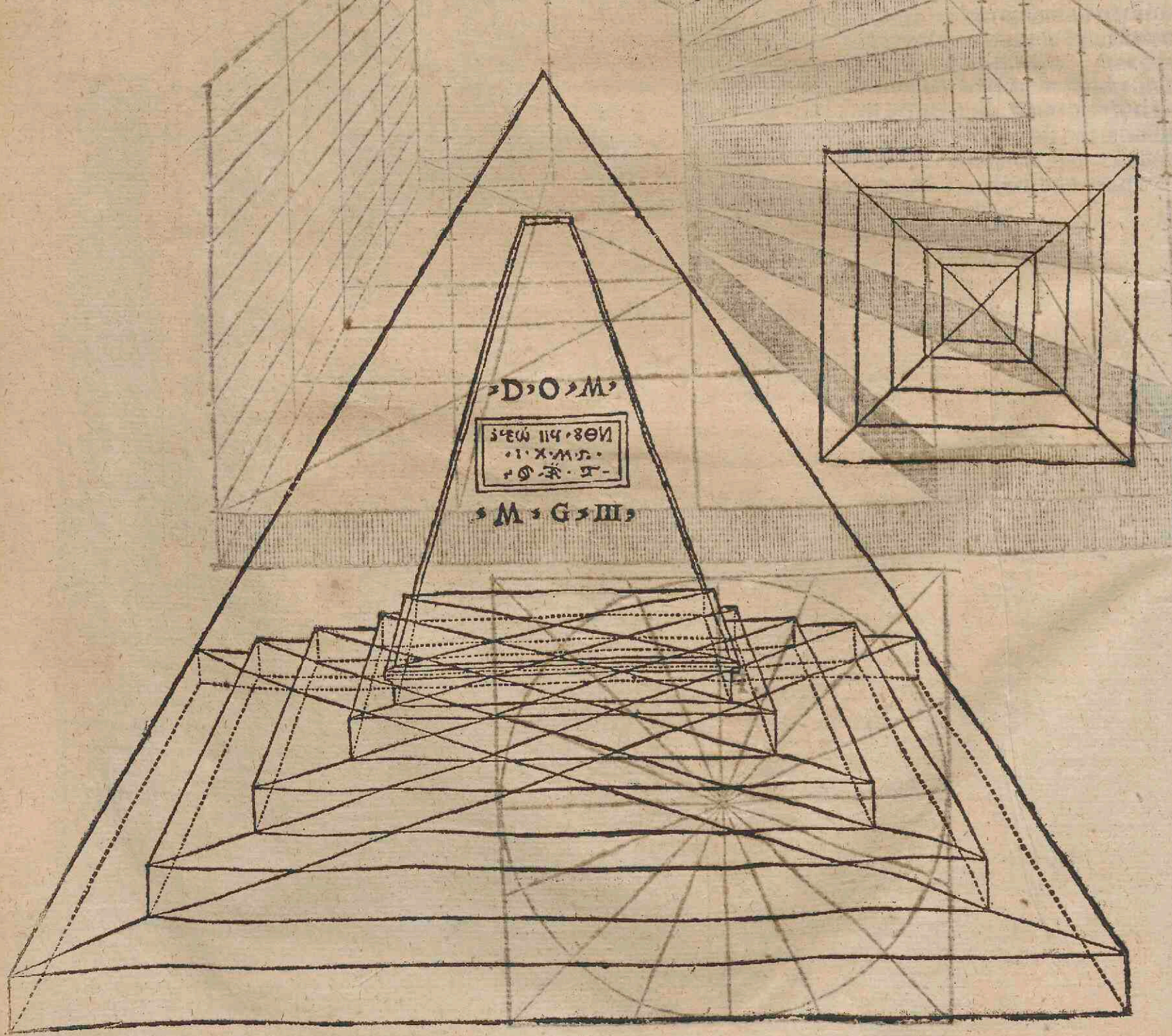
Verberlen opganghen heb bick ghe'toon't maer aler noch ander / die welke / een die niet wel inde ghespofferde geinckreert en is / sal luttel oft niet verstaen van dese twee die ick hier vooz's betoonen wille. Ende den eersten sal eenen windeltrap int viercanti spij / maer die desen viercanten maken can, die sal den ronden oock wel conuen make / want c'is al een dinc sonderlinghe als sy de reglen vanden voozghetoonden ronden co'pozen ghebruycke.

Die figure P. is den gront van desen windeltrap / maer is veel minder dan den bovenste om de plaetse te winnen. Desen selven viercanten gront salmen int vercozen setten eenen haluen voet hooghe / dat sal vooz den eersten trap oft terdt spij. Daerna salmen voozen op elck spijde eenen perpendicularen rechten / ende setten daer halue voeten oppe soo hooge als men den opganck begeert. Desghelijcken perpendicularen salmen oock tusschen den middelt ende die hoecken setten / daer nae salmen die termynen vander rechter ende vander linker syden naden ozifont trecken / die selue sulden v die perpendicularen welke wten termynen der trappen gheselt spij deursnyden / ende vander hooghden dat die twee hoeck perpendicularen spij / ende oock metter selver maten / so sal men die twee ander perpendicularen tusschen die hoecken ende den middelt stellen. Daer nae salmen op den middelsten termyn vanden gront oock een perpendicularen setten / ende deelen dien metten haluen voeten in den middelsten perpendicularen ter syde vint. Vooz's salmen wt desen perpendicularen des centers teghen den naekten perpendicularen beneden ter linker haer / met twee linien den eersten trap formieren. Den tweeden trap salmen oock wten perpendicularen des centers in den volghenden hoeck sluyten. Daer na salmen vnt dien hoecke een linie naden ozifont trecken / die welke sal tegen den tweeden perpendicularen den termijn maken vanden derden trappe den welchen datmen oock nae de voozleyde regle bouen sluyten sal. Wt dien hoeck van den trap salmen ooc een ozifontale trecken / die sal den termijn raken vanden vierden graet / den welchen oock ghesloten synde / so salmen diert hoeck oock op den ozifont leyden / ende die sal den termijn vanden vyften trap vinden. Nae dat dien trap oock met linien ghesloten is / soo salmen den hoeck naden ozifont trecken / de welke linie sal den termijn vanden seften hoeck binden teghen den achtersten perpendicularen : Ende dien met linien oock ghesloten synde / so salmen wt dien seften hoecke een parallelle trecken tot den termijn vanden seften graet oft trap ende niet nae den ozifont / midts dat het een ander syde vanden viercanten grondt is. Aldus dan soude men vooz's consonne moghen wercken van trappe te trappe / achtervolghende altyts dees regle / die welke u niet faelgeren en sal.



Van der Perspectieven

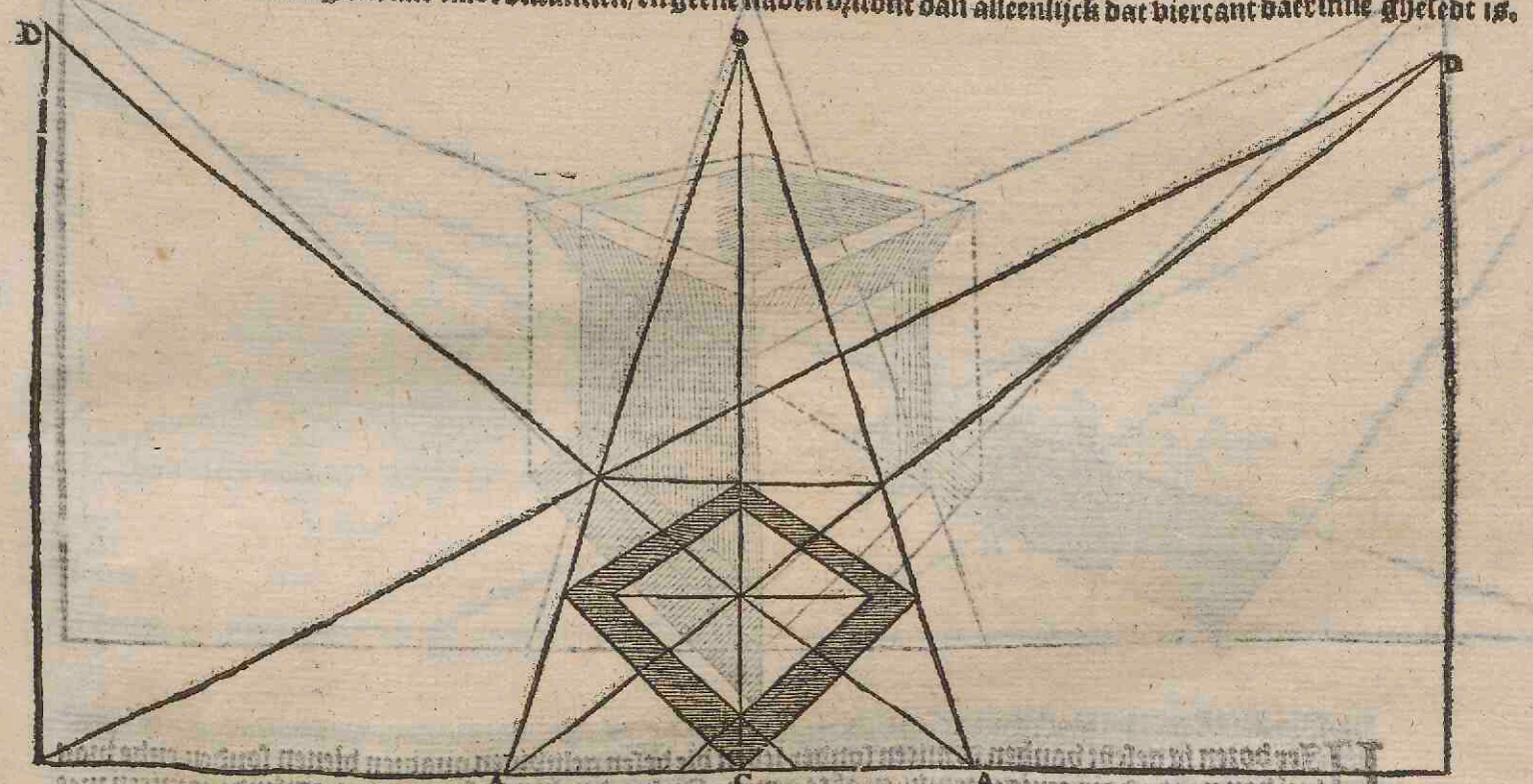
Dat ik niet eenige manieren van opgangen achter en face/ende aldermeest die die wilg te passe coomen/soo heb ick noch desen willen maken daermen van alle syden opclimpt/waer af dat den gront bodē ter rechter hant staet/hoe wel int clepne. Ende desen opgange salmen aldus maken: Ten eersten salmen een viercant vercoztende corpus van eenen halven voet hooge maken / Op dit platte sullen 2 diagonen getrocken worden/ en vanden hoecck innewaerts sal op elke zide eenen voet breer ghelaten worden/ en die terminen daer af naden oorsont gelept/so sullen u op die diagonalen de hoercken vanden tweeden den trap wylen. Nu en behoef ic u niet te schryven hoe dat ghy die naderende hoochde vanden tweede trap binden sult/ de welckē dan niet parallelē ende oorsontalen rontomme ghesloten zynde/ so salmen op die tweede plepne oock twee diagonen trecken/dewelsche dat u (mits doende gheslijck boozlept is den dertden trap wylen sullen: den welcken oock niet limien gesloten zynde/so sult den vierden ende oock den vyften met dergelijke regelen binden ende formieren conuen. Dees Piramide is daer wt fantasien op gelet om t'velt te vullen: Oock en deef ick niet seggen waer toe dat dees trappen dienen sullen / want ten minsten d'een helst bintmen genoech int werc te weten/voor poortzen van palassen/van kercken ende ander groote wooningen/daer toe opgangen van altaren. Men mach deit desen wech die ronde opgangen ooc maken/ja ooc van ses oft acht hoerckē/gelijc dat by haren formt getoont is.



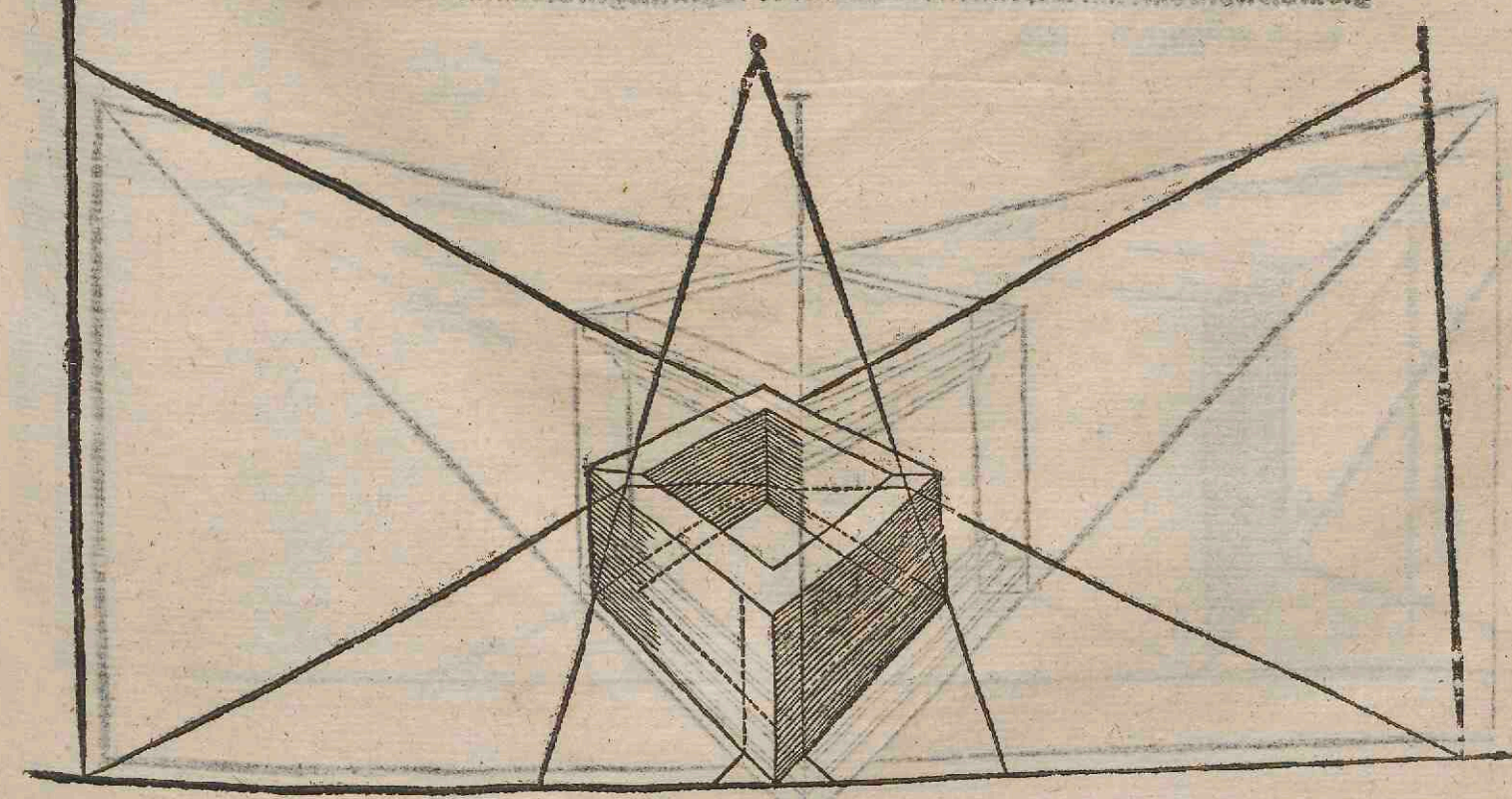
Dat tweede Boeck. Dat derde Capittel.

Fol. rxiij.

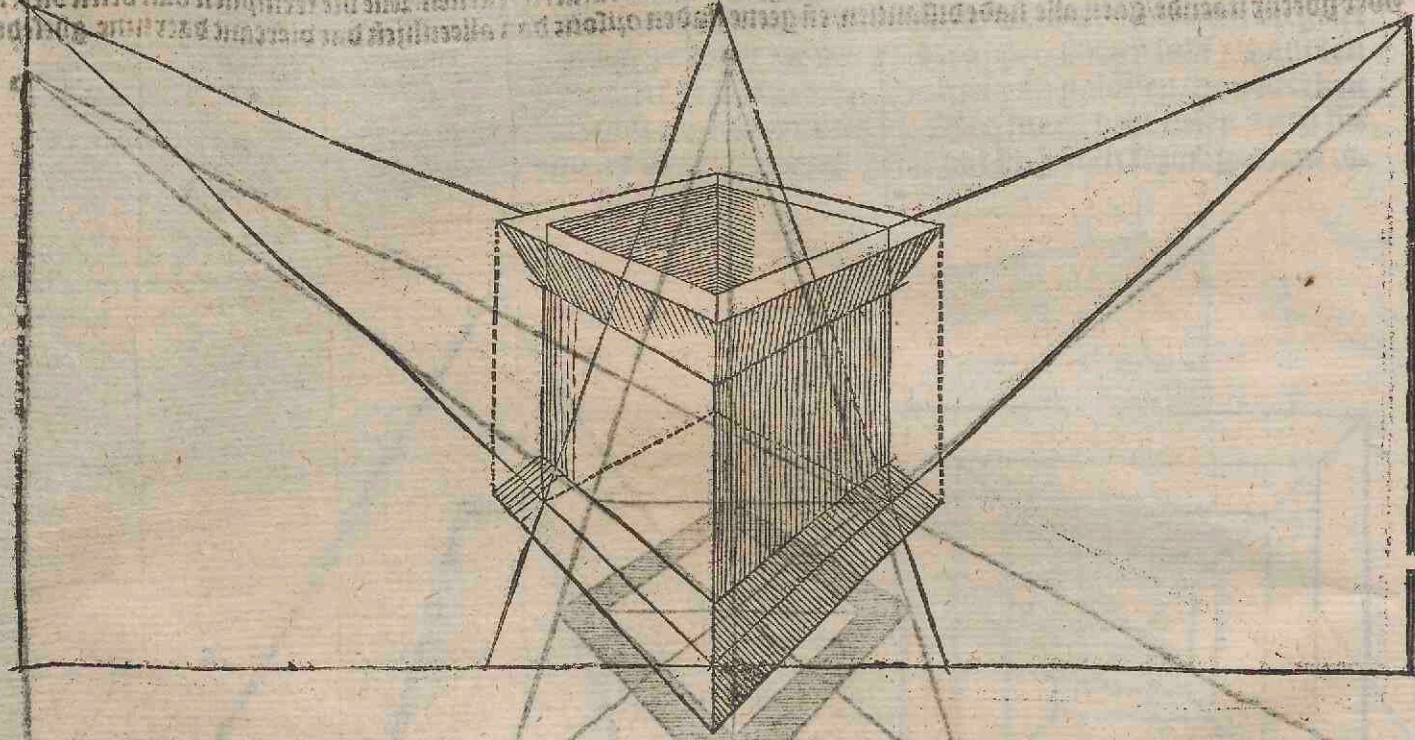
Ick hadde den studiosen van desen mynen arbeyt beloost/so veel in perspectieven t'inscrueren/dat hy zyn concepten van eenige edictien soude moghen in perspectieven bedonen/meynende daer af eenighe simpel manieren te leeren/daer mede voldoen hebben. Maer vallende van dien werck int ander/so ben ick in een pelagus gecomen/dat by auontueren te diep is booz mijn crachten/en dat hebben die begeerten gedaen van eens die my te gebieden heeft. En da'rom/nu als ic meynde hier een eynde te maken van desen boecke/ zoo begin ick weder van een swaerder materie te tracteren/dewelcke regel datmen huyten viercant noemt/ al ist nochtans datte also wel nade oorsont geroogt werde als nade distantien/ghelijc in dees nabolgende figure sien mach/ de welcke een rechte vercoztende viercant beroont / inhoudende een ander viercant dat welmen den die distantien ooc formieren can sonder oorsont/doch soudemen moeten de syden vande viercant op de base noch eens zo wijt leeren. Ende gelijcmen twee gelijcke syden van dese viercante ouerhoech siet/ alsoo zyn de twee distantien oock gelijck getekent met D. Item so vele alsmen wil dat dit viercant meer vercoztē sal / alsoo veel salmen die distantie bozder vande oorsont trecken/en zo veel alsmt wil dat de fasen oft boozden vanden viercante hiet zyn/so veel breeden moetmen op de base tuschen C. A. tweemaal teekenen. Alle die terminen van desen viercante oer hoerck staende/gaen alle nade distantien/en geene naden oorsont dan alleenlijck dat viercant daer inne ghesede is.



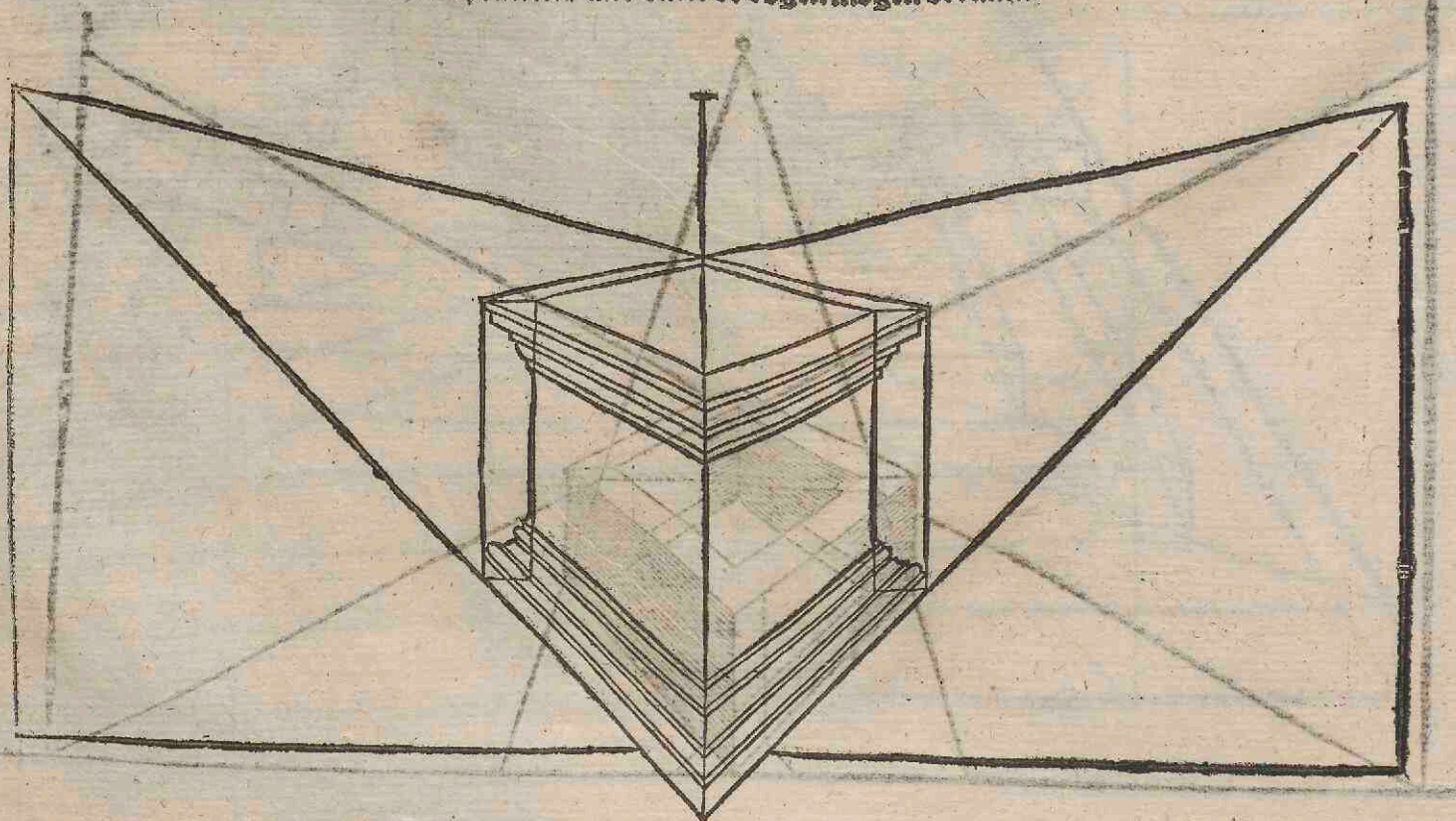
Dit gheboort heb hoe datmen een super fine onrecht oft buchten viercant doen vercozē soude/soo willic hier de maniere toonen om die corpus vander selcer grooter wt te heffen oock met den seluen oorsont ende de selue distantie het welcke corpus binnen hol is/ende niet machs soo hooge siffen affien wille/maer ick hebbe met wille wat neder ghelaten om datmen den gront sien soude. Ende wt dese figure machmen bes geyen ooc hoe uel dinghen datse soude moghen dienen/ oock alle meer oft minderen/na dat een mensche meer oft min indien heeft. Ende die sal genoesy sijn booz dese viercante gheplighe dinghen/andes dan dat ick hier boozts conuen wille hoe datmense met conuenen macher soude.



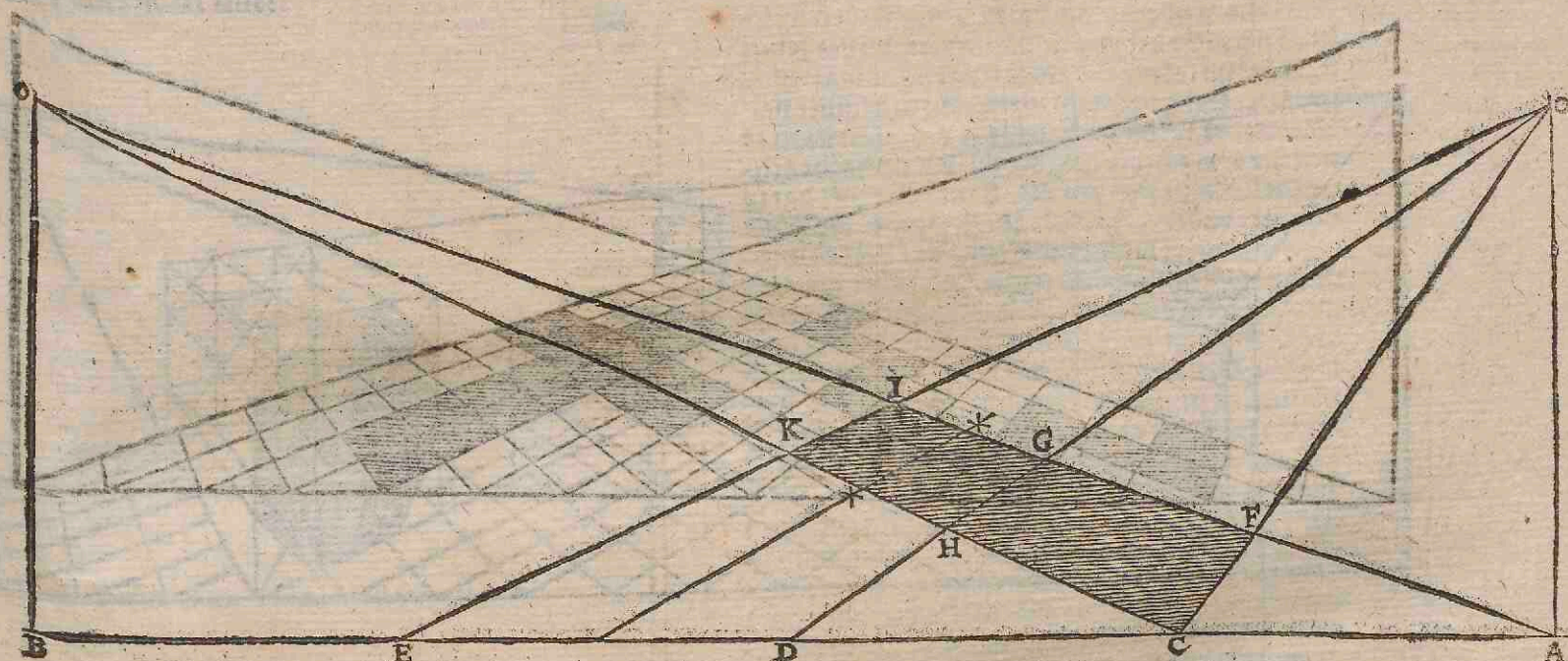
Des tegenwoordige figure is oock metten voorgehouden ontfont ende met deseine distantien ghesoz-
 mterre gelijk die voorgaende/ anders dan datse een weynich needer slaen. Om dit corpus dan bouen
 ende beneden te lijken te salmen die grootte vande lijst bedencken/ ende deselve grootte tegen dat cor-
 pus hooft ende beneden te lijken daerna salmen de lijsten bouen haer behoelliche projecture geuen/ ende va-
 dien hoeken salmen perpendiculen laten vallen tot op den hoek beneden/ waer deur dat ghy de projecturen
 van base ende Cima hebben sal/ dewelcke nade distantien ende niet naden ontfont ghetogghen worden. Nu
 sieden hoe dat haer die conuicementen seffcken buyse om dat viercant corpus/ hoewel dat dit alleent voopoz-
 niden sonder leden is/ om te verstaen van dien niet te verduyfteren/ want hier na sal ick int bysonder vanden
 leden tracteren.



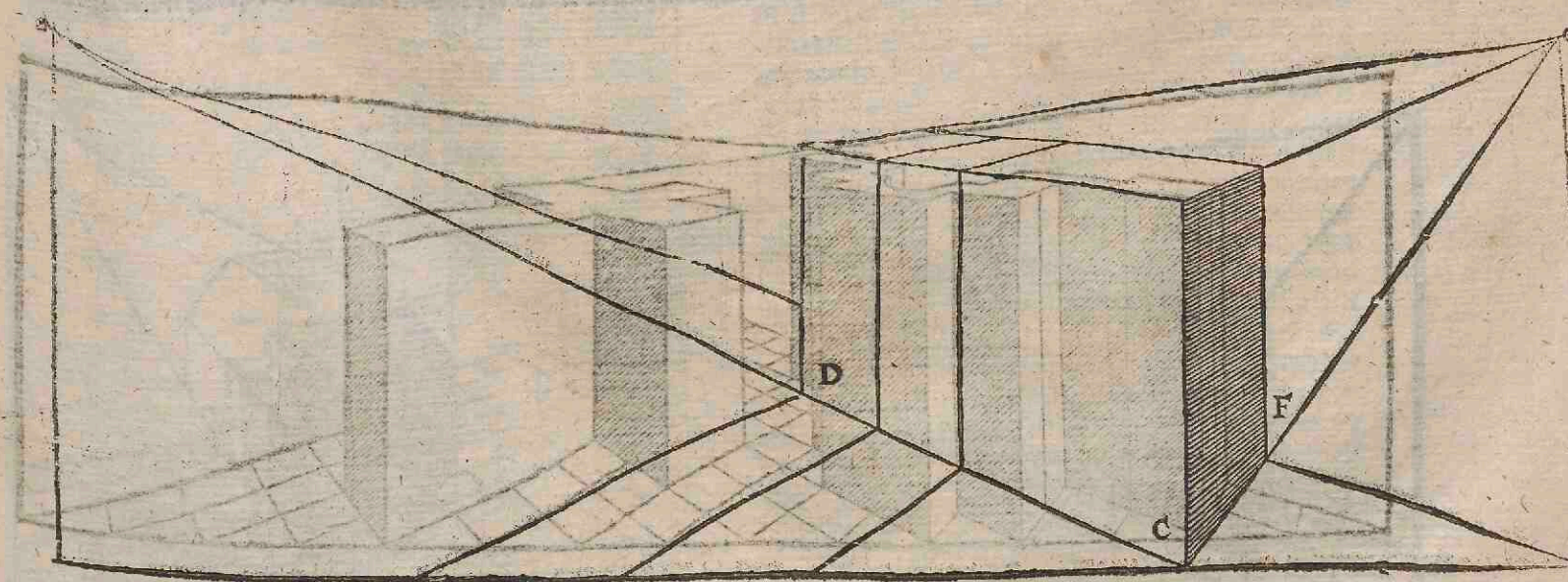
Hier voer is geleyt vanden conuicementen sonder leden die desen geschildigen quadren dienen sonder ende waer
 wel van noode daer eenige terminen af te geuen. Nu mozen hier in figuren de voorspde conuicementen med
 haren leden getoont/ dewelcke datmen oock op ander manieren mach haden wille vanden Architect/ om die
 te winderen ende te meerder gelijk by ander conuicementen geleyt is/ vterende nochtans een seker discre-
 tie ende goede iudicio om al sulke leden te verstaen die dey oogen mogen beuallich sijn. Want daer sijn som-
 tige conuicementen die so verre quetschen/ datmen daer onder niet sien en soude vade redden/ daerom sijn in sulcken
 geval die leden daer nae te opmeren/ also datse de oogen mogen beuallen.



Die vier hoogegeoorde figuren hebben die distantien gelijckelijcken wijt vanden ontfont/ te weten/ so
 veel op d' een syde als op d' ander/ maar de figure hier onder is op een maniere gemaeke/ also dat die
 ontfonten dienen voer de hant ende ontfont. Om die te verstaen beginne aldus/ Een seckel woerde die
 base AB gemaeke/ ende worde in vier ghelecke delen ghelet als C D E F die linnen C D worden ter
 rechter hant naden ontfontge woerden ende die linnen A C worden ter linker hant naden ontfontge woerden/
 dewelcke hant te perfect veruolde viercant forme/ welke viercant datme meer van de syde dan van d' an-
 der hant. De vier hoeken van dese viercantaen overhaer sijn/ F C D E ende wilby dit viercant verlijken hant
 noch een helfte/ so sijn de base C D in twee delen/ ende dien termin naden ontfont ghetrokken ter rechter
 syden/ daer suldy u half viercant sijn ghetrokken met twee sterckens. Maer wilby noch een hant viercant
 verlijken/ so treect eenen termin G hant vanden rechter ontfont/ die linn sal u aen J. Is dat ander hant vier-
 cant wipen/ also dat dese superficies van twee perfecte viercanten sijn sal. Ende dit sal den ingenusen Archi-
 tect tot veel dingen dienen die ick niet en verhae om coze te maken.

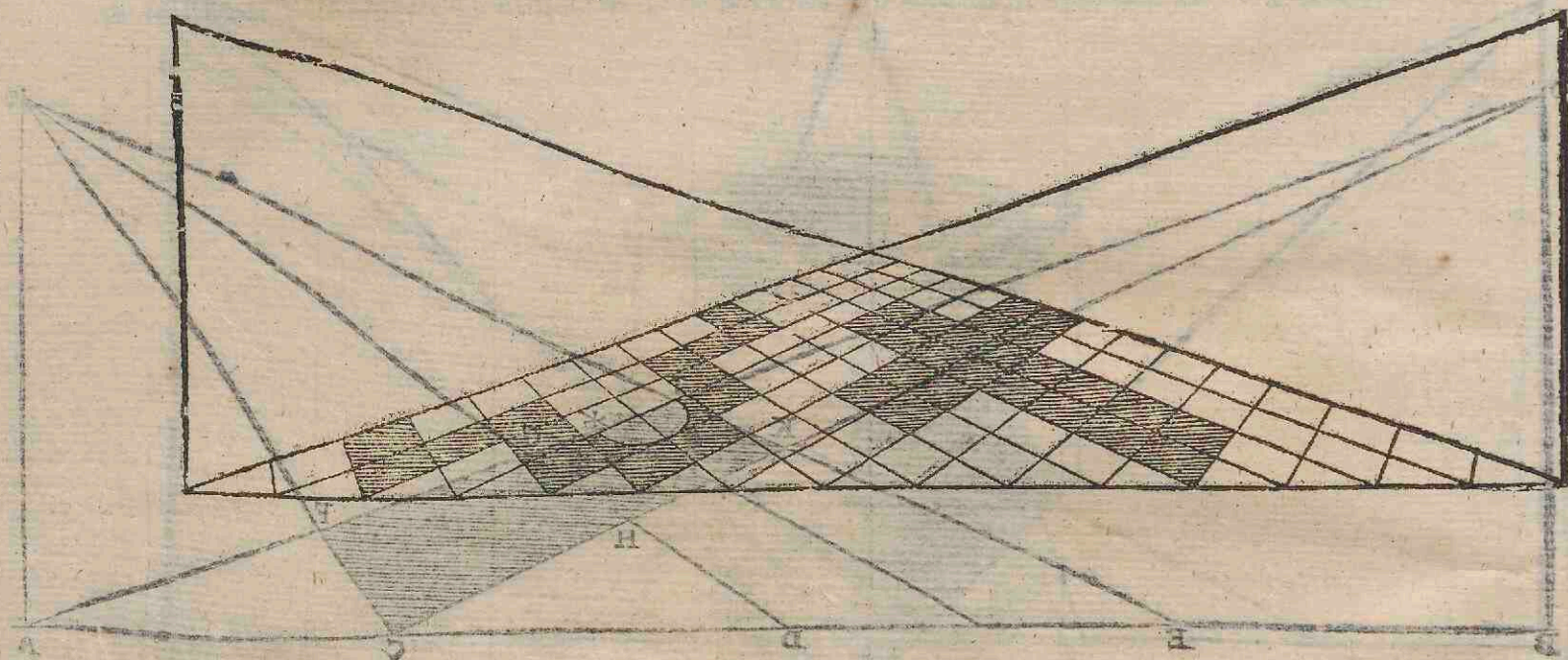


Des corpus hant vanden getrecker/ id wi de superficies gheuen/ ende id metten seken ontfont
 gemaeke/ dat welke corpus hant oock twee quadren inder lijnen ende een quadraet inder hoochden/
 want die hant C D is in perpendicule op den benedensten hoek geset/ daer dat die ander superficies hant
 op gelet wort/ als by dan is dit corpus van twee viercanten/ te weten twee viercanten lant/ enderen viercant
 twee ende hooge. Ende dit corpus geleyt ick voer geleyt hebbe/ dat tot veel dingen dienen. Maer wilby noch
 twee linnen sieden hebben/ te beuallig de hant in so veel boden meer/ ende ghy sult alreys de waerheit
 veruolde sieden. Wilby beuallig de hant die corpus hant/ so suldy die voorgehouden regelen volgen.

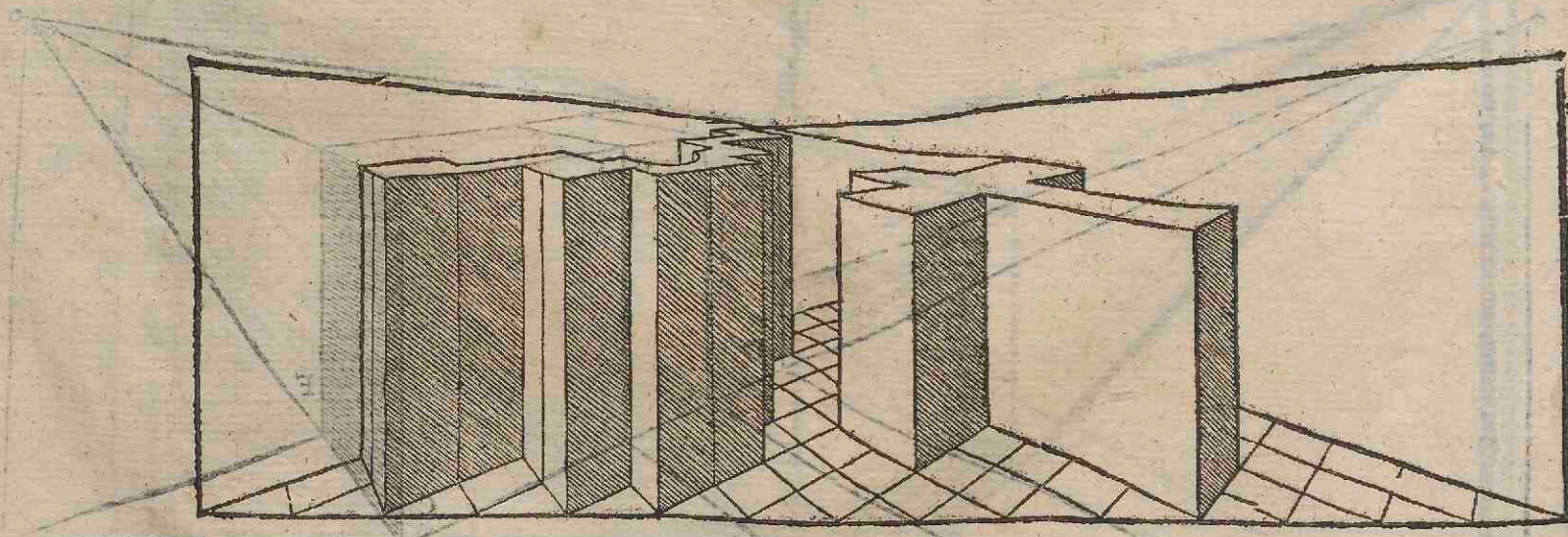


Van der Perspectiben

Mer wilmen diverse dingen op eenen gront formieren / so salt gort syn datmen eerst een paviment make / ghelijckmen hier onder behoont siet / ende daer op daer die quadren gaen formieren eenich dreck datmen wilt. Ende hoe dat die quadren minder sijn ende in meerder gheral hoe datmen daer alle dinghen ghemackeliker op maken sal. Dat cruyt op desen gront ghemaect is alleentlick om u den wech ende den toegank te openen: maer van sulcker formen mochtmen een Christen moderne kercke maken. D'ander forme daer besyden behoont een stuck fondamentis van een edificie: maer alle dees dinghen machmen daerna in groeter formen maken ende oock verbeterer / somtijts die onsoetn verlettende op datmen niet wter syden sien mach / nochtans dat de onfonten alijts van eender hoecde staende blyuen.

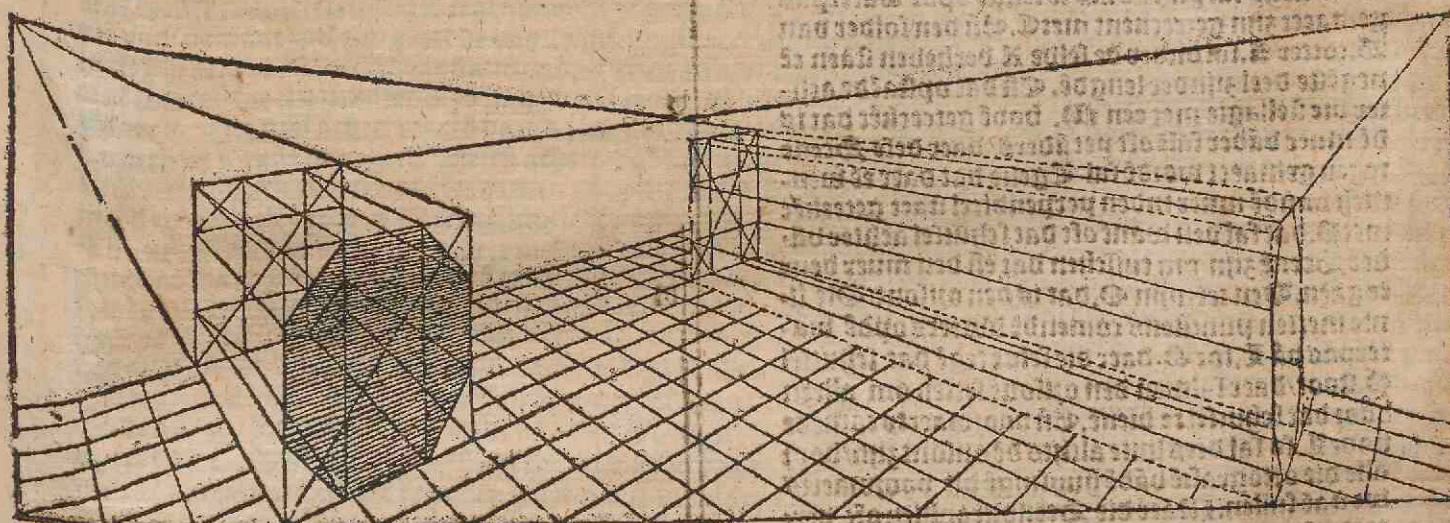


Dese boec behoont de hyperfien hebbick noch dees copozen willen heften / om te he-roonen siet dat die selve onfonten daer inne wercken / so wel boven als beneden / also gh'hy bevinden sult metter experient en. Ende inder waerheyde dese wercken diemen oberhoec siet / souden wel eenen boeck alleen behoeven / maer alsoo ik gheseyt hebbe / so was mijn meyninge den oft vier figuren daer af te maken / doch sal icker toe tiene toe make / latende den studint oock wat ar beyden vanden wercken dat icker seker ben. Indien dat hy meer doegen ende meer patientien heeft dan ick / dat hy veel dinghen vinden sal daer ick niet af en schryp / ve oft in figuren en sette.

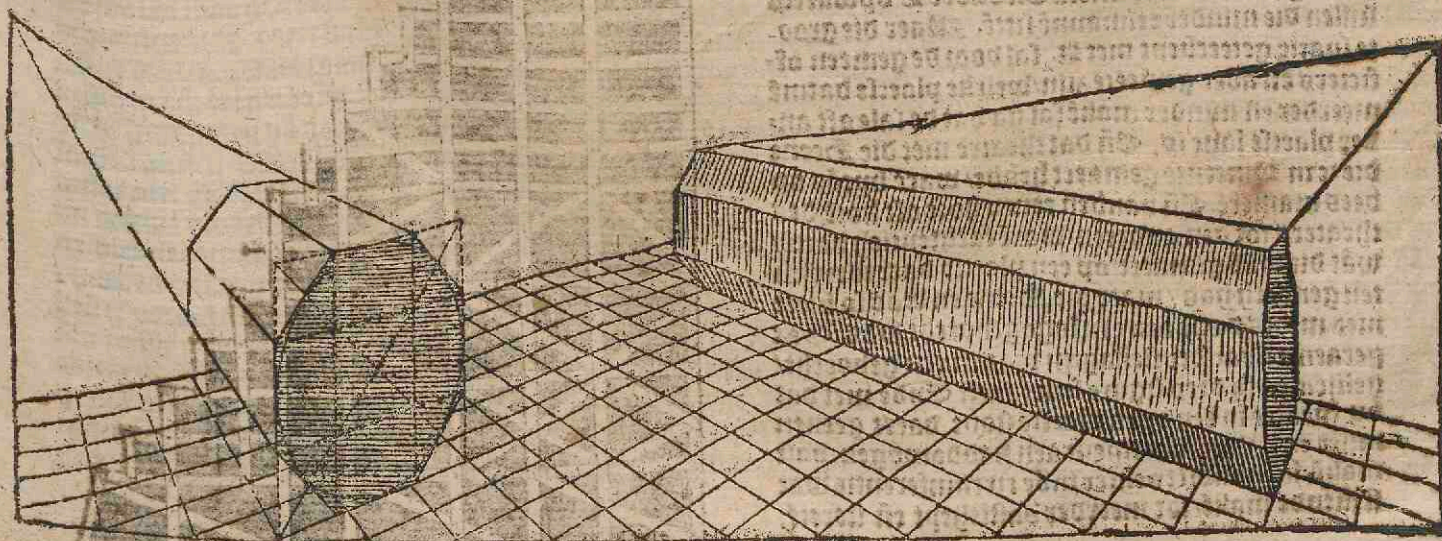


Das tweede Boeck. Derde Capittel. Fol. cxliij.

Des pavimenten overhoec / ghelijck gesept is / machmen formieren datmen wilt / maer in dit paviment hier onder / sietmen een coloume ligghen van acht ranten / dewelcke dat die quadren inder dicken beslaet / ende inder lenghden vercrten. Deien acht hoec is van noode wten viercanc te trecken / ghelijck op syn plaetse getoont is / en dit viercanc sietmen met punckens gemact / ende daerna die terminen vanden acht hoec met swartelinnen getrocken. Daer midts datmen desen acht hoec alte leer van op de syde siet / om ghemackelick wten viercanc te maken / so heb ick daer besyden noch een ander stuck gemact / dat welcke nuz daerf naerder syn onfont comt / so veel meer van vozen gesien wort dan d'andere / hoewel dat het niet so lang en is / maer vander helfte van d'andere / ghelijcken dat inden gront sien ende tellen mach. En waert dat dees acht hoecige figure noch naerder onder den onfont stonde / so soude se noch veel bat van vozen gesien worden / nochtans en soude se nummermeer gheel van vozen comen / midts da se vuyt viercanc ende overhoec staet.

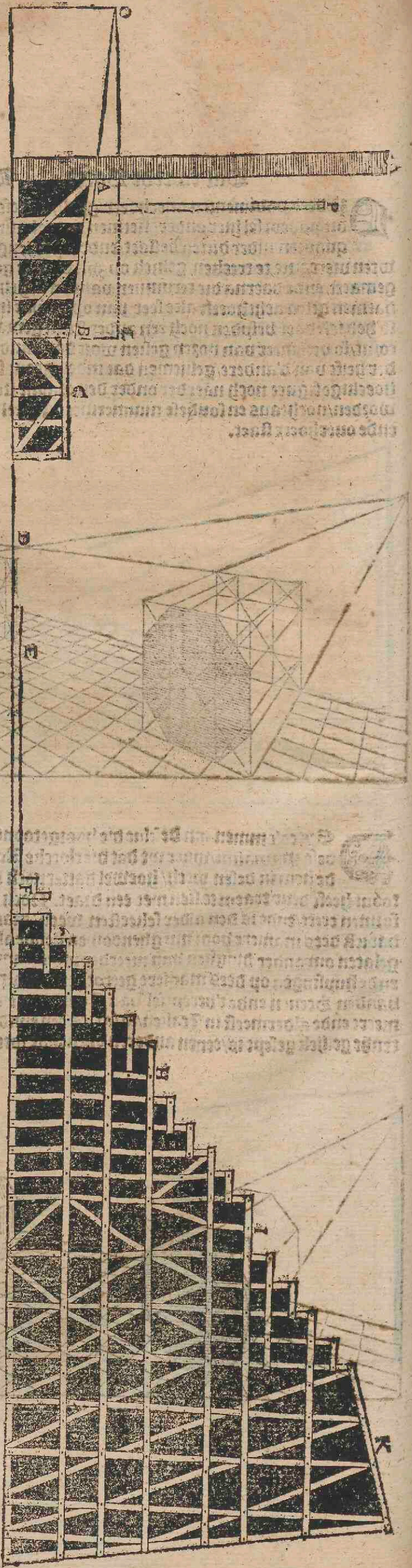


Des coloumen syn de sive die voorgetoont syn / maer die andere waren beurschijnich en dese syn maer / waer wt dat die cloecke Architect diverse dinghen vinden sal / erereten de hem in desen wech / hoewel datter noch ander wesen syn / ghelijck Albert Durer ghesoet heeft deur traem te sien met een draet. Noch isser een ander maniere diemen wren platten formen creet / ende is den alder sekersten wech / maer seer moeylich om beschryben / waeromme dat ick dees maniere boec my ghenooden hebbe als de licht om becoonen. Ende en had ick niet g'laten om ander dinghen van meerder ynnortien te vorderen / ick soude diverse copozen ende huplingen op dees maniere getrocken hebben / maer om dat ick oock wat cracteren wille vanden Scenen ende bereytsel van Comedien ende Tragedien / diemen in onsen tyden colu-meer ende aldermeest in Italien / so sal ick een vande van desen viercanc en overhoec maken / latende ghelijck gesept is / enen anderen oock wat soecken ende voortbringen.



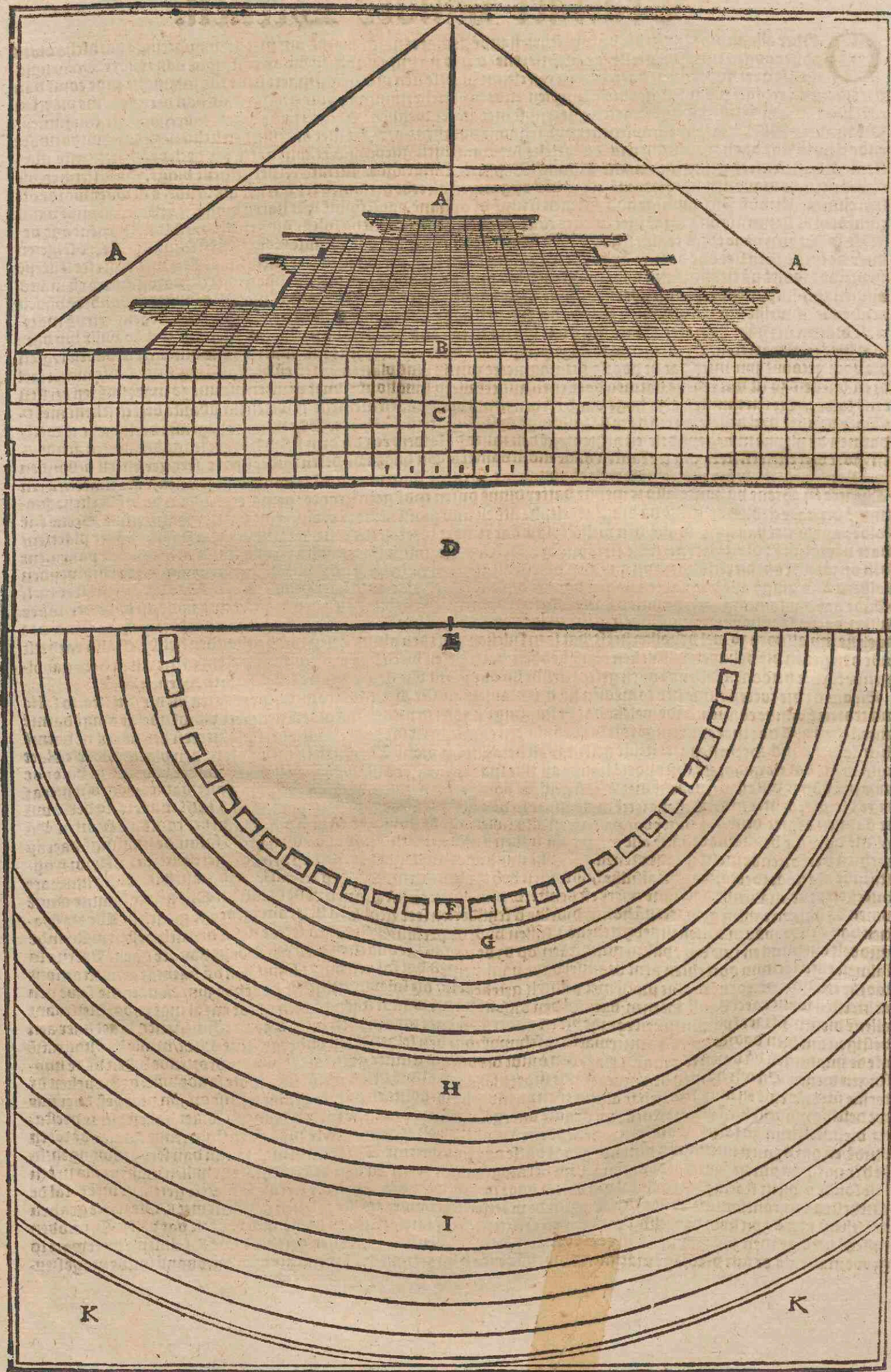
Van der Perspectieven

Wat ick hier booyt tracteren wille vanden Theatren ende vanden Scenen daer toe dienende ghehooren die nu in onsen tyden ghebnyckt. In welke Scenen dat het seer waer zijn sal te begrypen waer ende hoe dat men den oylont daerin behooft te setten/ mides datter een ander maniere is dan vanden ghepaleerden vglen. Daerom heb ic voor d'eerste dit profil wilsen maken / op dat den grond deur die profil d'een metten anderen te dadr verhaen souden moghen worden mochtans waer wel behooflijck eere op den grounde studeeren/ ende indien dat men indien grond niet al begrypen en cofte/ so soudenmen totte profile comen om beter bescheet te sie. Ten eerste dan sal ic aenden solder bozen beginne/ den welken sal gelijcx der oogen vander eerden verheben staen/ en hy sal plat / dats te segge opde waterpas gemaect zijn geteekent met C. En den solder van B. totter A. sal onder de selve A verheben staen en negeste deel zijnder lengde. En dat opstaende achter die stellagie met een M. hooft geteekent dat is de muer vader lalle oft per ader/ daer dese Scene tegeen gemaect word sal. Gene dat daer te werpenich vande muer inden perpendicular staet geteekent met D. dat sal den want oft dat schuufel achter vander Scene zijn om tusschen dat en den nider deure te gaen. Den termyn Q. dat is den oylont. Die li-nie metten punkkens comende diuers opde waterpas ba L. tot Q. daer die selue tegt dat schuufel D. hoot/ daer salmen den oylont setten om alleen hooft dat schuufel te dient. En booywaerts comende nade L. so sal dees linie alreys de oylont zijn/ booy alle die oytografie vade hupplinge die booywaerts wer sal sullen. Maer die Scenographien oft verwoyende zyden vanden hupplingen/ die sullen hare oylont booyder achterwaerts hebbe staede tot a-oylont booyder. En is wel reden dat die hupplingen welke in effe et twee syden hebben ghehoort dese moeten geclimmeert worden datte ten twee syden uptien/ dat die oore twee oylontalen hebben/ dit is nu aengende de profil vander Scene. Maer die plaette diemen Proscenium noemt/ is die/ welke metter D. geteekent is. En dat deel E. heetmen Orchestra/ en is eenen halben doer verheuen vander arden. Daermit de F. geteekent siet/ dat zijn de stplaette vanden edelsten mannen. En die eerste grade geteekent G. sullen booy die edelste vrouwen zijn/ en clunmede booyt opwaerts/ daer sullen alreys mit-der van afcomit sitten. Die breedte plaette geteekent met H. is eenen ganck. Welgelijcx is oock de plaette J. Cullighen die V. en die J. sullen die sonderlinge edelmannen sitten. En vader L. opwaerts sullen die minder edelmannen sitted. Daer die grootte swarte geteekent met K. sal booy de gemeen officiers en ader gemeete zijn/ welke plaette datme meerder en minder make sal na dat de sale oft ander plaette lanc is. En dat theatre met die Scene die ic in Vincence gemaect hebbe/ waer hreas op dees maniere. En vanden eenen hoec oft hoer des theaters tot den anderen/ waer tachtentich doet/ wat die was gemaect/ op een plaette daer ic ruynt ten genoech had / maer die Scene en was so hreed niet/ mides datte een enen loge gevoocht was. Dat geraemt vander stellagien was in een gevoocht/ gelijcxmen in dees figure sien mach. Ende met dat dit theatre in een open plaette stont/ daer geen en inuer en hadde/ daerment aen hadde mogen dass make/ so woudt achter in de circunferentie wat staende make/ tot meerder vastichept en stercke.

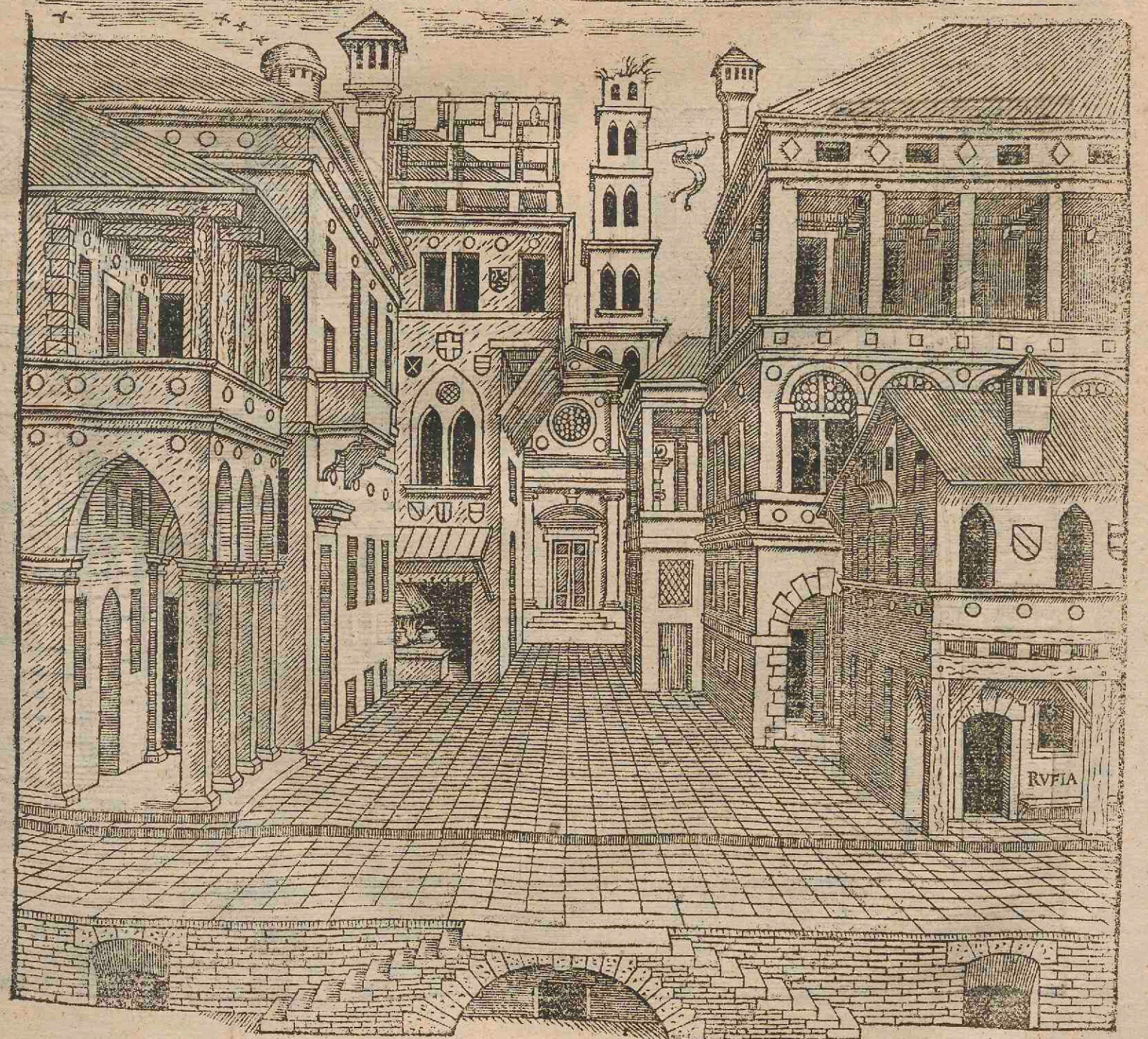


Onder alle ander dingen die van menschen hande gemaect moge worden/ om met verwonderinge te aenschouwen en der oogen ende den geeste te contenteren/ dat is na mijn duncken die toerustinghe van render Scenenalemente gaet ontdecken/ daer men op een cleyn plaette sien mach/ ghemaect deur tittmeringhe ende const van per spectiven/ geote palafen/ groote Tempelen/ ende diuersche hupplingen/ soo van by als van verre/ ruyne plaecten met hupplingen/ vrede/ langhe straeten ghecrupst met ander weeghen/ Archen triumphal/ alderhoochste columnen/ Pyramiden/ Obeliscen/ ende duplentsterlepe schoons dinghen/ verciert met ontelijcken lichten/ groote/ midelbare ende cleyn/ nae dat het ghelegghen is/ de welke soo constelijck gheordineert zyn/ datte beelderlepe alderlaeste ghe-treenten representere/ gelijcx Diamant/ Robijn/ Zaphire/ Smaragde/ Jacint/ en dergelijcke dinghe. Daer sietmen die elachende mane met hare hoornen allereys opgaen/ en alreede gecomen eer dat het die sienders gewaer wordt ofe sien clunnen hebbe. In sommige and Scenen sietme de oppaganc band sonne met haen omganc/ en in voleynde vande comedien so sietmenle ondergaet met sulcker coete/ dat veel aentlienders van sulcke dingen verbaect zyn. Allinmer ooc behoest/ so sietmen deur const enigen god vaden hemel daelen/ men siet ooc sommige Cometen en sommige terre schyten/ duer de lucht/ men siet ooc daerna opde Scene comen diuersche personagen seer rijkelijck geciert met diuersce leurepe/ en vrende sooye vade dingen/ so booy moyschen als musike. Somsits sietmen vrende gedreer/ daer kindere en mans-kenen zyn/ huppelende springende en lopende so wel naden aet vade beeste/ datte niet en is sonder vanden vaden aentlienders/ welke dingen alclamen so beballic zyn in d'ooge/ datme niet scoorders en soude conen bedencken van mate-riale dingen/ nuz hadde gemaect. Maer mits dat wy nu in een and maniere van perspectieve getome zyn/ so wille wy daer wat byder af tracteren. Des tegeenwooydige perspectieve daer wy af spreke sullen/ al ist datte diuersch is vaden regien die booy getome zyn/ mits dat de booyz/ gemagineert zyn op vren platten muer/ en dees and regie om datte materiael is en gheuen/ so ist wel redene datmen daer enen ander wech inne houde/ duer gemeen vladue/ so maectme ten eerste een solder/ die ten minsten also hoge band eerden is als doge vaden mensche/ te weten int booyte deel geteekent met C. Maer vander deel achterwaerts daer de hupplinge optaal/ maectme achter tegt de muer en negenste deel ghebet te wec/ datmen de pleyne in negende dele/ en achter tegt den muer de soldere een van dien delen hooger legge dan bozen aende B. en moer wel effen en stree zyn ter causen vade moysdansers. Die hagen van desen solder heb ic seer gertelich behouden/ mer d' experientie/ wat in Vincence/ vade pompeul en rijke stad is onder die ander van Italien/ daer maectick een Theatre en Scene van hout/ also ic meyne datter binne onsen tyde geen groo-ter gemaect en is/ om de woerliche to-ninge die daer gebuerde/ gelijcx van wagen/ elephante en and moysk/ daer ordinerdte dat booyte hagede Scene en solder/ opt waterpas ligge soude/ den welke soldere dat 12. voet byet en cleflich voet lanc was na d'ouge vader plaecten/ haer vat ic sulcke dinghe seer gertelich en toonbaer. Desen booyte soldere mits dat hy recht was/ so en moeste zyn pament/ den oylont niet o bedieren/ maer zyn quaden waer t allen syden recht winelich/ maer van aent beginfel des clunmeden solders B. so ginge alle de quaden naden wterste oylont O. dewelke mits haer behoofliche ditatie vercoytede seer wel. Ende om dat sommige den oylont van deser Scenographien geset hebbe regen den want rechte hooft op de solder/ waer duere datter schijnt dat de hupplingen al in een loopen/ so heb ic my bedacht met oylont hooft duere te gane/ daer welke my als doen so wel bevallen heeft/ dat ic in sulcken wercken alreys desen wech gehouden hebbe/ en also raedick ooc d' en genen die behagen in sulcken const hebben/ datte desen wech honden booyden besten/ gelijcx in dees nabol-gende figure betoonen sal/ ende oock geset hebbe by dat profil vanden Theatre ende vander Scenen.

En om dz die toerdinge der comedien van drie maniere zyn/ te weten/ die comica/ die tragica/ en die satirica/ so sal ic nu tractere vande comica/ vade welke dat de hupplinge naden gemenen maer d'eerste gemaect wordt/ welke dinghe datme meestdeel ont dat maect/ in enige sale die t'eynde een camer heeft tot getie vaden personagen/ en dertwaerts ist datme den soldere vander Scenen maect gelijcx geset is en betoont int profil. Te eerste so is dat deel C. den platt solder/ en laet ons neme dat die quadrate twee voete houde op elke syde/ d'elgelijcx sullen die vaden hagede solder booy aende base ooc twee voete byet zyn en is geteekent met B. En gelijcx ic booygelept heb/ so en is myn meyninge niet/ dat te de oylont hteraef tege t' scuttel achter inde Scene sette wille/ maer so vele als vande beginfel des pamenters B. totte muer is/ so verre wille datmen achter deur den muer ooc passere/ en also sullen alle de hupplinge en and dinghe lieflicher come int booyten. En allinmer duer die bequame distantie alle die quadrate naden oylont getrocke sijnde vercoytede/ so salme de hupplinge daerop rechen vercoytede mette quadrate/ en d'elgelijcx hupplinge zyn de grove linien op den groot geteekent/ so wel booy d'op-stande als booy d'bercoyten. En al sulcke hupplingen heb ic alreys gemaect van sparr/ en latte/ daer heb ic booyt lijn waer woergetrocke/ makende daerinne duere en benkers/ van bozen en int booyten vade oycallen. Ooc heb ic sommige dinghe bozen van haluen tallen gemaect van hout/ welke d' schilderien seer ghehoort heeft om desen te getijck. Alle die pa-tien van aende vaden totten muer geteekent A. sullen booy de personagen zyn/ daer toe moer den achtersten wade inde middelt ten minsten twee voete vaden muer staen/ op dz de personagen ongelien ha d'een syde in d'ander gaen. Daerna so salmen enen termijn oprechten aent beginfel vade pamenters/ dat sal den punct L. zyn. En van daer tot aenden oylont wordte een linie getrocke die int profil met punten geteekent is/ die sal van gelijcker hoochde zyn/ en daer die selve den achtersten wade vaect vander Scenen/ daer sal den oylont van die wandt staen/ en dien oylont en sal maer booy dien want allene dienen. Maer spantmen een cooyde oft ter anders van daer tot aende termijn L. so machmen enen draec daer aent dertigen om dien booywaerts te schuyve/ om den selven wren onberoerliche oylont/ in alle de oytografie oft de hupplingen van bozen te belijge. Maer den oylont die duer den muer gaet/ sal tot alle die booyte syden vade hup-plingen dienen. En om dz men den muer soude moeten breken allinmer desen oylont int groote soude wille ghebnycken dz welke niet geschie en mach/ so heb ic alreys ee cleyn modelle van houten en papier gemaect sijn op zyn mate/ en daer nae we deselbe modelle van stucche te stucche int groote ouergete. Maer dees leise sal den sommigen swaer ballen om te versta-na/ die niettemin/ so sal van noode zyn te arbeiden in modellen en experientien te maken/ en studeerende salmen de wech vande/ en om dz men luttel salen vint hoe groot datte ooc zyn/ daerme Theatre in maken can dan seer gedwongen/ so heb ic nochtas om de wintke te volge na mijn vermooct/ als sulcke deelen van desen Theatre willen maken/ als in een sale soude mogen staen. Daermit sal dat deel D. booy de proscenium dienen/ en die circulare plaette geteekent met E. sal de Orchestra zyn/ rontsomme dees Orchestra zyn de plaecten om d' alder edelste te sitten geteekent met F. Die eerste graden geteekent met G. zyn booy de edelste vrouwen op te sitten. De plaette H. is een strate/ also is oock dat deel I. Te midden tussche dees graden zyn trapkens om gemackelijck op te climmen. De plaecten geteekent met K. salmen achterwaert so groot make als de sale verdyng mach/ en is wat hagede gemaect/ op dz de meniche deen ouer d'and soude moge sien.

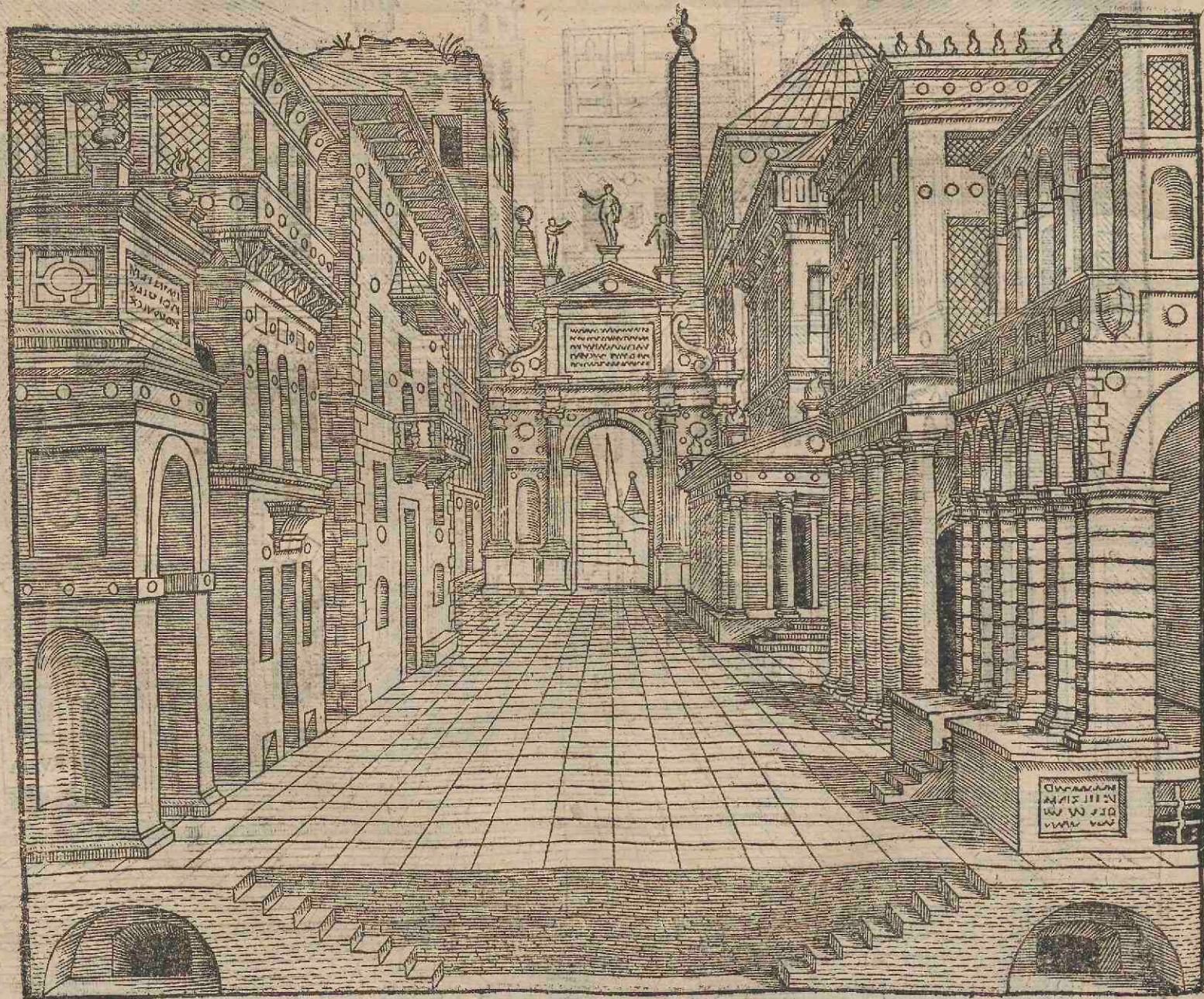


Angaende die dispositie vanden Theatren ender vander Scenen te weten vanden gront so genoech ghetraect/ nu wil ic vande Schene in perspectieven besonder spreken ende om dat gelijck geleyt is de Scenen van drie soorten ghemaect worden/ dat is Comica/ om Comedien te spelen/ de Tragica/ om die Tragedien/ ende de Satirica/ om de satyren. Soo sal dees eerste Comica zyn/ vande welke dat de huyplinghen dechte zyn willen ghelijck door boezers/ maer door al datet gheen boezdekken en gebjete/ ende een hostelpe/ ende een kercke. sulcken dingen zyn daer in van noede. Om dees huyplingen op den gront te rechten/ daer is voren ghebrecht of gheseyt/ en oock hoe datmen metten v'Alout leden sal/ niettemin op datmen te bat gheinstruere sy/ angaende de formen van sulcken huyplinge/ so heb ic hier willen een figure daer af te onen soe glijckinge vanden genen die in sulke drage gennectre nemt/ maer niet dat dees figure so klein is/ so en heb ic alle de maeren niet onen obserberen/ da' dat ic meer op de inventie geacht hebbe/ op datmen daer wat leere huyplingen verkielen die mit werck wel staen gelijck soude zyn een duerlichtige galerie/ oft loge/ daer in noch et ander huylinge duerlage. Die oversteeking en comen seer wel in de grootende spiden/ delgeleyt centige cozzine/ d'wagelmede op d'epiden/ en verlescape metten eberen geschilderde cozzinen staen oot seer wel mit werck. Also doen oot de huyplingen die op de spide groot oversteeken hebben gelijck de herberge band manen/ en honden alle dinc/ so moenten daer in de kleinste huyplingen voze te setten op datmen boef de spide noch meer ander edificien sich mach/ gelijck honden huyplingen v'ade d'offiane oft copelerisse liet/ wat settemen de grootste voren en datse da' alijts ninderden/ so en soude die plaette vanden Scene niet so gelijckelijck gebuile zyn/ en hoewel de dees dingen alle op een dach gemaect zyn/ da' reender spiden/ dies niet te min mit dat men de mensche vaden lichte in den midden set/ hangende boven de Scene/ so soude beter staen vanden dach vanden middele name/ en alle de ronden en quadren dienen in de edificien liet/ bar zyn alle artificielle lichte van d'overste colozen d'verschijnende/ vaden welken dat ic de maniere om die te maken int leste van desen boeche setten sal. De v'ant die van voren staen/ sal goet zyn datmen se van gelase ofte papiere make/ met licht daer achter. Maer s'oud ic hier al schryven tegene dat ic dat ic weet daer toe te dienen/ s'oude veel te lauch ballen/ vaerom laet ic dat ic int verstant vande geint die hem daer in oefenen willen.



Van der Perspectieven

De huyfingen ha de Tragica moeten gemaect zyn voor groote personagien/ om dat die accidenten van amou-
 reusheit ende vromde avontieren/ wreedde doodinghen (nae datmen inde antike en moderne tragedien leest)
 zyn alreys geueert in huyfjen van groeten heeren heridgen oft princen/ omitters van coningen. Daeromme
 en salmen in sulcken toerustinghe gheen huyfjen maken dan voor heerlichappen/ gelijck hter gheuoont woide
 in dees figure/ inde welke midde datte zo clepne is/ en heb ick gheen conincliche palassen conuen maken/ maer r' sal
 den Architect ghenoech zyn dat hy de manere siet/ waer wt dat hy hem in de plaette sal conuen behelpen/ ende gelijck
 ick hude Comica gheleert hebbe/ dat hy alreys soecke d'ooge vanden aenstenders te behagene/ ende hem niet en ontste
 een clepne edificie voor een groote te setten om der voozleyder redenen wille. Ende om dat ick alle myn Scenen op
 facten ende lijnwaet gemaect hebbe/ zo sijnder nochtans somtijts van noode eenighe verhebene dinghen van houtte te
 makene gelijck die edificie ter sincker tyden/ vande welke dat die pilaren op een doech vercoztende/ balemment staen/
 mer somnige trappen al met lijnwaet becleedt/ ende de comicen wespyngeude/ aldus salmen dees ordne volghen tot
 ter bozhtweringe toe. Maer om der galeryn plaette te geuene/ so salmen dien andere vercoztenden doech wat achter
 warts setten/ ende maken hem hoven ten cornice affomen siet/ rgene dan dat ick van deser edificien gheleert hebbe/ sal
 men van alle den anderen herhaeten/ maer inde edificia die verre achterwarts staen/ sal die goede schilder die alleene vol
 doen sonder pe te verhebene/ aengaeude den artificialen lichten/ is byde Conica geleert. Alle rgene datmen hoven de
 daken maert wickelen/ gelijck somwer/ r' gelyc/ ende ander beelde salmen al op een dun beert make/ conit
 omme worgelmeden ende wel geolozert/ maer maectmen eenighe plae/ e heelden die moeten verre vander handt staen/
 op datmen te van op de syde niet en sie. In dese Scenen hoewel dat somnige daer personagien in geschildert hebben
 gelijckende vlieben/ te weten op een galerie/ oft binnen een beure doch een hont/ oft cante/ oft ander dier/ zoo en ben ick
 van dien autte niet/ want het blyft te lange staende sonder rueren/ maer maectme daer yet dat lage en diepe/ dat zoud
 ick passeren. Doch machmen heelden/ hystorien/ oft fabulen diehen van merder oft ander materie op eenen wande/
 maer om vlieben te representeren dat hem behoort te rueren/ daer sal ick int leste noch wat af leggen hoe men se maer
 ken soude.



Das tweede Boeck. Derde Capittel.

Fol. xxvii.

De Satyren is om Satiren te representeren/ inde welke datmen beoeyt/ oft meer beschijmt/ alle de gene die een wylt oft onnatuerlich leuen
 leuen/ ende inde Antike datmen waer sp' d'ant' siet/ vinger/ geueert sonder respect/ daer wt datmen verstaen mach dat sulcken dinghen
 den locken toe gelaten was/ die alle dinghen dat wie seggen/ waeromme dat Dircullus tractende vande Scenen/ wilt dat de selbe met bo-
 men/ doeken/ bergan/ ende blommen geueert/ sijn sulcken/ oock mer clepnen dopphutrefens/ gelijckmen siet. Ende midts datmen in onsen
 tijden dese dinghen meest in den winter maect/ als men sulter goeden boommen ende cruyden met blommen bindt/ zo salmen mogen met conit dees dinghen
 van sijden maken/ de welke niet geueert sulcken worden/ dan de naturale/ ende gelijckmen inde Scenen vande comica ofte tragica de huyfingen ende
 alreys edificien van schilderen maect/ alsoo salmen oock in dese mogen boommen/ cruyden/ ende ander dinghen maecten. Ende hoe dat sulcken dinghen
 meer costen/ hoerf meer gearcht sulcken worden/ want het sijn dinghen die grootmoedige ende rijke heeren behooren te doene/ die welke vande bende
 bent sijn. Dit heb ick niet wylt oogen/ gheen in sommighe scenen die van Geruina Benga geordneert waren/ dier beliste van sijnen patroon/ franchis
 so Maria heroge van Dyon/ daer ick sulcken liberaelheit merete indien Druce/ ende zoo goeden iudicie inden Architect/ daer toe zo goede schiltinghe
 in lichte dat daer gespeelt werd/ als ick opte van mynchen leuen gesien hadde. Och god wat magnificentie was daer te sene/ naer toe zo goede schiltinghe
 dycheit/ zo veel cruyden ende diverse blommen/ alle dat sijn tyde gemaect van d'overse colojen. Die waercauten te sene/ naer toe zo veel boommen ende
 men/ stecken/ schilpadden/ waschen/ hagedissen/ kangen/ ende ander gheuerter/ troncken van corale/ perleuoper/ ende roosten/ geriet/ met lichte
 de steent/ niet zo veel diverse schoone dinghen/ dat sould ickse alle beschrijven/ my soude rye gebreken. Ick en wil niet seggen vanden satyren/ vanden
 meenichheit/ diverse monstrien/ ende ander beemde dieren/ gemaect met sulcker conit/ daer menschen in waren/ diese deden gaen ende rueren/ nae nae
 maer ende rueren van dien edictum. En deed ick niet om de marie te costen/ ick soude vanden costelike deederen/ dan sommighe herders seggen/
 gemaect van gouden/ laken/ ende vanden costelike geueert met persuerck. Doch sould ick seggen van sommighe visschers/ die welke niet in rye
 helijck dat d'anderen waren/ de netten ende bishroeden waren/ beugelt. etc. Doch sould ick van sommighe d'overse menschen ende vanden
 cleverheit/ die quaetie verachtet/ maer ick wille al dees dinghen inder hande van den nabiteusen Architecten laten/ die welke sulcken alreyske din-
 gen maken/ als sp' p' doonan vanden die hem laten/ nae haren sijn d'ereken/ ende niet daer men soecht/ wat het costen sal.



Van Artificialen lichten vanden Scenen.

In het in de tractaten vande Scenen beloofde maniere te geven, hoemen vens lichten maken soude dier-
schyn ende van diverse colozen daeromme sal ick eerst vande hemelblauwe vartwe seggen/ dewelcke eenē
Zaphir gelijck en noch veel sehoonder. Neemt een stuck Salomoniac en neemt een barbiere vortken ofre
dergelijcken en doet daer wat waters inne/ alsoan so wyft die stuc soude daermit al ontstucken alsoo dat
her al gelmolct sy/ doende daer altyes wāter toe na dat ghy wilt dat het licht ofte doncker van verwen sy/
dat ghebact zynde wildijt dan sehoon ende clāer hebben/ zo ditzelckert dier eenen vilt in een ander vat/ zo
hebdy een clare hemelberwe/ vander welcke alleene dat ghy veeldersepe blauwen maecten nūecht mer waterē. Wildy
in vortuer van Amiralden maken/ zo doet in dat blaue water wat lāstrāen/ nae dat ghyt hooghe oft licht hebben wilt/
want ten is geen nobi hter mate oft gebuchte af te setten/ midde dat u die experientie sulx wel leeren sal. Wildy coluer
van Rokymen maken/ inden dat ghy zyt daermen rooden wijn bindt/ zo en behoeft dy anders niet dan dien met water
bleeck te maken zo verre alst noot is/ maer hebby den wijrmet/ zo neemt byell gebroken/ en doet dat in eenen liedel wa-
ters mē wat altyes doet het lieden/ en sehyt met wel/ daerna doetet dier den vilt passere/ en gebuyet dz met water en
alijn. Wildy eenen Waleys contersepten/ dien suldy van rooden en witten wijn onder eētrghemēngt maken/ maer den
wittē wijn alleene sal de Copāse en Cirkolū gelijckē. Die fonteyne oft genisen water deit de vilt gepassere/ sal den
amant gelijcken/ maer om dit wel te doene/ salmet op een glāshouen moeten soymen vā puncten en tassen doen maken/
en die met water vullen. Maer de maniere om dees dureschijnende colozen op haer plaetse te setten/ sal dese zyn: men sal
achter die geschilderde huplingen daer dees colozen in staen sullen/ een dunnē herdi setten/ wēgesneden inder manieren
dat dees lichten wtgedeelē sullen worden/ het sy ront oft viercant/ ruytwijs oft eywys/ etc/ en achter dat selbe sal een an-
der stercker berdt plat gelept worden/ om de steschen en ander fatsoenen van glāsen met desen water op te stāne/ dewel-
ke datmen vāgen sal tegen die gate gelijck dat behoort/ ommers dāse wel vasse geset worden datse niet en vallen dier
dat getummel van dansen oft springen vanden moztken. Daer na salmen achter de glāser groote lampen setten/ op dat
het licht altyt op eenen pas blyve/ en waren de steschen oft ander soymen vā glāsen/ op de syde daer licht stonde/ plat of
lieber hol/ zo soudet te clāerde sehyne/ en die colozē souden te dierlichtiger toonen/ deselijck salmen ooc metten gaten
op de vercozende syde doen. Maer behoeftmē somtijts een groot licht dat meer toone dan d' andere/ zo salmen daer een
rooyse achter setten/ en achter die rooyse een geschuert becken/ wēley reflexie oft weersehyne/ sal de radien vander sonnen
contersepten. Noech machinen ooc gelas van alle colozen/ vooz sommige viercāte/ geruyte/ en ander soymen setten/ met
haren lichten daer achter. Maer alle dees lichten dienten de totten colozen/ en sullen de ghene niet zyn welke de Scene
verlichten sullen/ want men moet daer groote meniche van tooyten vooz de Scene hanghen/ men mach ooc voben die
Scene eenige candelaers met groote keerten setten/ en op de candelaers machmen eenige vāsen met water setten/ inde
welcke datmen een stuck camphers doen sal/ dat welke brandende sal een sehoon licht maken en wel riecken. Som-
tijts soudet geballen per te moeten maken/ dat soude sehyne te verbrande het sy wat het wille/ dat selbe salmē wel metten
metten besten gebanden wijn/ en dat met een keerse dntstekingē/ zoo sal gheheel overbranden en nochtans onghewick
blyben. En hoewel datmen vā desen vieren veel meer soude mogen seggen/ zo wil te nochtans vooz dees nst hier met op-
houden/ maer wille spreke van sommige dinge die den aēstenders genoehlic zyn. Terwylsen dan dat die Scene ledich
is vande personagien/ zo sal de Architect bereet hebben eenige ordinantien van figuren/ van sulcker grooten als daerse
te passeren hebben/ ende die sullen van stijf papier gemaect zyn rontsomme wtgesneden en geschildert/ betonen de assal-
ken vootsen als men begeret/ de welke figuren rusten sullen teghen een regle oft latte van houte dweers over die Scene
daer eenige pooze oft duere oft strate gemaect staet/ en daer lanck sal yemant van achterduere oft huplinge/ die figuren
doen passeren/ somtijts in soymen van mulciene met instrumenten en ooc gelijck sangers/ waer toe datmen achter die
Scene met instrumenten spelen ende singhen sal/ somtijts salmen eenen hoop knechten te voete/ en ander te peerde met
trommelen pijpen en trompetten doen passeren/ dewelcke met sachten geluyde van trommelen/ pijpen/ trompetten/ en
ander geroyp van achter gemaect/ houden dat volck wacker ende wel te vreden. Ist datmen een planete oft ander dinc
behoeft dier de lucht te doen passeren/ zo moet dat oock op dick papier gemaect en wtghesneden worden/ daerna achter
de Scene te weten/ aende wrecke huplingen vander Scenen/ daer sal eenen pferen draet dweers diergetrocken zyn/ en
met eenige cirkkens daer duere/ achter dat papier vast gemaect/ dewelcke planete oft ander dinc/ sal vander ander sy-
den dier yemanden met eenen swarten draet suetkens getrocken worden/ maer het moet verre vant gesichte zyn/ alsoo
datmen den eenen noch den ander draet gesien en can. Somtijde salmen donder ende blixem behoeven/ dienen de totten
spele/ zo machmen den donder aldus maken: gemeenlijck maectmen de Scenen (gelijck gelept is) aen d'eynde van een
groote sale daer gemeenlijck eenen solder voben oft ontrent is/ waerop datmen eenen grooten buscloot sal doen rollen/
om den donder te contersepten. Den blixem salmen aldus maken/ daer sal yemant achter die Scene zyn in een hooghe
plaetse/ hebbende inde hant eenen doosken/ waer af dat het deksel vol gaetkens zyn sal/ en inden middel van dien sche-
le sal een bernende keerse staen/ nu sal die met poeper van bernis gevult zyn/ ende werpende die hant metter doosken
waer is/ zo sal dat poeper inde keerse blyegede den blixem genoech contersepten. Maer aengaede den strael oft dat sichte-
ken vanden blixem/ zo salmen eenen pferen draet trecken ober die Scene die neder dale/ daer salmen een fuspe aen doen/
geciert met clāter gout oft elnckende soetlige zomen dat verstaet/ en cerwylsen datmen rommelt metten clore/ zo salmen
een lange af schieten/ ende metten selven vier inde fuspe stekende sale gort effect doen. Maer soudt van alle dinghen
opt nauwte willen tracteren die ick weet dat tot sulcke dinghen diende/ het soude te lanck vallen/ daeromme wil ick van
deser perspectiven een eynde maecten.

FINIS.

Hier eyndet dat tweede boeck der Architecturen tractēende van perspectiven/ wten
Italiaensche in dupschen ouergeset dier Peeter Coeck van Nelt schildere/
ende is gewiticeert ende geapprobēert by mijn Heere Joannes Gos-
swini van Gortelot/ Prochiaē van s. Jacops Chantwer-
pen. Met Privilegie der h. Majesteit/
ouderrechenk P. de Lens.